

Sociālais darbs Latvijā

Labklājības ministrija

Sociālā darba kā profesijas attīstība
Latvijā: pieredzes stāsts

lasīt 4. lpp.

Sociāli pedagoģiskās domas
vēsturiskā attīstība Latvijā

lasīt 8. lpp.

Sociālā darba tapšana no
solidaritātes gara

lasīt 15. lpp.

Sociālā darba attīstība pēc Latvijas
neatkarības atjaunošanas

lasīt 21. lpp.

2/2018

Satura rādītājs

Labklājības ministrijas valsts sekretāra Ingus Allika uzruna	3
Marks E.Rodžerss	
Sociālā darba kā profesijas attīstība Latvijā: pieredzes stāsts	4
Vita Roga-Wiles	
Sociāli pedagoģiskās domās vēsturiskā attīstība Latvijā	8
Liesma Ose	
Sociālā darba tapšana no solidaritātes gara	15
Maruta Pavasare, Ruta Klimkāne, Ilze Skrodele-Dubrovska	
Sociālā darba attīstība pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas	21
Ieva Ozola	
Palīdzētāja gēns	31
Ieva Ozola	
Intervija ar Daci Blaževicu Atslēgas vārds – radīšana	38
Ieva Ozola	
Intervija ar Inesi Stankus-Viša un Kārli Višu Mēs varam daudz mācīties viens no otra!	43
Maija Muceniece	
Intervija ar Lailu Balodi un Ivaru Balodi Trakie optimisti, kad balons izlaiž gaisu	52
Veltījums kolēģiem un skolotājiem	
Jaunas un ar pieredzi	60

Ingus Alliks
Labklājības ministrijas valsts sekretārs

Šis izdevuma “Sociālais darbs Latvijā” numurs ir gatavots simtgades zīmē. Tajā atskatāmies uz sociālā darba profesijas izveidi, ceļu, kā esam nonākuši līdz šodienai, vērtējam esošo situāciju, kā arī visi kopā mēģinām ieskicēt nozīmīgākos virzienus, kuros mums būtu mērķtiecīgi jāstrādā pretim nākamajiem simts gan valsts, gan profesijas attīstībā.

Sociālā darba profesija Latvijā sākusi veidoties pirms ceturtdaļgadsimta, un, lai arī, salīdzinot ar simtgadi, tas ir ievērojami īsāks posms, šajā laikā esam piedzīvojuši pietiekami daudz pavērsienu un pārbaudījumu. Nesen kādā starptautiskā vērtējumā par straujāk augošajām pasaules profesijām sociālais darbs pamatoti tika atzīts par vienu no augošākajām, un tiek prognozēts straujš sociālā darba speciālistu pieprasījums jau tuvākajā nākotnē. Sociālais darbinieks tiek novērtēts kā personu, ģimenes, kopienu un sabiedrību pārmaiņu procesa aģents, kas sniedz neatsveramu ieguldījumu labklājības rezultātu sasniegšanā un ir klātesošs arvien jaunu pakalpojumu nodrošināšanā sabiedrības mazāk aizsargātajai daļai.

Sociālais darbs ir kompleksa, sarežģīta un grūta, bet tajā pašā laikā arī radoša un izaicinājumiem bagāta profesija, kura prasa ļoti daudzpusīgas zināšanas un nepārtrauktu profesionālu attīstību. Un tieši tāpēc augstu jāvērtē visu Latvijas sociālo darbinieku ieguldījums, neatlaidība un degsmes ikviena klienta dzīves kvalitātes uzlabošanā.

Šī izdevuma rakstu autori iezīmē virzienus, par kuriem jādiskutē jau šodien. Pirmais no tiem ir izglītība. Izglītība kā process, kas ir pakļauts nemitīgam pielāgošanās procesam. Pielāgošanās sabiedrības ieradumiem un to izmaiņām, arvien jaunām specifiskākām mērķa grupām, dziļākām un kompleksākām problēmām, neaizmirstot arī par prevenciju. Mums jāatrod iespējami efektīvs līdzsvars starp profesionālajām prasmēm un spēju ieguldīt jomas pētniecībā, kā arī jānosaka noteikts zināšanu pamatkodols, ar ko var rēķināties un kas ir pamatā sociālā darba izglītībai visās izglītības iestādēs.

Tam sekojošs izaicinājums ir sadarbības un koordinācijas procesu pilnveide visos līmeņos, tas noteikti skar gan sadarbību starp resoriem un valsts iestādēm, sadarbību starp publisko un nevalstisko sektoru, gan nepieciešamību pilnveidot sadarbību pašvaldības un konkrētu institūciju un darbinieku līmenī.

Arvien palielinās pieprasījums pēc jauniem integrētiem risinājumiem un pakalpojumiem un iespējami individuālas pieejas, kas izstrādāti, izmantojot uz personu vērstu domāšanu un plānošanu un specifiskas zināšanas par mērķa grupām.

Kā trešo lielo izaicinājumu saredzu kopienas sociālā darba attīstību un iespēju tuvākajos gados ļaut tām pievienoties publiskā sektora darbam, kopīgi veidojot priekšstatus par kopienas sociālo pakalpojumu vajadzībām. Sekmēt partnerību un atbalstīt kopienu centienus, lai veiksmīgāk iesaistītu to resursus sociālo pakalpojumu rezultātu uzlabošanā.

Vēlos teikt lielu paldies izdevuma redkolēģijai un visiem rakstu autoriem par to, ka dalāties pieredzē par sava darba praksi un novērojumiem, un aicinu arī citus jomas profesionāļus būt atvērtiem, piedāvāt savu redzējumu un rosināt diskusijas par mums visiem nozīmīgiem jautājumiem.

Uzdriekstēties ir skaisti.
Nevis šaubīties un vilcināties, bet rīkoties un uzdriekstēties.
Lielākais mākslas darbs ir un paliek cilvēks.
/Z.Mauriņa/

Pateicībā par jūsu ieguldījumu,
Labklājības ministrijas valsts sekretārs I. Alliks

Sociālā darba kā profesijas attīstība Latvijā: pieredzes stāsts

Dr. Marks E. Rodžerss (Mark E. Rodgers), CSW – doktora grāds sociālajā darbā, LCSW – licencēts klīniskais sociālais darbinieks, BCD - klīnisko sociālo darbinieku sertifikācijas padomes loceklis

Veselības un sociālo pakalpojumu koledžas dekāns, Merivudas universitāte, Skrentona, ASV

Tulkojums: Ingvilda Štrāla

Mans ceļojums un turpmākais darbs Latvijā sākās 1994. gada jūlijā. Pirms tam biju pievienojies bijušā prezidenta Dvaita Eizenhauera (*Dwight David Eisenhower*, ASV prezidents no 1953. gada līdz 1961. gadam – *red. piezīme*) profesionālajai programmai “Cilvēki cilvēkiem” (*People to People*) Krievijā. Programmas ietvaros, sniedzot prezentāciju vienā no pirmajām sociālā darba konferencēm Krievijā, satiku kolēģus no Somijas, kuri ierosināja manu pētījumu par kopienas attīstības praksi sociālajā darbā prezentēt gaidāmajā Sociālās labklājības starptautiskās padomes (*International Council on Social Welfare*, turpmāk – SLSP) rīkotajā konferencē Tampērē, Somijā. Uzrakstīju pieteikuma anotāciju un tiku apstiprināts 1994. gada SLSP konferencē. Pēc sava pētījuma prezentācijas konferences brošūrā pamanīju, ka SLSP konferences laikā paralēli notiek arī mini konference par sociālā darba un sociālās labklājības attīstību Baltijā. Ņemot vērā manu neseno vizīti Krievijā un redzot, ka tajā uzstāsies arī krievu pētnieki, nolēmu to apmeklēt. Šajā mini konferencē mani iepazīstināja ne tikai ar kolēģiem no Krievijas, bet arī sociālajiem darbiniekiem no Lietuvas, Igaunijas un Latvijas. No visām četrām grupām latvieši likās visieinteresētākie turpināt diskusiju par iespējām attīstīt sociālo darbu kā profesiju. Abi latviešu pārstāvji strādāja Latvijas Republikas Labklājības ministrijā ar fokusu uz bērniem ar invaliditāti. Sarunas laikā viņi pieminēja, ka ir izveidota neliela privāta universitāte “Attīstība” (Sociālā darba un sociālās pedagoģijas (turpmāk tekstā SDSP) – augstskola “Attīstība”, dibināta 1991. gadā – *red. piezīme*), kurā tika uzņemti studenti bakalaura sociālā darba studiju programmā. Viena no Latvijas pārstāvēm bija Inita Pauloviča, kura bija šīs augstskolas studente. SLSP konferences beigās un pēc vairākām sarunām Inita vaicāja, vai es apsvērtu iespēju atbraukt uz Latviju, lai sniegtu atbalstu sociālā darba izglītības attīstībā. Atbildēju: “Jā! Esmu ieinteresēts.” Tajā brīdī pat nenojautu, ka šīs sākotnējās sarunas un mana vēlme teikt “jā”, novedīs pie tāda dzīves un profesionālās izaugsmes lēmuma, kas turpmāk dos iespēju doties 20 profesionālos izbraucienos uz dažādām Latvijas vietām.

Aicinājumu mācīt un konsultēt SDSP augstskolā “Attīstība” saņēmu no programmas direktores un augstskolas rektores Dr. Lidijas Šiņņevas. 1995. gada oktobrī tiku ielūgts doties uz Latviju, lai 18 dienu laikā lasītu lekcijas par mikro līmeņa praksi sociālajā darbā, kopienas attīstību, sociālo darbu ārstniecības iestādēs, grupu darbu, paliatīvo aprūpi, programmu novērtēšanu, pētniecību sociālajā darbā un ģimenes terapiju. Būtībā mans uzdevums bija ietilpināt

četrus gadu programmu 18 garās dienās! Nolēmu, ka tieši tas man arī jā dara, un piedāvāju svarīgāko materiālu izlasi visās šajās sociālā darba izglītības jomās. “Attīstība” bija tās dibināšanas pašā sākuma posmā, līdz ar to manās nodarbībās bieži bija iesaistīti studenti, programmu direktori, pašvaldību darbinieki un mācītāji, kuri allaž bija ieinteresēti mācīties un diskutēt par sociālo darbu. Mēdzu jokot par saviem latviešu kolēģiem, ka viņi ir tik nopietni, ka pat uz neformāliem pasākumiem ieradās ar dokumentu mapēm, jo “bija vēl tikai viens pēdējais jautājums”. Jau pašā sākumā sajutu sociālā darba speciālistu lielu interesi iegūt visas zināšanas, kas ir saistītas ar sociālā darba praksi. Biju patiesi iespaidots par to, kā viņi izmantoja manus materiālus, atlasot tās konkrētās sadaļas, ko varētu izmantot tieši Latvijas vidē un kultūrā. Šo aktivitāšu ietekmē, kā arī arvien vairāk iepazīstot vietējo kultūru, centos arī savu lekciju saturu pielāgot Latvijas situācijai. Man bija tā privilēģētā iespēja būt klāt un redzēt, kā Latvijā tiek “būvēta” sociālā darba teorija un prakse. No manis sniegtajiem materiāliem lekcijās un gadījumu piemēriem sev noderīgu informāciju sociālā darba praksē ieguva gan profesionāļi, gan studenti.

Pēc 18 mācību dienām (ar vairāk nekā 100 studentiem auditorijā) studenti devās pie rektores, lai lūgtu mani pieņemt darbā “Attīstībā”. Tomēr, kad rektore man vaicāja, vai esmu ieinteresēts pastāvīgā darbā augstskolā, atgādināju, ka man ir darbs pašam savā universitātē. Tādējādi mēs vienojāmies, ka, lai turpinātu mācīšanu un konsultācijas studiju programmas ietvaros, braukšu uz Latviju, cik bieži vien būs iespējams. Tā tika pieņemts lēmums attīstīt savstarpēju sadarbību abu studiju programmu ietvaros.

Latviju turpināju apmeklēt visu desmitgadi 1990. gadu laikā. Šajā periodā “Attīstībā” viesojās dažādi mācītāji no Austrālijas, Francijas un ASV. Bieži vizīšu laikā Latvijā (parasti tās bija 15–18 dienas) tikos arī ar ministriju pārstāvjiem no labklājības, veselības un nodarbinātības jomām. Man bieži jautāja, vai kādā pēcpusdienā ir brīvs laiks, lai satiktos ar Latvijas valsts amatpersonām un pat ASV vēstniecības sabiedrisko lietu biroja darbiniekiem. Es vienmēr piekritu, galvenokārt divu iemeslu dēļ: lai veicinātu sociālā darba kā profesijas popularitāti un lai tiešā veidā ietekmētu reģionālās un nacionālās politikas attīstību šajā jautājumā. Šo sarunu laikā diskutējām par pārtikas talonu programmas attīstīšanu (*Food Stamp Program*, lielākā pārtikas palīdzības programma ASV – *red. piezīme*), sociālā darba kā profesijas klasificēšanu, sociālā darba

sertificēšanas standarta attīstīšanu, sociālo darbinieku Ētikas kodeksa izveidošanu un par nepieciešamību pēc pamata zinātniskās literatūras latviešu valodā, lai tiktu nodrošināta sociālā darba prakses nepārtrauktība. Sarunās ar Veselības ministriju tika diskutēts par sabiedrības veselības aprūpes programmas izveidi. Saistībā ar politikas attīstības jautājumiem sadarbojos arī ar Labklājības ministrijas stratēģiskās plānošanas departamentu.

1996. gada vasarā “Attīstības” pārstāvji lūdza man vadīt pirmo Apvienoto Nāciju Organizācijas attīstības programmas finansēto vasaras skolu Latvijā. Vasaras skolā piedalījās ne tikai studenti no Latvijas, bet arī no Igaunijas, Šveices un Vācijas. Ziņas par “Attīstības” labo reputāciju izplatījās gan Baltijā, gan Rietumeiropā. Vasaras skolas laikā manai sievai Dženei Rodžersai (*Jan Rodgers*), kura arī strādā sociālā darba izglītības jomā, un dēlam Lūkam (*Luke Rodgers*) bija iespēja apmeklēt Latviju. Vasaras skolas laikā profesore Rodžersa lasīja lekcijas par darbu ar pieaugušām personām un ģimenēm. Vasaras skola man deva iespēju iepazīstināt dalībniekus ar supervīzijas¹ konceptu sociālajā darbā. Tobrīd pietiekami liels skaits speciālistu bija absolvējuši “Attīstību” un ieguvuši darbu sociālā darba nozarē, īpaši bērnu labklājības jomā, līdz ar to šie strādājošie sociālie darbinieki varēja kļūt par topošo speciālistu supervīzoriem vēl attīstības procesā esošajā studiju programmā, kas profesionālās prakses ietvaros sociālā darba studentiem sniedza iespēju gūt praksi tieši sociālajos dienestos. SDSP augstskola “Attīstība” studiju programmai turpināja piesaistīt ārvalstu profesionāļus, piemēram, manis minētajā vasaras skolas programmā piedalījās arī lektors no Izraēlas. 1996. gadā sociālā darba mācību programma iekļāva ne tikai Latvijas praksē balstīto zināšanu bāzes attīstību, bet arī dažādu mācību metožu izmantošanu: lekcijas, problēmu risināšanu mazās grupās, lomu spēles, kurās tika izmantoti gan reāli, gan inscenēti scenāriji. Vēlāk programmā tika iekļauts problēmbalstītās izglītības modelis jeb PBI. Kāds latviešu sociālā darba students reiz pajokoja, ka “šī mācību pieeja patiešām ir problemātiska, jo šķietami liekas, ka nekas īsti nav jāmācās”. Tomēr laika gaitā studenti pierada pie jaunā mācību veida.

1990. gadu beigās un 21. gadsimta sākumā latviešu studenti paplašināja savas prakses teorētiskās zināšanas, Geštalta un psihodinamiskajām teorijām pievienojot naratīva terapiju (*narrative therapy*), īstermiņa terapiju (*short term treatment*), sieviešu spējīnāšanas teoriju (*women's empowerment theory*), spēka perspektīvā balstītu praksi (*strengths based practice*), sistēmisko teoriju (*systems theory*), ģimenē balstīto modeli (*family based models*), kognitīvo teoriju (*cognitive theory*) un nesen arī traumas teoriju (*trauma based theory*). Manu lekciju laikā bieži tika izmantoti tulki, tomēr 23 gadu laikā, kamēr darbojos sociālā darba izglītības jomā Latvijā, novēroju, ka studentu angļu valodas prasmes ievērojami uzlabojās. Arī es pats iemācījos runāt vienkāršā latviešu valodā. Lai gan nebiju tik prasmīgs, lai visas savas lekcijas pasniegtu latviešu

valodā, tik un tā mani latviešu kolēģi mēdza jokot, ka vairs mani manā klātbūtnē aprunāt tik vienkārši nevar, jo es visu uzreiz sapratīšot. Terminu tulkošana jebkurā profesijā bieži vien ir sarežģīta. Piemēram, jēdzienu “accountability”² bija grūti pārtulkot latviešu valodā, tomēr tā izpratne ir ārkārtīgi būtiska sociālā darba praksē. Abi ar profesori Rodžersu atklājām, ka konfrontācijas tehniku izmantošana raisīja daudz diskusiju kultūras un paražu jautājumu dēļ. Tas parādījās gan konfrontācijas lomu spēlēs ar klientu vai ģimenes sistēmu, gan administratīvās lomu spēlēs, kas saistītas ar personāla supervīziju.

Papildus individuālajai un ģimenes praksei studiju saturā arvien vairāk sāku ienest sociālā darba makro prakses principus. Makro līmeņa sociālais darbs likās savāds gan augstskolas mācībaspēkiem, gan studentiem līdz brīdim, kad sākām analizēt tā principus, par piemēru ņemot Rīgu Padomju okupācijas perioda beigu posmā. Diskutējām par tādu paņēmieni izmantošanu, kā demonstrācijas, gājieni, petīciju parakstīšana un revolucionāras darbības taktikas.

20. gadsimta beigās bakalaura studijas “Attīstība” bija pastāvējušas jau piecus gadus. Izglītības ministrija bija akreditējusi augstskolas akadēmisko programmu, kā arī sabiedrībā kopumā sociālā darba profesija tika arvien vairāk atzīta. Tā kā Latvijā tikai dažiem speciālistiem bija maģistra grāds sociālajā darbā, nākamais solis bija attīstīt maģistra līmeņa studijas sociālajā darbā. Tā nu 1997. gada septembrī jau atkal biju atgriezies Latvijā. Šoreiz uzaicinājumu apmeklēt Latviju biju saņēmis no ASV bāzētas reliģiskas organizācijas. Mani uzrunāja pārstāvji no “Īstermiņa misijas iespējas” (*Mission Opportunities Short Term (MOST) Ministries*, nevalstiska kristīgā organizācija ASV kopš 1989. gada – *red. piezīme*), aicinot pievienoties paliatīvās aprūpes komandai, kuru veidoja garīdznieks, mediķis, medmāsa un brīvprātīgie, lai uzstātos trešajā ikgadējā paliatīvās aprūpes konferencē, kas tā gada septembrī notika Rīgā. Konferencē piedalījās medicīnas speciālisti, garīdznieki un sociālie darbinieki, lai kopā mācītos veidot paliatīvās aprūpes programmu mirstošiem pacientiem. Mūsu komanda apmeklēja pirmo Latvijā izveidoto paliatīvās aprūpes nodaļu, ko vadīja Dr. Vilnis Sosārs. “Īstermiņa misijas iespējas” komanda prezentēja holistisku paliatīvās aprūpes pieeju, iekļaujot garīgās aprūpes elementus.

Kā nākamais galvenais uzsvars tika likts uz sociālā darba zināšanu un zinātniskās literatūras bāzes paplašināšanu Latvijā. Augstskola “Attīstība” uzņēmās vadošo lomu, veidojot divus sociālā darba zinātniskos izdevumus. Pirmais izdevums bija “Dzīves jautājumi”, kura pētnieciskais fokuss tika vērsts uz teoriju tuvināšanu Latvijas praksei. Otrs izdevums – žurnāls “Sociālais darbs”, kas bija vairāk fokusēts uz sociālā darba metodēm konkrētās jomās: bērnu tiesību aizsardzība, sociālais darbs skolās, garīgums un sociālais darbs un medicīniskais sociālais darbs. Šie abi rakstu krājumi sniedza nozīmīgu zinātniskās literatūras pamatu sociālā darba praksei un izglītībai Latvijā, un

¹ Jauno speciālistu pārraudzības un vadības metode jeb studējošo supervīzija. – Red.piezīme

² Tāds, kurš ir atbildīgs par savu rīcību un spēj sniegt tai pamatojumu (Kembridžas vārdnīcas tulkojums).

to ietekme ir jūtama vēl joprojām. Mani pieaicināja abu izdevumu redakcijā, un man bija prieks līdzdarboties rakstu publicēšanā un zināšanu bāzes attīstībā.

Līdz ar zinātniskās literatūras bāzes paplašināšanos un sociālā darba programmas absolventu pieaugumu radās nepieciešamība pēc sociālā darba supervizoru prasmju stiprināšanas, lai sociālā darba izglītības procesā pilnveidotu studiju prakses pieredzi. Šajā laikā starp Latvijas sociālā darba profesionāļiem sākās arī diskusijas par sociālā darba Ētikas kodeksa nepieciešamību, kā arī vajadzību pēc Latvijas sociālo darbinieku biedrības veidošanas.

21. gadsimta sākumā SDSP augstskola "Attīstība" sāka veidot filiāles vairākās Latvijas pilsētās, un arī man tika jautāts, vai es būtu gatavs turpināt asistēt studiju procesā gan jau esošajā augstskolā, gan vēl plānotajās filiālēs. Apmeklējot dažādās fakultātes, iepazinot ne tikai ar Latvijas ģeogrāfiju, bet arī guvu pieredzi, ceļojot ar Latvijas autobusiem. Dažu gadu laikā apceļoju un mācīju vairākās Latvijas vietās: Daugavpilī, Jelgavā, Jūrmalā, Liepājā, Rēzeknē, Valmierā, Ventpilī, Krāslavā, Salaspilī, Tukumā, Bauskā, Dobelē, Cēsīs un Valkā.

2000. gads Latvijas sociālā darba izglītības jomā bija ļoti nozīmīgs. "Attīstība" tika izvēlēta, lai 2000. gadā organizētu septīto Eiropas Universitāšu konsorcijs (*European Interuniversity Consortium*) konferenci par starptautisko sociālās jomas attīstību. Biju uzaicināts konferencē sniegt prezentāciju "Kopienas attīstības prakse Latvijā: ietekme uz stiprināšanu". Šī konference palīdzēja veicināt sociālā darba kā profesijas popularitāti Latvijā.

2001. gadā Nūdžersijas Monmutas universitāte (*Monmouth University*) man piešķīra apmaksātu atvaļinājumu, lai veiktu pētījumu Latvijā. Tā veikšanai izstrādāju īpašu instrumentāriju un, lai veiktu pētījumu, apceļoju vairākas pilsētas, kurās iepriekš biju sniedzis lekcijas. Pētījuma fokuss bija supervīzija sociālā darba praksē Latvijā. Savā pētījumā iekļāvu gan sociālos darbiniekus, kuri strādā lauku apvidū, gan tos, kuri strādā pilsētās. 2002. gadā mana universitāte saņēma ASV valsts departamenta dotāciju sadarbības veicināšanai starp augstskolu "Attīstība" un Monmutas Universitāti, lai palīdzētu izveidot pirmo maģistra līmeņa programmu sociālajā darbā Latvijā. Dotācija divu gadu garumā deva iespēju augstskolai turpināt attīstīties, veidot kopīgas publikācijas, profesionālas prezentācijas, studentu apmaiņas prakses iespējas, kā arī mācībspēku profesionālos apmaiņas braucienus. Uz Monmutas universitāti Nūdžersijā, lai piedalītos mācībās, devās četri augstskolas pasniedzēji: Elīna Petrovska, Vita Roga (pašlaik Vita Roga-Wiles), Liesma Ose un Juris Osis. Turklāt Monmutas Universitāte sponsorēja Dr. Lidijas Šiļņevas Fulbraita stipendijas studijas Nūdžersijā. Pēc mācībām visi dalībnieki atgriezās Latvijā un nodrošināja lekcijas augstskolā "Attīstība". Dotācija palīdzēja nodrošināt arī tehnoloģiskos resursus un bibliotēkas tālāku attīstību augstskolā. Pēc divu gadu dotācijas augstskolā tika izveidota maģistra programma sociālajā darbā.

Līdz ar augstākminētās dotācijas panākumiem 2004.–2005. gadā mums piešķīra vēl vienu ASV valdības departamenta finansējumu, lai cīnītos ar pieaugošo cilvēktirdzniecību Latvijā. 2004. gadā es pārcēlos no Monmutas Universitātes uz Dominikāņu Universitāti Ilinoisā (*Dominican University*), kur piekritu kļūt par Sociālā darba augstskolas dekānu. ASV vēstniecība Latvijā lūdza, lai iepriekš piešķirtā dotācija līdz ar manas darba vietas maiņu pārietu uz Dominikāņu Universitāti. Tādējādi 2004. gada nogalē "Attīstības" darbinieki un mācībspēki kopā ar Dominikāņu Universitāti iesaistījās sabiedrības izpratnes veidošanas treniņā un nedēļu ilgās mācībās veicināja izpratni par cilvēktirdzniecības jautājumiem, iesaistot prokurorus, tiesnešus, policistus, skolotājus, sociālos darbiniekus, psihologus, robežsargus, medijus un valsts pārvaldes darbiniekus. Kopumā mācības par cilvēktirdzniecību bija veiksmīgas, un, spriežot pēc novērtēšanas rezultātiem, lielākās izmaiņas tika novērotas tieši tiesnešu attieksmē pret sievietēm un jauniešiem, kuri bija kļuvuši par cilvēktirdzniecības upuriem. Konference notika Policijas akadēmijā Rīgā.

Sešus mēnešus vēlāk notika otrās mācības. Šīs konferences ietvaros tika izmantota cita pieeja – mācības mācību spēkiem jeb treneru treniņš (*Training of the Trainer*). Mācības notika "Attīstībā", un par tām ziņoja liels skaits reģionālo un nacionālo mediju. Mācību rezultātā tika izveidota darba grupa, kas turpinātu cīnīties pret cilvēktirdzniecību. Mācības atkārtoti notika Daugavpilī. 2007. gadā sadarbībā ar diviem Latvijas pētniekiem publicējām rakstu "Sociālie pakalpojumi cilvēku tirdzniecības upuriem Latvijā un Ilinoisas štatā, ASV", kas publicēts zinātnisko rakstu krājumā "Dzīves jautājumi".

21. gadsimta sākumā savās lekcijās / mācībās vairāk fokusējos uz supervīziju, gadījumu vadīšanu, administrēšanu un globalizācijas procesiem. 2010. un 2011. gadā tiku aicināts sniegt lekciju par sociālā darba nākotni Latvijā un par sociālo darbu kā globalizācijas profesiju. Šajā laikā daudzi sociālā darba studenti, kurus biju mācījis, bija pabeiguši augstskolu un savu karjeru izveidojuši vadošos amatos, piemēram, Rīgas plānošanas reģionā, Rīgas domes Labklājības departamentā, Bērnu tiesību aizsardzības inspekcijā. Šie jaunie līderi lūdza man mācīt viņu darbiniekus, uzsvāru liekot tieši uz sociālo pakalpojumu prakses un programmu novērtēšanu. 2012. gadā tiku ielūgts uzstāties konferencē "Riskam pakļautie bērni Latvijā", kas notika Rīgā. Manas uzstāšanās tēma bija par pakalpojumu bērniem Latvijā uzlabošanu, piesaistot brīvprātīgos. 2013. gadā turpināju sadarbīties ar nevalstisko organizāciju "Centrs Dardedze", kuri strādā ar riskam pakļautiem bērniem, fokusējoties uz programmu novērtēšanu un to efektivitāti. Papildus turpināju lasīt lekcijas arī Latvijas Kristīgajā akadēmijā Jūrmalā, kur bija izveidota sociālā darba izglītības programma. Savukārt "Attīstībā" pēdējo reizi mācīju 2011. gada februārī. Kaut arī biju uzturējis kontaktus ar dažiem "Attīstības" pasniedzējiem, rektore Dr. Lidija Šiļņeva bija aizgājusi no augstskolas, un privātajai augstskolai bija jauns vadītājs. Biju ļoti apbēdināts, dzirdot, ka 2012. gadā sociālā darba studiju programma "Attīstībā" tika pārtraukta.

Pieredzēju ne tikai studentu, ar kuriem biju strādājis, izaugsmi un attīstību, bet arī Sociālo darbinieku biedrības turpmāko attīstību. Starp citu, 2013. gada novembrī biedrība uzaicināja mani piedalīties viņu rīkotajā seminārā, lai sniegtu prezentāciju “Kā izvairīties no profesionālās izdegšanas”. Kopš augstskolas “Attīstība” slēgšanas, lai pasniegtu lekcijas, esmu atgriezies Latvijā vairākkārtīgi – Latvijas Kristīgajā akadēmijā runāju par sociālo darbu kopienā, Rīgas Stradiņa universitātē par cilvēku tirdzniecības izpratni un Baltijas psiholoģijas un menedžmenta augstskolā par starptautisko sociālo darbu.

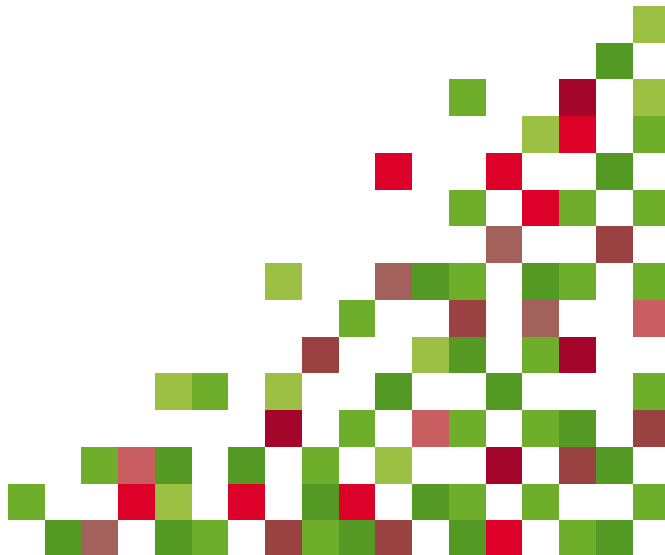
Man vienmēr ir patīcis strādāt Latvijā. Šie pēdējie 23 gadi ir mainījuši visu manu dzīvi. Darbs Latvijā ir noteicis manu zināšanu un pētniecības lauku. Tas viss man palīdzēja celt globālā sociālā darba nozīmi, kā arī daudz iemācīja par starptautisko sadarbību, starptautiskas studiju prakses un ilgtspējas nozīmi. Man ir bijusi unikāla iespēja redzēt profesijas attīstību valstī. Man bija prieks būt nelielai daļai no sociālā darba profesijas dzimšanas, izaugsmes un attīstības Latvijā. Es vēlos teikt lielu paldies visiem studentiem, mācītspēkiem un valsts administrācijas darbiniekiem, kurus esmu satīcis un ar kuriem esmu strādājis Latvijā. Jūs man esat iemācījuši daudz vairāk nekā es visiem jums. Gribu īpaši pateikties visiem tulkotājiem, kuri šo 23 gadu laikā ir darījuši lielisku darbu. Gribu īpaši pateikties Jolantai Erlatei, Jurim Osim un Agnesei Sladzevska. Paldies gribu teikt arī sociālā darba un sociālās pedagoģijas augstskolai “Attīstība” un rektorei Lidijai Šiļņevai par 2014. gada aprīlī iegūto apbalvojumu no Izglītības ministrijas par manu ieguldīto darbu Latvijā. Tas bija liels pārsteigums un gods saņemt šo prestižo apbalvojumu. Atskatoties uz 1994. gadu, raugos arī nākotnē, jo par spīti grūtajiem politiskajiem un ekonomiskajiem apstākļiem, mūsu klientiem un pašvaldībām mēs (sociālie darbinieki – *red. piezīme*) esam nepieciešami arvien vairāk. Esmu pārliecināts, ka sociālais darbs Latvijā

*Marks Rodžerss lekcijā Latvijas Kristīgajā akadēmijā
Foto: Guntis Dišlers.*

un sociālā darba izglītības joma turpinās augt un attīstīties cauri 21. gadsimtam, kā arī nākamajos gados. Arī turpmāk vēlos jebkādā veidā palīdzēt, un tāpēc ceru turpināt sadarbību dažādos projektos. Paldies jums visiem par iespēju man būt nelielai daļai no sociālā darba attīstības procesa Latvijā.

Izmantoto avotu saraksts:

1. **Rodgers, J.A.** (1998). The development of the social work profession in Latvia. *Catalyst*. 41 (5), 6-7.
2. Cambridge Dictionary, Accountability. Pieejams: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/accountability>

Sociāli pedagoģiskās domas vēsturiskā attīstība Latvijā

Vita Roga-Wiles, sociālās pedagoģijas doktore (Dr. paed.), pedagoģijas zinātnes maģistre (Mg. paed.)
Latvijas sociālo darbinieku biedrības biedre, Lielbritānijas sociālās aprūpes aģentūras "Vitascare" dibinātāja

Raksts veltīts sociāli pedagoģiskās domas vēsturiskajai attīstībai Latvijā, kas tieši vai netieši sasaucas ar sociālā darba attīstību Latvijā un, protams, to tikai papildina. Sociālā pedagoģija ir radusies kā jauns virziens pedagoģijas jomā un būtībā ir individuālās pedagoģijas turpinājums, strādājot ar personības sociālās un kultūras audzināšanas jautājumiem, kā arī cilvēka un vides savstarpējo attiecību problēmām. Rakstā tiks skaidrota izpratne par to, kāda ir sociālās pedagoģijas vēsturiskā attīstība, un aplūkots sociāli pedagoģiskās darbības praktiskais piensums sociālā darba attīstībā, izmantojot dažādu autoru atziņas, pētījumus un vēsturisko materiālu.

Varbūt daudzi uzdos jautājumu, kāpēc nepieciešams runāt un rakstīt par sociālo pedagoģiju, ja šobrīd profesija Latvijā it kā vairs nav īpaši aktuāla, ņemot vērā valsts nostādni par nepieciešamību sagatavot (pareizāk sakot, nepieciešamību NĒsagatavot – *autores piezīme*) kvalificētus sociālos pedagogus. To var redzēt Izglītības un zinātnes ministrijas (turpmāk – IZM) plānošanas dokumentā "Par pedagogu sagatavošanu augstākajā izglītībā: situācijas izvērtējums un priekšlikumi", kurā norādīts, ka sociālos pedagogus sagatavo tikai Rēzeknes augstskola. Kaut arī sociālā pedagoga profesija tika akceptēta 1996. gadā, bet 1998. gadā ar Labklājības ministrijas (turpmāk – LM) 9. oktobra rīkojumu Nr. 246 ierakstīta un apstiprināta Latvijas Republikas Profesiju klasifikatorā, tās attīstība nav notikusi atbilstoši koncepcijai "Valsts ģimenes politika" un speciālistu pieprasījumam skolās. Šobrīd sociālos pedagogus var atļauties algot bagātas vai lielo pašvaldību skolas, kurās tam ir atvēlēts pietiekams finansējums. Tā vien liekas, ka Latvijas situācijā profesija sevi nav attaisnojusi, ja jau sociālā pedagoga darba pienākumus var uzņemties arī sociālie darbinieki, par kuru jau tā lielo slodzi tiek daudz rakstīts un diskutēts. Šajā rakstā es noteikti neapņemos pierādīt, kas notiek vai nenotiek ar sociālo pedagogu profesiju Latvijā, bet esmu veikusi vairāku gadu pētījumu par sociālā pedagoga kompetenci un analizējusi dažādus vēsturiskos materiālus un literatūru, kā arī praktiski strādājusi gan kā sociālais darbinieks, gan sociālais pedagogs, tāpēc es uzskatu, ka sociāli pedagoģiskā un sociālā darba attīstība idejiski ir ļoti cieši saistītas un ļoti lielā mērā papildina viena otru. Taču, neraugoties uz kopējo vēsturisko attīstību, zinātniski teorētisko bāzi (socioloģija, humānisms, filozofija, psiholoģija), mērķa grupām (dažāda

vecuma bērni, ģimenes, sociālās grupas ar mainīgu uzvedību), ar kurām strādā abu profesiju pārstāvji, kā arī institucionālo ietvaru, tās IR divas neatkarīgas profesijas, kam nepieciešama atbilstošu speciālistu sagatavošana.

Lai rakstītu par sociāli pedagoģisko ideju vēsturisko attīstību Latvijā, ir nepieciešams veikt ļoti plašu zinātniski pamatotu un noteiktā metodoloģijā balstītu pētījumu, izdalot atsevišķus vēstures periodus, piemēram, sociāli pedagoģiskās domas attīstība Latvijas brīvvalsts laikā, starpkaru periodā, Otrā pasaules kara laikā un pēckara periodā vai padomju okupācijas periodā, un katrs periods būtu vērts, lai par to rakstītu disertācijas un izdotu grāmatas. Vēl jo vairāk tāpēc, ka sociālās pedagoģijas jēdziens nav bijis visai skaidrs Latvijas pedagogu darbos 20. gadsimta 20.–30. gados, savukārt vēlāko laika posmu vēsturiskie notikumi (Otrais pasaules karš, Latvijas iekļaušana PSRS sastāvā) šī jēdziena pētniecību pārtrauca un novirzīja komunistiskās audzināšanas un ideoloģijas stiprināšanai valstī. Tāpēc sava raksta ietvaros es tikai varu parādīt galvenās tendences – kā attīstījās sociāli pedagoģiskā doma un kādi bija sociālās pedagoģijas kā atsevišķas pedagoģijas zinātnes apakšnozares pirmsākumi salīdzinājumā ar mūsdienām. Tādējādi turpmāk tekstā tiks analizēti divi pamata jautājumi:

- 1) sociālās pedagoģijas jēdziena veidošanās;
- 2) sociāli pedagoģiskās domas attīstība un nostiprināšanās sabiedrībā ne tikai Latvijā, bet arī analizējot to saistībā ar citu Eiropas valstu kontekstu.

DAŽAS DOMAS PAR JĒDZIENA “SOCIĀLĀ PEDAGOĢIJA” VEIDOŠANOS

Sociālās pedagoģijas kā zinātnes vēsture ir meklējama vairāk kā pirms 150 gadiem, un tās attīstība bijusi atšķirīga dažādās valstīs. Viennozīmīgi var teikt, ka vadošā valsts sociāli pedagoģisko ideju attīstīšanā sākotnēji bija Vācija, kad 19. gadsimta sākumā sociāli pedagoģiskās idejas radās kā alternatīvs domāšanas un arī praktiskās pieejas veids esošajam – dominējošajam skološanas modelim. Šajā laikā radās arī dažādi no pedagoģijas zinātnes atvasināti jēdzieni, kas ir saistīti ar termina “sociālā pedagoģija” pirmsākumiem, piemēram, cilvēciskā audzināšana, sociālā vai morālā attīstība, sociālā audzināšana, pilsoniskā audzināšana, grūto bērnu audzināšana, aprūpēšana, skološana vai dzīves mācības virziens utt. Tie visi ir uzskatāmi kā mēģinājumi atrast skaidrojumu tām sociāli pedagoģiskajām darbībām, kas vislabāk atbilda jaunajām demokrātiskās attīstības tendencēm un alternatīviem strāvājumiem pedagoģijā pēc Pirmā pasaules kara (piemēram, kultūras un mākslas pedagoģija vai personības pedagoģija).

Savukārt jau 19. gadsimta otrajā pusē bija vērojama pieaugoša sociāli pedagoģisko darbību asociēšana ar sociālo darbu, kas, manuprāt, uzskatāma kā loģiska zinātniskās domas virzība, meklējot atbildes par iespējām palīdzēt grūtībās nonākušiem cilvēkiem, par viņu iekļaušanos sabiedrībā, sociālo labklājību (pārsvārā taisnīguma un sociālo tiesību jautājumi) un apmierinātību. Analizējot vairāku zinātnieku darbus (*K. Marger, A. Dauge, J.J. Rousseau, J.H. Pestalozzi, T. Wendelin, M. Štāls* u.c.) un dažādus vēsturiskos avotus (pilsētu pedagogu un sociālās apgādības darbinieku rokasgrāmatas, izdotas Latvijā), var secināt, ka sociālā pedagoģija, tāpat kā sociālais darbs, savos pirmsākumos ir saistāma ar kopienu un sociāli pedagoģisko darbību sociālo attīstību, izglītojošo darbu un palīdzību trūcīgajiem, par ko rakstījuši zinātnieki *P. Natorps* (*P. Natorp*), *F.E. Šleiermahers* (*F.E. Schleiermacher*) un *F. Dīstervēgs* (*F. Diesterweg*), un šis apstāklis nebūt neatvieglināja definēt “sociālās pedagoģijas” jēdzienu.

Vairāki literatūras avoti norāda, ka termins “sociālā pedagoģija” radies Vācijā aptuveni 19. gs. vidū. Vācu izglītotājs *Karls Margers* (*Karl Marger*, 1844) sociālās pedagoģijas terminu darinājis kā alternatīvu terminam “kolektīvā pedagoģija”, kas bija pretstats “individuālpedagoģijai”. Savukārt zinātnieks un domātājs *Frederiks Dīstervēgs* lietojis terminu “sociāls”, vēloties paplašināt savu klausītāju zināšanas izglītībā. Viņa izpratnē cilvēku labklājība ir jāsaista ne tikai ar audzināšanas un izglītības jautājumiem, bet arī ar sociālām rūpēm vienam par otru, īpaši situācijās, kad cilvēki paši nav spējīgi rūpēties par sevi (sevišķi aktuāls jautājums pēc 1848. gada franču revolūcijas). Zinātnieka izvirzītā tēze “mācīties darot” ir palikusi sociālās pedagoģijas humānisma paradigma vēl līdz šim laikam, un to vēlāk savos darbos lieto zinātnieki *Pauls Natorps* (*Paul Natorp*) un *Hermanis Nools* (*Herman Nohl*).

Arī *F. Dīstervēgs*, respektējot zinātniekus *Ž.Ž. Ruso* (*J.J. Rousseau*) un *F. Frēbeli* (*F. Froebel*), ticēja, ka cilvēki spēj attīstīties, rūpējoties vienam par otru, un strādāt kopējai labklājībai jēdziena “sociāls” ietvaros. Šī ideja nav sveša arī sociālā darba attīstībā, par ko rakstījis zinātnieks *F. Tonies* (*F. Tonies*) savā darbā “Kopiena un sabiedrība” (*Community and Society*), kas publicēts 1887. gadā.¹ Šajā saistībā interesantu traktējumu terminam “sociālā pedagoģija” devis *P. Natorps*, saistot to ar kopienas attīstību, jo debates par kopienas ideju bija vienas no progresīvākajām 19. gadsimta idejām. Vācu zinātnieks uzskatīja, ka kopienā ir jāiekļaujas izpratnei par cilvēku audzināšanas mērķiem, tādējādi padarot to sociālu, kas gan no pedagoģiskā skatījuma nebija nekas jauns.

Savukārt *Miķelis Štāls* ieviesa terminu “sociālpedagoģiskā pieeja”, jo šajā laikā Latvijā aktualizējās jautājums par to, vai cilvēks audzināms sev vai sabiedrībai. Viņš uzskatīja, ka cilvēks nevar dzīvot izolēti no sabiedrības, jo visas dzīves pamats ir sabiedrisko attiecību kopums, tādējādi vēlreiz akcentējot terminu “sociāls”. “Skolas lielā priekšrocība – tās sociālais gars un sabiedrības kopības dzīve, solidaritāte”.² Taču vienlaikus *M. Štāls* uzsvēra, ka sociālo pedagoģiju nedrīkst absolutizēt un saistīt tikai ar skolu, jo liela nozīme ir paša cilvēka iekšējai vērtību sistēmai un personīgajai attīstībai. Izcilais pedagogs ir uzsvēris domu, ka valstij jā rūpējas par “grūti audzināmiem bērniem”. Protams, šis termins ir raksturīgs attiecīgā laika posma (20.–30. gadi) garam un mūsdienās uzskatāms par nekorektu. Interesants ir fakts, ka latviešu pedagogs *Kārlis Dēķens* trūcīgos ļaudis nosaucis par “slimajiem un novārtā pamestajiem” jeb “likteņa pabērniem”, kas atkal ir ļoti specifiski un saistāmi tikai ar sociāli pedagoģisko darbību. (*K. Dēķens*, 1919).³

J.A. Students darbā “Vispārīgā paidagoģija” izdalīja vairākus darbības virzienus: individuālais, personības un sociālais, parādot pedagoģijas integratīvo raksturu un saistību ar citām humanitārām un sociālām zinātnēm, jo īpaši ar socioloģiju, tādējādi izveidojoties atsevišķai pedagoģijas apakšnozarei – sociālajai pedagoģijai.⁴ Savukārt *Kārlis Obšteins* nosauca tādus pedagoģijas darbības virzienus kā psiholoģiskais, morāles, personības un filozofiskais, vēlreiz uzsverot pedagoģijas sociālo raksturu ar jēdzienu “sociālpedagoģisks”.⁵ Turpmāk tekstā izveidota tabula, izceļot svarīgāko domu jēdziena “sociālā pedagoģija” skaidrojumā un salīdzinot to ar mūsdienu interpretāciju.

¹ Tonies, Ferdinand. *Community and Society = Gemeinschaft und Geseeschaft*. – Mineola (New York): Dover Publication, 2002, 294 p. ISBN 0-486-424-979

² Štāls, M. *Mūsu dzīves pabērni, viņu audzināšana un mācīšana*. – Rīga: Valters un Rapa, 1936. 27.lpp

³ Dēķens, K. *Rokasgrāmata pedagoģijā*. – Rīga: Kultūras balss, 1919. 238 lpp.

⁴ Students, Jūlijs Aleksandrs. *Vispārīgā paidagoģija*. Rīga: RaKa, 1998. 1. un 2. daļa: Zinātne un māksla sevis un citu audzināšanā. 553 lpp kopā. ISBN 9984-15-054-2 un ISBN 9984-15-055-0.

⁵ Obšteins, K. *Pedagoģijas vēsture, IV*. – Rīga; Latvijas vidusskolas skolotāju kooperatīvs, 1939. 94.-102.lpp

Sociālās pedagoģijas jēdziena izpratnes salīdzinājums⁶

I. tabula

Šodienas izpratnes apkopojums	Latvijas pedagoģiskās domas izpratne 20.–30. gados
<ul style="list-style-type: none"> ■ Pedagoģijas zinātnes apakšnozare, kuras izziņas priekšmets ir sociālā audzināšana, atklāj sociālās audzināšanas iespējas. ■ Balstās uz cilvēka dabisko spēku potenciālu un vēlmi attīstīties. ■ Fokuss uz ģimeņu un bērnu savstarpējo attiecību izpēti un esošo problēmu uzlabošanas iespējām. ■ Palīdzība un atbalsts bērniem un jauniešiem ar skolu un vienaudžiem saistīto jautājumu risināšanā, nodrošinot socializācijas procesu. ■ Pēta socializācijas un sociālās vides un personības attīstības mijiedarbību. 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Vispārīgās pedagoģijas virziens, kura izziņas priekšmets ir socioloģijas atziņu pielietojums pedagoģijā. ■ Socializācijas process, kas tiek realizēts ar audzinošiem līdzekļiem. ■ Palīdzība un atbalsts “sociālo slimību” gadījumos. ■ Akcentē individuālā un sociālā faktora esamību personības attīstībā.

SOCIĀLI PEDAGOĢISKĀS DOMAS ATTĪSTĪBA UN SAISTĪBA AR PRAKSI

Atšķirībā no paša jēdziena “sociālā pedagoģija” vēsturiskās izcelsmes sociāli pedagoģisko ideju aizsākumi ir atrodami sociālā darba attīstības vēsturē, lasot seno ēģiptiešu “Nāves grāmatu”, kurā rakstīts par izsalkušo, izslāpušo dzirdināšanu un pabarošanu, un kailo apģērbšanu. Babilonijas karalis Hammurapi aptuveni 2000 gadus p.m.ē. valsts likumu kodeksā ierakstīja atraitņu un bērnu bāreņu aizsardzību, kas tajā laikā bija ļoti augstu vērtējama novitāte. Arī budisma mācībā 400 gadus p.m.ē. ierakstītās rindas vēsta, ka mīlestība un labdarība ir augstākā taisnīguma izpausmes forma.⁷ Savukārt Anglijas viduslaiku notikumi saistīti ar sabiedrības sociālās labklājības izmaiņām dažādu karaļu valdīšanas laikā. Piemēram, Anglijas karalis Henrijs VIII ar 1531. gada tiesību aktu (angļu val. – 1531 *Act*) centās uzlabot trūcīgo ļaužu dzīves apstākļus, laužot līgumu ar katoļu baznīcu, un izdeva “ubagošanas licences” jeb atļaujas veciem, slimiem un nabadzīgiem iedzīvotājiem ubagot uz ielām, jo viņi

nebija spējīgi atrast piemērotu darbu. Diemžēl minētais akts neatrisināja tā laika Anglijā samilzušo bezdarba problēmu un straujo slimību izplatību. Krievijā 1016. gadā kņazs Jaroslavs atvēra pirmās bērnu bāreņu un kļaidoņu patversmes pie klosteriem, bet 1789. gadā Pāveta I sieva Marija Fjodorovna izveidoja aprūpes namu kurlmēmiem bērniem. Minētie fakti ir apliecinājums tam, ka sociālās palīdzības un atbalsta idejas ir sastopamas ļoti senos cilvēces attīstības vēstures laikos un vietās, ko būtu interesanti pētīt gan sociālajā darbā, gan sociālajā pedagoģijā.

Atgriežoties pie notikumiem Latvijā, 15. un 17. gadsimts tiek uzskatīts par tautas pedagoģijas veidošanās laiku, kad latviešu tautas audzināšanas un izglītības centrs bija tuvākā apkārtnē – vide un ģimene. Šodienas vērtējumā tādas tautas pedagoģijas ideoloģiskās vērtības, kā, piemēram, audzināšana darba tikumam, ģimenes tradīciju saglabāšana, cieņa pret apkārtejiem, latviskā gara un kultūras tradīciju stiprināšana, ir pamats sociāli pedagoģiskās domas turpmākai attīstībai. Īpaši nozīmīgas ir:

- a) humānisma un kopējās darbības ideja;
- b) tēvzemes mīlestība – rūpes par dabu, savas vides sakārtošanu, cieņa pret valodu un tradīcijām;
- c) zināšanas par dabas norisēm, dažādas prasmes, kas svarīgas praktisku dzīves uzdevumu veikšanā, sociālo lomu pildīšanā u.c.

19. gadsimta nogalē un 20. gadsimta sākumā Latvijā sociālpedagoģiskā doma veidojusies ciešā kopsakarā ar atbilstošā laika sociāli politiskajiem notikumiem, ekonomisko attīstību, izglītības jautājumu nostādni un sabiedrības vajadzībām. Latvijā pastiprinās interese par filozofiju, par dažādiem ar izglītību saistītiem jautājumiem, personības attīstības iespējām, un no pedagoģiskā viedokļa tā ir diskusija par sociāli kulturāliem jautājumiem, kas tieši vai pastarpināti saistīta ar cilvēka audzināšanu jeb sociāli pedagoģisko darbību.

Uzskatāmībai piedāvāju ļoti īsu, bet hronoloģisku notikumu uzskaitījumu, kas parāda, kā attīstījusies sociāli pedagoģiskā doma un darbība Latvijā:

- 1633. – Georgs Mancelis raksta par audzināšanas jautājumiem.
- 1833. – reformpedagoģijas iespaidā veidojas sociālpedagoģiskās idejas Vilhelma Vīthera evaņģēliskajā diakonijā.
- Sociālpedagoģiskā aprūpe kriminalizēšanās vietās
- 1850.–1891. – Krišjānis Valdemārs atzīst sociāli ekonomisko faktoru saistību ar sociālo problēmu veidošanos izglītības kontekstā.
- 1850. – Frederiks Dīstervēgs mēģina definēt sociālo pedagoģiju.
- 1894. – Pauls Natorps attīsta sociālās pedagoģijas ideju par sabiedrības audzinošo ietekmi.
- 1898. – pilsoniskā audzināšana (*Georg Kerschensteiner*, 1854–1932).

⁶ Adaptēts no S.Maršone. Sociālās audzināšanas attīstība Latvijā 20. gs 20.–30. gados (internetsaitē). 2010 [adaptēts 26/08/2018]. Pieejams: http://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/nadle/.../17796_stanislava_Maršone_2010.pdf

⁷ Haynes, Karen S., Holmes, Karen A. Invitation to Social Work. – New York: Longman, 1994, 38 pp. ISBN 1-572-308-834

- 1901. – Otto Vilms iesaka sociālā elementa paplašināšanu audzināšanā.
- 1909. – Eriks Henings par jaunatnes vadītāju nepieciešamību.
- 1912. – Pauls Natorps raksta par Pestalocija ieguldījumu tautas audzināšanā, izvirza “jauniešu samaitātību” un bērnu nabadzību kā problēmu (attiecas uz aizsargājošo audzināšanu un “sociālajām slimībām”).
- 1924. – Herberts Noels par palīdzību jaunatnes audzināšanā.
- 1929. – Valdis Štālbergs par humānisma ideju aktualizāciju, indivīda dzīves saistību ar sabiedrības dzīvi.
- 1934. – “Rokasgrāmata sociālās apgādības darbiniekiem”, kas likuma kārtībā noteica dažādus sociālos pakalpojumus (mūsdienu izpratnē – *autores piezīme*) riska grupas iedzīvotājiem.
- 1937. – Miķelis Štāls izvirza domu, ka sabiedriskās dzīves pamats ir sabiedrisko attiecību kopumā.
- 1943. – Pauls Jurevičs saraksta darbu par kultūras nozīmi indivīda dzīvē.
- 1882.–1958. – E. Petersons piesaista individuālo audzināšanu kā skolas mācību procesa un audzināšanas elementu.
- 1898.–1964. – J.A. Students dod eklektisku skatījumu uz audzināšanas jautājumiem un nosauc sociālo pedagoģiju kā patstāvīgu zinātnes nozari.

Turpmāk rakstā izvērstā sociāli pedagoģisko ideju analīze Latvijā saistībā ar citu valstu pieredzi.

Jau vēsturiski sociālā pedagoģija veidojusies kā starpdisciplināra zinātnes un prakses joma, kas saistās ar trīs galvenajām cilvēku darbības jomām – sociālo darbu, kopienas attīstību un izglītību. Izglītības iestādes bija kā primārais cilvēka sociālās audzināšanas centrs, kas kalpoja kā institucionālais ietvars socializācijas procesa veiksmīgai realizācijai. Savukārt socializācijas pamatā ir cilvēka harmoniska attīstība mijiedarbībā ar apkārtējo vidi un saskarsmes process, kurā iekļaujas katra cilvēka vērtību sistēma. Sociālpedagoģijas ideju piekritēji uzskatīja, ka indivīda un sabiedrības mijattiecības ir nedalāmas un pakļautas nemītīgām pārmaiņām un attīstībai. Tādējādi tika akceptēts vācu zinātnieka, Marburgas universitātes profesora P. Natorpa uzskats, kas pauda, ka cilvēks kā cilvēciska būtne var izpausties tikai sabiedriskajās attiecībās un tāpēc ir svarīgi apzināt konkrētas sabiedrības audzinošās un sociālās kultūras pilnveides iespējas. Zinātnieka P. Natorpa darbība var tikt vērtēta kā ļoti pozitīva, jo to saistīja ar turpmāko sociālās pedagoģijas vīzijas veidošanu Vācijā kā tolaik progresīvu tendenci. Nozīmīgākie jautājumi viņa darbos bija:

- Sociālā pedagoģija kā sabiedrisko interešu prioritāte, uzmanība tiek pievērsta skolām, bērnu dārzu novietnēm, pieaugušo izglītībai.
- Sociālā pedagoģija kā pedagoģijas kritiskā “sirdsapziņa” (angļu val. – *conscience*), īpašu vietu ierādot cilvēku pašnoteikšanās iespējām mācīšanās procesos.

P. Natorpa ietekme uz sociāli pedagoģiskās domas attīstību neatkarīgās Latvijas laikā ir visbūtiskākā. Šo ietekmi pārņem un papildina arī latviešu pedagogs Valdis Štālbergs, kurš

sociāli pedagoģisko domu aprakstījis šādi: “Atsevišķa cilvēka būtne saistīta ar visas sabiedrības dzīvi, no kam rodas daudzi ētiski jēdzieni, pienākumi un tikumi, pamazām izveidojas vesela morāles sistēma”.⁸ Īpaša ievērtība jāpievērš P. Natorpa 1910. gada 22. oktobra Minhenē notikušās konferences runai, kurā viņš pauda domu, ka svarīga ir sociālā izglītība, kas ir sociālā darba pamats sociāli pedagoģiskajā darbībā. Zinātnieks jau toreiz savos darbos netieši norādīja uz sociālā pedagoga darbības saistību ar sociālā darba lauku. Sociālās pedagoģijas kā atsevišķa darbības lauka izveidošanos 19. gadsimtā atzina arī pedagogs Pēteris Kūla (1874–1945), uzskatot, ka sabiedrības kultūras dzīvē ir izveidojušies divi virzieni – individuālisms un sociālisms, kuri meklē atbildi uz jautājumu, vai audzināšanai ir individuāli vai sociāli mērķi, tātad, vai audzināšanai jābūt individuālai, respektējot cilvēka īpatnības, vai tieši otrādi – viņš ir jāievieto, jāpielāgo sabiedrībai. Savukārt latviešu zinātnieks Kārlis Obšteins par sociālās pedagoģijas pamatlicēju uzskatīja vācu filozofu I. Kantu (*Immanuel Kant*, 1724–1804), kurš uzskatīja, ka tikumības princips ir sociāls princips, kas prasa no cilvēka savstarpēju tiesību cieņu un sapratni.⁹

Vairāki latviešu autori pauž idejas par cilvēku vienlīdzīgām tiesībām, ar to saprotot, ka visa veida izzināšanas procesam ir jābūt pieejamam ikvienam cilvēkam neatkarīgi no vecuma, un tas ir saistīts ar cilvēka pašizziņu. Jāatzīmē, ka līdz pat mūsdienām šis process ir palicis nemainīgi nozīmīgs, veidojot palīdzības un atbalsta attiecības ar sociālo darbinieku vai sociālo pedagogu. Piemēram, Atis Kronvalds savos darbos uzsvēra arī šodien tik aktuālo domu par vienotas audzināšanas nepieciešamību, paužot atziņu par bērnu intelektuālās, estētiskās un tikumiskās audzināšanas kopsakaru, kas norisinās caur bērna pašsizzinošo darbību. Ja šī darbība ir traucēta, tad sociālā pedagoga uzdevums ir to izprast, noteikt traucējumus un palīdzēt tos novērst. Par to, cik svarīga nozīme saskarsmes procesā ir attiecībām, vēlāk rakstījis arī 20. gadsimta izcilais brazīliešu zinātnieks Paulo Fereire (*P. Fereire*, 1921–1997). Viņš pārstāvēja tā saucamo “cerību” jeb “apspiesto” pedagoģijas virzienu (angļu val. – *Pedagogy of the Oppressed*), kas uzsvēra dialoga nozīmi – ar tā palīdzību tiek veidota izpratne par pasaules dažādību (manuprāt, ļoti svarīga metode šodienas sensitīvā sociālā darba un sociālās pedagoģijas praksē – multikulturālais darbs kopienās – *autores piezīme*). Zinātnieka darbos ir saskatāma dziļa saistība ar sociālās pedagoģijas praksi kā profesionālu aktivitāti, kas balstīta uz cieņu, sevis apzināšanos un konkrētas situācijas pieņemšanu.¹⁰

Taču, atgriežoties pie latviešu pedagogu ieguldījuma sociāli pedagoģiskās domas attīstībā, īpašu nozīmi gribu pievērst latviešu pedagoga un publicista Aleksandra Dauges (1868–1937) rakstiem par jaunā cilvēka audzināšanu vidē. Viņš īpaši

⁸ Štālbergs, V. Cilvēcības ideja. – Rīga: Varavīksnes apgāds, 1929. 5.lpp

⁹ Obšteins, K. Pedagoģijas vēsture, IV – Rīga; Latvijas vidusskolas skolotāju kooperatīvs, 1939. 94.-102.lpp.

¹⁰ Fereire, Paulo. *Pedagogy of the Oppressed*. – New York: Seabury Press, 1970. 186 p.

akcentējis domu par personības veidošanos caur pozitīvu sadarbību ar skolotāju, kas tiek veidota, apvienojoties dažādiem apkārtējās vides nosacījumiem (mūsu dienās – ekoloģiskās pieejas prakse gan sociālajā darbā, gan sociālajā pedagoģijā). Arī krievu zinātniece V.D. Semjonova sociālo pedagoģiju saistījusi ar sociālo vidi un tās audzinošo faktoru nozīmi. Savukārt latviešu pedagogs, psihologs un filozofs Jūlijs Students (1898–1944) sociālo pedagoģiju minējis kā atsevišķu pedagoģijas nozari un saistījis to ar socioloģijas zinātnei, uzskatot, ka tā vēl papildus sevī ietver dažādas gara zinātnes, mākslu, reliģiju, politiku un filozofiju.¹¹

Tādējādi ļoti nozīmīga kļūst atziņa, ka sociālā pedagoģija ir saistīta ar īpašām audzināšanas jomām, piemēram, audzināšanas grūtībām, nabadzīgo bērnu audzināšanu, viņu ievietošanu patversmēs jeb “sevišķas audzināšanas iestādēs”.¹² Tikpat svarīga ir to bērnu apzināšana, kam vērojamas attīstības “nenormālības” (tā laika termins, ko mūsdienās jāsaprot kā attīstības traucējums – *autores piezīme*), kas var sākties no agras bērnbības un prasa īpašu pieeju un atbilstošu sociālo audzināšanu, kam lielu uzmanību pievērsis jau manis pieminētais pedagogs K. Dēķens. Viņš akcentējis pedagoģiskos un sociālos nosacījumus, kas nodrošina vairāku paaudžu sadarbību kultūras un garīgā mantojuma pārņemšanā, un ko nepieciešams izmantot sociālās audzināšanas procesā.

Pirmais pasaules karš pavēra ceļu jaunām būtiskām pārmaiņām, kas skāra pedagoģisko praksi kopumā. Lielākā daļa Eiropas valstu nostājās uz demokrātiskās attīstības ceļa, un aktuāla kļuva sociāli aktīva un valstiski domājoša sabiedrība, kuras veidošanā iesaistījās arī pedagogi. Lielu popularitāti iegūst reformpedagoģijas jeb “jaunās skolas” idejas, kas nozīmē, ka orientācija ir uz vairāk atvērtu skolas sistēmu. Jauno ideju diskusijās iesaistījās arī tajā laikā neatkarīgās Latvijas valsts pedagogi un domātāji. Šajā laikā posmā latviešu pedagogs A. Dauge, rakstot par sociālās pedagoģijas prakses jomām, kā vienu no svarīgākajām nosaucis palīdzību slimību gadījumos. Viņš izvērtēja jaunatnes sociālās audzināšanas faktorus un nosauca jaunības gadus par “sociālo tieksmju un afektu ziedu laiku” (Dauge, 1928) un ieviesa tādu būtiskus jēdzienus kā “antisociāli efekti”, “sociālā kultūra”, “sociālās nevainības zaudēšana jauniešiem” un “sociālais humānisms”. Visi šie jēdzieni, manuprāt, atspoguļo izcilā pedagoga atziņas par nepieciešamību pievērst vislielāko uzmanību sociālās audzināšanas jautājumiem dažādos prakses līmeņos, īpaši darbā ar ģimenēm. “Kad jaunatne netiek ļauni iespaidota no vecākiem vai apkārtnes, tad tā, savā starpā dzīvojot, gan pašos agrīnos, gan arī vēlākos gados liek vadīties no divām tieksmēm, pirmkārt, no personīgās simpātijas un draudzības jūtām un, otrkārt, no plašākas kopdzīves instinktiem, kas nezina nekādu atšķirību un pretilšķību. Arī savās sociālajās

attiecībās un saistībās tā grib dzīvot pilnīgu dzīvi, grib būt un palikt vesela, nedalīta.”¹³

Kā vēl viens vēsturiski nozīmīgs virziens sociāli pedagoģiskās domas attīstībā ir preventīvais darbs ar jaunatni – skautu un gaidu organizāciju veidošanās un darbības izplatīšanās visā Latvijā. Skautu pirmsākumi meklējami 1907. gadā Braunsijas salā pie Anglijas, bet gaidas aizsākās 1910. gadā, un to pamatlicējs ir Roberts Beidens-Pouels (*R.Beiden-Pouel*). Latviešu pedagogs V. Štālbergs par šo kustību ir teicis, ka tā ir vesela audzināšanas sistēma, kas tiek realizēta ar bērnu organizāciju starpniecību (1929).

Skautu un gaidu attīstības hronoloģija Latvijā ir šāda:

- 1917. – skautu saimju izveide Rīgā, Cēsīs un Alūksnē; kustības mērķis ir attīstīt bērniem un jauniešiem fiziskās spējas, prātu, paaugstināt garīgo vērtību izpratni. Skautu kustība apvieno zēnus.
- 1920. – Rīgā bijušie krievu skautu vadītāji (krievu baltēmigranti) un skautismā ieinteresētie latviešu pedagogi nodibina iniciatīvas grupu un izstrādā statūtus Latvijas skautu centrālajai organizācijai.
- 1921. – pirmais gaidu pulciņš.
- 1923. – pirmā nometne, rīko izglītojošus kursus, izdod žurnālu “Ugunskurs”.
- 1928. – otrā nometne, pēc kuras liela uzmanība tiek pievērsta latviskā gara rosināšanai: tautiskām dejām, rotaļām, nacionālajiem tērpiem, dažām intelektuālām sacensībām, kokļu mūzikai, latviešu ēdieniem un dažādiem tautiskiem elementiem.
- Visā skautu un gaidu organizācijas pastāvēšanas laikā tās piedalās kārtības uzturēšanā un sanitārās palīdzības sniegšanā sabiedriskajos pasākumos.

Interesants ir fakts, ka, sākoties krievu okupācijai, šo darbību aizliedza un tā tika turpināta bēgļu nometnēs Vācijā.

Turpmāk rakstā vēlos nosaukt tās galvenās atziņas, kas atspoguļo sociālās pedagoģijas ideju vēsturisko attīstību laika posmā no 1833. gada līdz 1937. gadam un ir saistāmas ar mūsdienu aktualitātēm profesionāla sociālā pedagoga darbībā.

Pirmkārt, tā ir ideja par sociālo audzināšanas darbu, kas ir veicams noteiktā kopienā / vidē, izmantojot visus pieejamos resursus un nodrošinot cilvēku savstarpējo sadarbību. Sadarbības jautājums ir nozīmīgs ne tikai sociāli pedagoģiskajā darbībā, bet arī sociālā darba procesā, kad tiek veidota starpprofesionāļu komanda noteiktas problēmas risināšanā, piesaistot konkrētus sociālos pakalpojumus.

Otrkārt, nopietna uzmanība ir jāpievērš sociālajai audzināšanai un sociālajai palīdzībai institucionālajā līmenī, ir svarīgi izprast institūcijas specifiku un darbības mērķi. Tas nozīmē, ka katrai institūcijai ir noteikta misija un darbības

¹¹ Students, Jūlijs Aleksandrs. Vispārīgā pedagoģija. – Rīga: RaKa, 1998. 1. un 2.daļa: Zinātne un māksla sevī un citu audzināšanā. 553 lpp kopā. ISBN 9984-15-054-2 un ISBN 9984-15-055-0.

¹² Dauge, A. Audzināšanas ideāls un īstenība. – Cēsis: Jēpes apgāds, 1928. 125 lpp.

¹³ Dauge, A. Audzinātājs. Pedagoģiski – sabiedriska mēnešraksts. – Latvijas Nacionālo skolotāju savienība, Nr. 1, 1930

fokuss un sociālās audzināšanas un palīdzības procesam jābūt koordinētam, lai sniegtu pēc iespējas efektīvāku rezultātu.

Treškārt, pats būtiskākais sociālā pedagoga darbībā ir cilvēka pašzinašanās procesa veidošana un uzturēšana. Nevar palīdzēt otram, ja nepalīdz pati sev. Tas nozīmē, ka jebkuram cilvēkam ir svarīgi reflektēt par savām emocijām, pārdzīvojumiem un sajūtām. Šī ir profesija, kas liek iepazīt arī pašam sevi caur dažādiem gadījumiem, situācijām, un ir svarīgi, kur tas viss paliek un kā tas palīdz turpmākajā darbā.

Ceturtkārt, sociāli pedagoģiskā darbība tiek saistīta ar noteiktām sociālām grupām sabiedrībā, piemēram, jaunieši, gados ļoti jauni vecāki, bērni ar speciālām vajadzībām, vecie cilvēki, riska grupas bērni u.c.

Pētot minētā laika posma zinātniski teorētisko literatūru, konstatējamas arī citas nozīmīgas un aktuālas atziņas, kas tieši attiecināmas uz sociāli pedagoģiskās darbības virzieniem, bet zinātniskajos darbos netiek tik precīzi minētas, piemēram, bērnu un jauniešu sociālā problemātika un tikumiskā audzināšana. Salīdzinot ar mūsdienu reālo situāciju sociālā pedagoga praksē, var redzēt, ka šīs atziņas ir ļoti aktualizējušās, bet iepriekš minētajā laika posmā netika interpretētas atbilstoši šodienas terminoloģiskajai izpratnei. Piemēram, tiek akcentēti pedagoģiski filozofiski jautājumi par “sociālajām slimībām” un noziegumiem (ar noziedzniekiem jāapietas kā ar parastiem cilvēkiem un viņos pašos jāiznīcina nozieguma sekas). Mūsdienās tas būtu darbs ar bērniem likumpārkāpējiem un viņu ģimenēm. Līdzīga ir atziņa, ka ir nepieciešama aizsargājoša audzināšana – tagad: preventīvais darbs ar dažādām mērķa grupām. Mūsdienās informatīvi izglītojošais darbs ar sabiedrību tiek nosaukts kā tautas audzināšana.¹⁴

Pārmaiņu laiks sociālās pedagoģijas attīstībā notiek pēc 1934. gada 15. maija apvērsuma Latvijā, kuru realizēt atvieglot demokrātiskā krīze valstī, un pie varas nāk Kārlis Ulmanis, izveidojot autoritāro Ulmaņa režīmu. Nacionālistiskā un autoritārā valsts pārvaldes politika sāka graut izveidoto demokrātisko un kulturāli daudzveidīgo izglītības sistēmu Latvijā un apturēja uzsāktu diskusiju par sociālo pedagoģiju kā zinātne. Tika likvidētas vairākas sabiedriska rakstura organizācijas, slēgti klubi, pulciņi, visā izglītības sistēmā tiek popularizēti autoritārisma ideoloģijas principi, sagrozot demokrātijas principus. Protams, nevar noliegt, ka savā ziņā šo laiku raksturo liels nacionālās apziņas pacēlums, lieli mērķi par gaišo nākotni, kam tika audzināta arī jaunā paaudze – strauji attīstās pedagoģiskā didaktika, sociālās audzināšanas metodes. Šī laika izvirzītais moto ir: audzināt tautu vienotības garā. Lieli līdzekļi tika virzīti tautas un jauno cilvēku patriotiskajai audzināšanai, celtas skolas un kreditētas studijas. Tiek iedibināta grāmatu dāvināšanas tradīcija skolām, kas savu popularitāti nav zaudējusi vēl šodien. No sociālās pedagoģijas viedokļa var teikt, ka sociālās audzināšanas elements ieņem stabilu vietu visā izglītības un audzināšanas procesā, uztverot sociālo pedagoģiju kā audzināšanas metodi.

Otrā Pasaules kara laikā visticamāk nekāda sociāli pedagoģiskās domas attīstīšana nenotika un arī pedagoģiski pētnieciskais darbs netika veikts. Latvija smagi cieta gan no nacistu, gan padomju terora, un Latvijas mierīgo iedzīvotāju pamata mērķis bija izdzīvot.

Savukārt no 1940. gada, pakļaujoties Padomju okupācijas diktētajai politikai, labdarības organizācijas, skautu un gaidu kustības tiek likvidētas. Pieaugot sociālajām problēmām, tiek nodibinātas sociālās audzināšanas nodaļas, kuru mērķis bija uzskaitīt / pieskatīt bērnus, kam ir sociālas problēmas – kara upurus un bērnus bāreņus. 1945. gadā bijušie latviešu leģiona kareivji nodibināja Daugavas Vanagu organizāciju, kas var tikt uzskatīta kā sociāli pedagoģiska darbība, ar mērķi palīdzēt bijušajiem latviešu kareivjiem un viņu ģimenēm. Taču līdz ar padomju diktatūras nodibināšanos Latvijā 1945. gadā sākās jau gatavās padomju pedagoģijas ieviešana no Padomju Savienības. Liela nozīme šī laika pedagoģiskās domas attīstībā bija tādiem krievu zinātniekiem kā S. Rubiņšteinam, N. Krupskajai, A.S. Makarenko, P.P. Blonskim un M. Kaļiņinam, kuru darbu pamatā tika ielikti jaunās personības audzināšanas padomju komunistiskās morāles gara principi, indivīda audzināšana kolektīvā un darbam, īpašu vietu ierādot profesionālai sagatavotībai jau pusaudžu vecumā. Institucionalizācija bija atzīta kā viens no svarīgākajiem resursiem audzināšanas un izglītības mērķu sasniegšanā visā izglītības sistēmā. Savukārt 50.–60. gados lielu popularitāti ieguva pedagoģiskās kolonijas – komūnas, kas bija domātas jauniešu pāraudzināšanai. Tādējādi “institucionālais socializācijas process”, ja tā to varētu nosaukt, var tikt raksturots ar šādiem sovjetizācijas aspektiem:

- jauna tipa cilvēka audzināšana; padomju cilvēks – komunisma cēlājs;
- izteikta ideoloģizācija ārpusklatu darbā;
- pāraudzināšana kā svarīgākā metode audzināšanā.¹⁵

Latvijas neatkarības atjaunošana 1990. gadā mainīja pedagoģijas un sociālās pedagoģijas paradigmu – no zināšanām uz kompetentu darbību – un pavēra ceļu uz sociālās pedagoģijas kā zinātnes un prakses jomas jauniem pētījumiem par sociāli pedagoģiskās pieejas iekļaušanu jaunās personības kompetences veidošanā, par sociokultūras jautājumiem, par sociālo iekļaušanu skolās un citām tēmām, par ko šajā rakstā netiks rakstīts.

Esmu nonākusi līdz raksta izskaņai. Apkopojot vēsturisko mantojumu sociāli pedagoģiskās domas attīstībā un izsekojot tam līdz mūsdienām, ir iespējams nosaukt sociālās pedagoģijas kā zinātnes un prakses jomas darbības fokusu:

1. Ģimenes un skolas saistības nodrošināšana (piemēram, vecāku un bērnu sadarbības veicināšana, pēctecības un saskaņotu prasību nodrošināšana ģimenē, vecāku tematiska izglītošana vai starppaudžu attieksmju, savstarpējo attiecību veidošana) .

¹⁴ Roga V. Ekoloģiskā kompetence sociālajā darbā kopienā. – Hamburga: OmniScriptum GmbH&Co, 2015. 102 lpp. ISBN 978-3-639-77337-8

¹⁵ Adaptēts no D. Bliere. Vispārējās izglītības sovjetizācija Latvijā: Padomju cilvēka veidošana mācību procesā (internetsaitē). 2013 [adaptēts 26/08/2018]. Pieejams: http://lvi.lu.lv/LVIZ_2013_files/1_numurs/D_Bleire

2. Adaptācijas problēmu risināšana un atbalsta sniegšana (individuālais vai sociālo grupu darbs, kad nepieciešams mazināt bērnu / jauniešu uzvedības problēmas, kas rodas pielāgojoties jauniem dzīves apstākļiem vai bērnu / bāreņu vai pamesto bērnu adopcijas gadījumos).
3. Sociālās vides audzināšanas ietekmes izmantošana (piedzīvojumu un mākslas metožu izmantošana, iesaistoties apkārtējās vides izpētē, vai darbs ar bērniem, jauniešiem ar speciālām vajadzībām un viņu iekļaušanos noteiktā vidē).
4. Sociālās integrācijas un socializācijas procesa realizācija, izmantojot atbilstošas metodes (piemēram, holistiskās un individuālās pieejas nodrošināšana bērniem un jauniešiem ar deviantu uzvedību).
5. Audzināšanas problēmu risināšana sociālās mijiedarbības aspektā (svarīgs cilvēktiesību un sociālā taisnīguma aspekts, īpaši izglītības vai bērnu sociālās aprūpes institūcijās).
6. Sociāli pedagoģiskā atbalsta nodrošināšana sarežģītās situācijās (piemēram, bērnu klejošana vai bēgšana no mājām vai smagu slimību gadījumos – saistīta ar sociālo aprūpi, kā atbalsta sniegšana visai ģimenei jautājumos, kas saistīti ar jaunu uzvedības normu apguvi vai adaptāciju un izglītības jautājumiem).
7. Vērsts uz dažādām mērķa grupām – bērni un jaunieši ar uzvedības problēmām, likuma pārkāpēji, nedziedināmi vai ilgstoši slimi, veci cilvēki.
8. Vērsts uz dažādām institūcijām – dienas centri, slimnīcas, ilgstošas sociālās aprūpes centri, izglītības iestādes.
9. Vērsts uz alternatīvu pieeju izmantošanu praksē – dziednieciskā un mākslas pedagoģija, mūzikas un skaņu terapija u.c.
10. Preventīvās darbības nodrošināšana.

Raksta nobeigumā vēlos teikt, ka sociālās pedagoģijas attīstības vēsturiskā mantojuma vērtība ir palikusi nemainīga līdz pat mūsu dienām. Arī jaunākie pētījumi sociālās pedagoģijas kā zinātnes un prakses jomā pilnībā apstiprina sociālās pedagoģijas pamata pieeju, kas ir holistiska un uz attiecībām balstīta pieeja, strādājot aprūpes vai izglītības jomās dažādās institūcijās, un atspoguļo kultūras un sociālās normas, attieksmes un viedokļus par izglītības un audzināšanas priekšnosacījumiem, par sociālās vides un cilvēka mijiedarbības nozīmi, par ģimeni kā primāro vērtību glabātāju un jaunā cilvēka audzinātāju, par personīgo un sociālo problēmu veidošanos mīksakarībām un nepieciešamību tās risināt, sniedzot profesionālu atbalstu un palīdzību. Kā zinātnes un prakses joma tā sasaista kopā teorijas un konceptus no tādām disciplīnām kā socioloģija, psiholoģija, filozofija, medicīna un sociālais darbs, par ko liecina arī rakstā minētie fakti, atsaucoties uz agrāko gadsimtu literatūru. Vispārinot sākotnējos sociālās pedagoģijas skaidrojumus, varu teikt, ka tā bija (un ir vēl joprojām) balstīta uz ticību tam, ka mēs varam ietekmēt cilvēka dzīves sociālos apstākļus caur izglītību, kas uzskatāma par nebeidzamu mācīšanās procesu un nav attiecināma tikai uz bērniem, bet iekļauj arī pieaugušos. Šī doma nebūt nav sveša arī sociālajā darbā – jo labāk izglītots cilvēks, jo vairāk atvērts savas pieredzes izmantošanai un alternatīvu saskatīšanai. Tādējādi ir iespējams piesaistīt vairāk resursu, lai uzlabotu viņa dzīves apstākļus vai risinātu problēmas, piemēram, finansiālās problēmas, bezdarbs, mājokļa problēmas, starppersonu attiecību problēmas, audzināšanas grūtības u.c.

Sociāli pedagoģiskā prakse ir holistiski individuāls process, un tas nozīmē, ka pats svarīgākais nav tas, ko mēs darām, bet gan kādā veidā mēs to darām, kādi ir mūsu mērķi, pieeja un attieksme, tā ir mācīšanās un nepārtrauktas mainības prakse visa mūža garumā.

Izmantotā literatūra:

1. Adaptēts no D. Bliere. Vispārējās izglītības sovjetizācija Latvijā: Padomju cilvēka veidošana mācību procesā (internetsaitē). 2013 [adaptēts 26/08/2018]. Pieejams: http://lvi.lu.lv/LVIZ_2013_files/1_numurs/D_Blere
2. **Dauge, A.** Audzinātājs. Pedagoģiski – sabiedriska mēnešraksts. – Latvijas Nacionālo skolotāju savienība, Nr. 1, 1930.
3. **Dauge, A.** Audzināšanas ideāls un īstenība. – Cēsis: Jēpes apgāds, 1928. 125 lpp.
4. **Dēķens, K.** Rokasgrāmata pedagoģijā. – Rīga: Kultūras balss, 1919. 238 lpp.
5. **Feriere, Paulo.** Pedagogy of the Oppressed. – New York: Seabury Press, 1970. 186 p.
6. **Haynes, Karen S., Holmes, Karen A.** Invitation to Social Work. – New York: Longman, 1994. 442 p. ISBN 0-801-304-059
7. Adaptēts no S. Marsone. Sociālās audzināšanas attīstība Latvijā 20. gs 20.–30. gados (internetsaitē). 2010 [adaptēts 26/08/2018]. Pieejams: http://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/nadle/.../17796_stanislava_Marsonne_2010.pdf
8. **Obšteins, K.** Pedagoģijas vēsture, IV. – Rīga: Latvijas vidusskolas skolotāju kooperatīvs, 1939. 94.-102.lpp.
9. **Roga V.** Ekoloģiskā kompetence sociālajā darbā kopienā. – Hamburga: OmniScriptum GmbH&Co, 2015. 102 lpp. ISBN 978-3-639-77337-8
10. Rokasgrāmata sociālās apgādības darbiniekiem. – Rīga: Latvijas pilsētu savienība, 1934. 82 lpp.
11. **Tonies, Ferdinand.** Community and Society = Gemeinschaft und Gesessechaft. Mineola (New York): Dover Publication, 2002., 294 p. ISBN 0-486-424-979
12. **Students, Jūlijs Aleksandrs.** Vispārīgā pedagoģija. – Rīga: RaKa, 1998. 1. un 2. daļa: Zinātne un māksla sevī un citu audzināšanā. 553 lpp kopā. ISBN 9984-15-054-2 un ISBN 9984-15-055-0.
13. **Štāls, M.** Mūsu dzīves pabērni, viņu audzināšana un mācīšana. – Rīga: Valters un Rapa, 1936. 460 lpp.
14. **Štālbergs, V.** Cilvēcības ideja. – Rīga: Varavīksnes apgāds, 1929. 51 lpp

Sociālā darba tapšana no solidaritātes gara.¹ No pašpalīdzības kustībām un arodbiedrībām līdz izglītībai un profesijai

Liesma Ose, pedagoģijas doktore (Dr. paed.)

Nodibinājuma "Globālās attīstības institūts" valdes locekle

"Sociālā darba misija ir nodrošināt un uzturēt solidaritāti sabiedrībā. Atšķirīgos vēsturiskos apstākļos un atšķirīgās politiskās sistēmās sociālais darbs palīdzējis saprast, kas tieši būtu investējams cilvēku drošībā."

Valters Lorencs,
Eiropas Sociālā darba žurnāla
(*European Social Work*) redaktors

Sociālais darbs Latvijā vēl arvien meklē savu identitāti – kopš nesena laika pašvaldību sociālo dienestu darbā, kā liecina mērķtiecīgi plānota un ļoti pamatīgi īstenota Eiropas Sociālā fonda (ESF) projekta nosaukums. *Kas es esmu?* – jautā sociālā darba speciālists mulsuma brīdī starp lēmuma pieņemšanu par pabalsta vai pakalpojuma piešķiršanu klientam – *likteņa lēmējs vai atbalsts grūtā brīdī?* Katrā ziņā ar resursiem apveltīts cilvēks, kuram nav vienalga un kurš var panākt pārmaiņas uz labu.

Rakstā aplūkota sociālā darba tapšana no "solidaritātes gara": no pašpalīdzības kustībām un arodbiedrībām līdz sociālā darba izglītībai 20. gs. pēdējā desmitgadē un atzītai profesijai. Latvijā tieši sociālā darba un sociālās pedagoģijas augstskola "Attīstība" (turpmāk tekstā – SDSPA) veidoja pamatus izglītībai kā sociālā darba identitātes avotam: sociālā darba izglītības dinamiska un starptautiski ietekmēta (ASV, Izraēlas, Lielbritānijas, Zviedrijas u.c. valstu vieslektori) pilnveide vispilgtāk ietekmēja profesijas attīstību, atzīšanu un tās prestižu. Rakstā aplūkoti arī sociālo dienestu veidošanās aizsākumi paralēli sociālās politikas veidošanās procesam Latvijā no 1991. līdz 2003. gadam. Sociālā darba profesijas prestižs joprojām nav augsts, bet profesionālā pašapziņa nostiprinās.²

¹ Te autore izmanto F. Ničes "Traģēdijas dzimšana no mūzikas gara" nosaukumu analogijas uzbūvei.

² Raksts veidots uz rakstu krājuma "Sociālā darba vēsturiskā attīstība Latvijā 20. gs." (Rīga, SDSPA "Attīstība", 2006) pamata, un raksta autore ir viena no šī izdevuma redaktorēm.

Sociālās labklājības attīstība Latvijā no 1900. līdz 1940. gadam

20. gs. pirmo pusi līdz 1960. gadam Eiropas sociālajā vēsturē pieņemts dēvēt par sociālā darba priekšvēsturi. Sociālās un politiskās vēstures dimensijas Latvijas 20. gs. vēsturē atklāj tā gadsimta gara, *ētosa* veidošanos, kas jau vēlāk, 20. gs. 90. gados, lika pamatus sociālajam darbam kā profesijai un sociālā darba izglītībai.

Pirmais Pasaules karš, kas skāra Latvijas kā toreizējās Krievijas impērijas sastāvdaļas teritoriju, radīja haosu trauslajā un vāji regulētajā Krievijas sociālās labklājības sistēmā. Tajā laikā liels skaits sabiedrisku organizāciju, kas darbojās pašpalīdzības un labdarības jomās, daļēji uzņēmās valsts pienākumus sociālās palīdzības un labklājības jomā. Šo organizāciju spektrā dominēja četru sabiedrības grupu – sieviešu, studentu, ebreju un personu ar invaliditāti – biedrības. Pirmajām no minētajām ir visplašākais spektrs, līdz ar to sniegto pakalpojumu piedāvājums ir daudzveidīgs (patversmes, bezmaksas ēdnīcas, izglītība, sekcijas lielākās organizācijās u.tml.). Sieviešu organizāciju vidū galvenā loma bija trim organizācijām. 1911. gadā tika izveidota **Palīdzības biedrība "Sieviešu darbs"**, kas organizēja izglītojošus kursus, lekcijas, veidoja bibliotēkas, lasītavas, veicināja sieviešu tiesiskā stāvokļa uzlabošanu, sniedza morālo atbalstu sievietēm. Biedrībā izveidoja arī bezmaksas ēdnīcu trūcīgajiem iedzīvotājiem. Politiski ietekmīga organizācija bija **Latvijas Sieviešu Savienība**, kas sekmēja sieviešu piedalīšanos politiskajā un sociālajā dzīvē, sieviešu sadarbību.

Ebreju labklājības biedrības bija atdarināšanas cienīgi paraugi citām tā laika Latvijas biedrībām. No tām kā ietekmīgākās minamas:

- 1870. gadā izveidotā **Nabadzīgo ebreju apkopes biedrība "Bikur Cholim"**, kas sniedza gan sociālo, gan medicīnisko palīdzību ebreju pacientiem.
- 1905. gadā izveidotā **Palīdzības biedrība Liepājas nabadzīgajiem un slimajiem ebrejiem**, kas sniedza medicīnisku un finansiālu atbalstu tautiešiem.

- 1906. gadā izveidotā **Rīgas Ebreju Lēto ēdnīcu biedrība**.
- 1908. gadā izveidotā **Ebreju Filistru biedrība** – palīdzības fonds nabadzīgajiem studentu korporāciju biedriem, aizdevumu kase ebreju studentiem un biedriem.
- 1915. gadā izveidotā **Apģērbu ziedošanas biedrība nabadzīgajiem “Malbis-Arumim”**, kas nodarbojās ar apģērbu ziedošanu, kredītiem un aizdevumiem, atbalstu ģimenēm ar jaundzimušiem bērniem.

Personu ar invaliditāti spektrā minamas šādas aktīvas biedrības:

- 1887. gadā dibinātā **Tabora aģentūra Jelgavā**, kas nodarbojās ar “epileptiķu, psihiski slimo un vājprātīgo kopšanu”.
- 1908. gadā dibinātā **Baltijas Neredzīgo cilvēku palīdzības biedrība “Filantropija”**, kas sniedza medicīnisko palīdzību, pārtiku, profesionālu apmācību un palīdzību darba meklēšanā, pajumti bez vecāku aprūpes palikušiem bērniem.
- 1917. gadā dibinātā **Latvijas kara invalīdu biedrība**, kas sniedza palīdzību darba meklēšanā, medicīnisko palīdzību, pajumti, patversmi un brīvā laika pavadīšanas iespējas; tā nodarbojās arī ar kara invalīdu interešu aizstāvēšanu, tiesisku atbalstu un konsultācijām, izglītību un apmācību, kara invalīdu dzīves apstākļu uzlabošanu, izdevējdarbību, koncertu, loteriju, izstāžu, lekciju organizēšanu un ziedojumu vākšanu.
- 1920. gadā dibinātā **Nedzirdīgo un Neredzīgo vispārējā biedrība**.

No studentu organizācijām kā ietekmīgākās minamas:

- 1881. gadā izveidotā **Korporācijas “Lettonia” palīdzība studentiem un korporācijas biedru savstarpējs atbalsts**, kuras aktivitātēs ietilpa finansiāls atbalsts trūcīgiem studentiem, materiālā palīdzība tuvinieku apbedīšanas gadījumos, kā arī cita veida sociāls atbalsts.
- 1890. gadā veidotā **Korporācijas “Selonija” palīdzības biedrība**, kuras aktivitātēs ietilpa finansiāls atbalsts korporācijas biedriem, nabadzīgo korporācijas biedru ģimenēm, tuvinieku apbedīšanas finansēšana.

Kopumā minētās un vēl citas šeit neminētas organizācijas Latvijā 20. gs. sākumā nodarbojās ar tā saukto paraprofesionālo sociālo darbu, proti, sniedza gan (mūsdienu terminoloģijā) sociālo palīdzību naudā vai graudā, gan arī sociālos pakalpojumus. Viņu darba efekts līdzinājās kopienu saliedēšanas un mobilizācijas pasākumiem, kā tos definējam šobrīd.

Latvijas brīvvalsts valdība tūlīt pēc savas izveides spēra pirmos soļus sociālās likumdošanas izstrādē un pieņemšanā. 1918. gadā pieņemts Pagaidu likums par pašvaldībām kā bāze sociālajai likumdošanai; tajā noteikts pašvaldību pienākums rūpēties par trūcīgajām personām atbilstoši viņu dzīvesvietai, kā arī, likumam stājoties spēkā, izveidots Sociālais departaments. 1919. gadā Sociālais departaments uzņēmās rūpes par darba aizsardzību, par sakropļotajiem kara veterāniem, sociālo aprūpi, darba tirgus uzraudzību. 1920. gadā Sociālais departaments tika pārveidots par Darba ministriju. Ministrijā tika izveidoti Sociālās aprūpes un

Pensiju departamenti. Tika pieņemts arī Likums par karavīru ģimeņu pensijām, izveidojot “īpašu sociālo nodrošinājumu” kara invalīdiem.

Saturiski likumradē sociālās politikas veidotāji nodarbojās ar Krievijas impērijas likumu pārveidošanu atbilstoši Latvijas iedzīvotāju labklājības veicināšanas mērķiem un pielāgoja tos jaunajai sociālajai videi un jaunajām sociālajām vajadzībām. Taču pretrunas starp diviem politiskajiem blokiem Saeimā – kreisajiem sociāldemokrātiem un uz tirgus izaugsmi orientētajiem labējiem – ātri noveda pie lēmumu bloķēšanas, kas pieļāva tikai nenozīmīgus grozījumus jau esošajos likumos un neļāva ieviest nepieciešamos jauninājumus sociālajā politikā. Pirmajos brīvvalsts gados galvenā uzmanība bija pievērsta trim sociālās likumdošanas sfērām: darba aizsardzībai, sociālajai apdrošināšanai un nodrošināšanai, kā arī sociālajai aprūpei. Raksturojot Latvijas labklājības sistēmas izveidi, minami šādi svarīgākie notikumi un normatīvie akti, kas hronoloģiski aplūkojami 1. tabulā.

1. tabula.

Sociālās labklājības sistēmas izveides hronoloģija Latvijas brīvvalsts laikā

Gads	Notikums un tā raksturojums
1921.	Izveidota Darba ministrija . Tās uzdevums – nodrošināt valsts amatpersonu un ierēdņu sociālo un medicīnisko atbalstu un aprūpi.
1922.	Izveidota Sabiedrisko darbu nodaļa , kas ir atbildīga par bezdarba problēmas risināšanu. Pieņemts Likums par darbalaika stundām , kas iedibināja astoņu stundu darbadienu.
1925.	Izveidota Tautas labklājības ministrija , kas tika pievienota Nacionālās labklājības ministrijai, iekļaujot trīs departamentus: Darba aizsardzības, Sociālās apgādības un Veselības departamentu.
1927.	Pieņemts Likums par algotu darbinieku apdrošināšanu nelaimes un arodu slimību gadījumos , kas bija viens no modernākajiem sociālās apdrošināšanas likumiem tajā laikā. Izveidota prakse slēgt Kopīgumus , kas noteica attiecības starp darba devējiem un darbiniekiem. Pieņemts Likums par kara invalīdu un viņu ģimenes locekļu pensijām , kas noteica 12 kara invalīdu un viņu radnieku grupas, kam pilnībā garantēta sociālā aprūpe.
1928.	Pieņemts Likums par lauku iedzīvotāju apdrošināšanu slimību gadījumos , kurā lauku iedzīvotājiem paredzēta veselības aprūpe par brīvu. Likumā par sociālo aprūpi tika definētas trīs grupas: pirmo grupu pilnībā finansēja valsts (galvenokārt ārzemniekus, bāreņus un personas ar letālām slimībām), otro – daļēti izdevumus sedza valsts un pašvaldības (galvenokārt invalīdi un mazi bērni, kas jau atrodas valsts aprūpē) un trešo pilnībā finansēja pašvaldības (visas citas personas, kam tas nepieciešams).
1931.	Nacionālās labklājības ministrija uzrauga sociālo aprūpi, pensijas, darba aizsardzību, sociālo apdrošināšanu un nacionālās veselības aizsardzības aprūpi un aizsardzību. Pieņemts Likums par Nacionālo labklājības ministriju . Labojumi Likumā par apdrošināšanu nelaimes gadījumos noteica pilnu valsts atbildību par zemnieku un citu darbinieku grupu apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem. Pirmā apdrošināšanas sabiedrība tika likvidēta, bet tās funkcijas tika pārnestas uz Apdrošināšanas departamentiem , uz kuriem attiecās Apdrošināšana pret nelaimes gadījumiem , kā arī uz Medicīnas departamentu (Tautas labklājības ministrijā). Pieņemts Likums par pensijām , kurā paredzēts atbalsts darba nespējas, vecuma un nāves gadījumā. Izveidots Nacionālās labklājības ministrijas Fonds cīņai pret bezdarbu , kas apkalpo piecas maksājumu saņēmēju grupas ar dažādām likmēm: darbinieki, pašnodarbinātās personas, darba devēji, nekustamā īpašuma īpašnieki pilsētās, valsts ierēdņi.

1932.	Pieņemts Nolikums par fonda līdzekļu izlietošanu cīņai pret bezdarbu , kas paredzēja bezdarbnieku iesaistīšanu darbos, sabiedriskā darba organizēšanu, veselības aprūpi un pabalstus bezdarbniekiem slimības vai nelaimes gadījumos, īpašus pabalstus bezdarbniekiem un viņu ģimenes locekļiem tikai ārkārtējas nepieciešamības gadījumā.
1938.	Ministru Kabinets pieņēma Likumu par dzīves novakares nodrošināšanas fondu , kur tika uzkrātas finanses iedzīvotāju nodrošināšanai vecumdienās.

No 1920. gada līdz 1940. gadam Latvija parakstīja un ratificēja vairāk nekā 16 starptautiskās sociālās labklājības konvencijas, kas galvenokārt attiecās uz darba laika ilgumu, kā arī pasākumiem, kas paredzēti bērnu, sieviešu vai vairāku profesionālo grupu aizsardzībai.

Padomju laiks: kolektīva atbildība un kolektīva palīdzība

Pēckara okupācijas periodā Latvija bija viena no piecpadsmit padomju republikām. Vara pilnībā piederēja Padomju Savienības Komunistiskajai partijai (ieskaitot kā apakšvienību Latvijas Komunistisko partiju – LKP). Šajā laikā Latvijā ekonomika attīstījās sekmīgāk nekā caurmērā citās padomju republikās, īpaši plauka zinātne, kas tika dāsnī finansēta. Izglītības sistēma tika finansēta no valsts. Sociālā aprūpe un sociālā nodrošināšana ietvēra materiālo palīdzību attiecībā uz visāda veida veselības aprūpi, pensijām, pabalstiem, tajā skaitā pabalstiem īstermiņa darbības zaudēšanas gadījumos, grūtniecības un dzemdību pabalstiem, invaliditātes pensijām.

Sociālās nodrošināšanas sistēma tika pamatota ar “vienlīdzības” un “kolektīvās atbildības” principiem, taču pastāvēja privilēģijas īpašām sociālām grupām par ideoloģiskiem “nopelniem”, piemēram, Lielā Tēvijas kara veterāniem, Komunistiskās partijas funkcionāriem – pensionāriem.

Padomju sociālās nodrošināšanas sistēma centās sasniegt trīs galvenos mērķus:

- “nopelniem bagāto” (t.i., komunistisko aktīvistu, māšu varoņu, darba trieciennieku u.c.) cilvēku atbalstu,
- klasiskajai apdrošināšanai līdzīgu atbalstu (vecuma pensijas, atbalsts īstermiņa darba nespējas gadījumos, papildu piemaksas par bīstamu darbu u.tml.),
- pilnīgu to cilvēku sociālo nodrošināšanu, kuri palikuši bez ģimenes locekļu privāta atbalsta, kā sociālie pabalsti bērniem bāreņiem, sociālie pabalsti lielām ģimenēm un ģimenēm, kurās ir tikai viens no vecākiem u.tml.

Pastāvēja šādi sociālās aprūpes institūciju tipi: veco ļaužu pansionāti, darba veterānu pansionāti, psihoneiroloģiskie pansionāti, bērnu nami, internātskolas, vispārēja tipa pansionāti, pansionāti invalīdiem. Daudzām valsts institūcijām bija korporatīvi bērnodarzi, lai “sievietes varētu pilnvērtīgi strādāt un audzināt bērnus sociālistiskā garā”.

Lielāko daļu sociālās aprūpes mūsdienu izpratnē veica medmāsas. Latvijā sociālā rehabilitācija tika veikta sanatorijās un dziedinātavās. To klientu vidū bija invalīdi, ģimenes ar vairāk kā trim bērniem, personas pēc smagas ķirurģiskās ārstēšanas, gados veci cilvēki u.tml. Šādu rehabilitācijas iekārtu tiesiskais statuss bija divējāds: dažas bija valsts un

vietējo padomju uzraudzībā, citas – vietējo padomju (mūsdienu pašvaldību līdziniek) republikāniskā uzraudzībā.

Arodbiedrībām bija izšķirošā loma sociālo pabalstu un pakalpojumu sadalē starp darbiniekiem. Tās bija atbildīgas par veselības apdrošināšanu darbiniekiem, sociālās rehabilitācijas pakalpojumu (dziedinātavu un sanatoriju) pakalpojumu sadali. Visi strādājošie bija arodbiedrību biedri. Arodbiedrību mērķis bija aizsargāt strādnieku sociālās, ekonomiskās, dzīvokļu apgādes un profesionālās tiesības, kā arī nodrošināt sociālo taisnīgumu materiālo un kultūras vērtību sadalē. Arodbiedrības kontrolēja darba apstākļus; nodrošināja darba aizsardzību sievietēm, mātēm un jaunatnei; darbojās, lai samazinātu darba nedēļas ilgumu, palielinātu atvaļinājumu; organizēja tālākizglītības (kvalifikācijas celšanas) kursus un apmācības.

Paralēli valsts aktivitātēm pastāvēja arī dažas citas šķietami nevalstiskas organizācijas. Galvenokārt tās bija dažāda veida invalīdu biedrības un Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Sarkanā Krusta biedrība.

Padomju laikā Latvijas sociālajā labklājībā liela nozīme bija trim institūcijām: ciema padomēm, rajonu padomēm un / vai vietējām / profesionālajām arodbiedrībām. Visas trīs bija padomju sociālās nodrošināšanas tiesiskās sistēmas subjekti. Tās bija atbildīgas par valsts pabalstu sadali un sociālo dienestu, piemēram, veselības aprūpes, bērnu aprūpes un izglītības dienestu darbību. Vispārēju (universālu) sociālo pabalstu princips tika īstenots pilnībā.

No kolektīvas labklājības ražošanas uz profesionalizāciju caur izglītību: SDSPA “Attīstība” ieguldījums

Vaipadomju laikā bezarobiedrību funkcionāriem, kuri uzņēmās sociālo labumu pārdalītāju lomu, eksistēja kāda vismaz attāli sociālajam darbiniekam tuva profesija? Sociālās aizsardzības funkcijas veica komunistiskā partija un arodbiedrība, bet eksistēja tā dēvētais metodiskais darbs darba kolektīvos. Sava veida aizsākums sociālā pedagoga profesijai šajā laikā bija klubi, kas darbojās pie namu pārvaldēm. Tos sabiedriskā kārtā vadīja lielākoties pensionāri, un viņu uzdevums bija iesaistīt brīvā laika pasākumos grūti audzināmos pusaudžus. Tikai 1968. gadā par šo amatu sāka maksāt, un metodisko darbu no arodbiedrībām pārņēma Izglītības ministrija. Tika apstiprināts nolikums par nepilngadīgo audzinātājiem dzīves vietās, kurā bija noteikts to galvenais uzdevums – profilaktiskais darbs ar nelabvēlīgām ģimenēm un grūti audzināmiem bērniem sadarbībā ar skolu un nepilngadīgo lietu komisijas inspektoru. Algu viņiem maksāja Komunālās saimniecības ministrija, bet Izglītības ministrija organizēja regulārus kvalifikācijas celšanas kursus un seminārus.

Secināms, ka laikā līdz 1990. gadam, pieaugot sociālā darba funkciju veicēju īpatsvaram, auga arī zināšanas un pieredze, notika neformāla izglītošanās, un tikai 20. gs. 90. gadu sākums bija tas laiks, kad sabiedrība bija gatava ne tikai pusprofesionāli veikt, bet arī mācīties sociālo darbu, lai tas kļūtu par valsts atzītu profesiju kā citās Eiropas valstīs.

Stāsta sociālā darba profesijas un sociālā darba izglītības pamatlicēja Latvijā profesore Lidija Šiļņeva: “1991. gada

16. aprīlī jautājums par sociālo darbinieku apmācību pirmo reizi tika iekļauts LR Tautas izglītības ministrijas kolēģijas sēdes dienas kārtībā – “Par sociālo darbinieku fakultātes atvēršanu”. Sociālo darbinieku fakultātes klausītāju komplektēšana sākās 1991. gada 1. septembrī. No šīs iestādes 20. gs. 90. gadu laikā izveidojās SDSPA “Attīstība” – pirmā sociālā darba augstskola valstī. 1992. gadā tika pieņemts LR Augstākās Padomes lēmums par sociālās palīdzības dienestu izveidi valstī – “Par neatliekamiem uzdevumiem iedzīvotāju sociālajā aizsardzībā”. Tas deva sociālā darba izglītībai stabilitātes garantu, aizsargāja to politiski.”³

Sākotnēji 20. gs. 90. gados SDSPA “Attīstība” sagatavoja sociālos darbiniekus (socionomus) kā profesionāļus, kuri sistemātiski risina cilvēka problēmas visos sociālās struktūras līmeņos: sniedz daudzveidīgu sociālu atbalstu un palīdzību dažādām iedzīvotāju kategorijām, palīdz katram cilvēkam atrast dzīvē savu vietu, nodrošina sabiedrisko un individuālo interešu saskaņu.

Studējošie tika gatavoti divu veidu funkcijām dažādos līmeņos:

1. Socionoms – sociālā darba organizators, kas nodarbojas ar sociālās situācijas analīzi, sociālo prognozēšanu un projektēšanu, piedalās stratēģisku programmu, risinājumu izstrādē sociālās politikas sfērā.
2. Vidējā un sākuma posma socionoms – viņa darbība risinās ģimenēs, skolās, darba kolektīvos, internātos un citās iestādēs, viņš strādā ar grupām un konkrētiem indivīdiem.

Sociālā darba izglītība Latvijā jau pašā sākumā vairāk bija orientēta uz profesionālu jādūtību, līdz ar to izvirzot augstas profesionālās kompetences prasības absolventiem. Augstskolā kopš 20. gs. nogales bija iedibināta problēmbalstītās izglītības (*problem based learning – PBL*) pieeja un moduļu sistēma. Sakarā ar sociālo pakalpojumu likumu un sociālā darba speciālistu definēšanu 2002. gadā valstī arvien augstākas kļuva prasības attiecībā uz sociālā darba profesijas pārstāvju kompetenci. Augstskola attīstīja specializācijas, piemēram, sociālais darbs ar ģimenēm un bērniem, sociālais darbs ar atkarīgām personām, sociālais darbs ar etnisko minoritāšu pārstāvjiem, gerontoloģiskais sociālais darbs, sociālais darbs ar cilvēktirdzniecības upuriem un citas. Praktisko iemaņu darbnīcas kļuva par studiju programmu kodolu, starpprofesionālas un starpinstitucionālas sadarbības modeļi nacionālajā un starptautiskajā līmenī no teorijas, pateicoties augstskolas rektores un docētāju aktivitātēm, kļuva par realitāti: 21. gs. pirmās dekādes vidū sociālā darba izglītība piedzīvoja uzplaukumu. Savukārt maģistra studiju programma, akreditēta 2003. gadā, piedāvāja dziļu, specifisku prasmju apgūšanu nu jau diezgan lielas specializāciju izvēles iespējas.⁴

Diemžēl augstāk izklāstītais SDSPA “Attīstība” ieguldījums Latvijas sociālā darba izglītībā jau no 2008. gada nogales piedzīvoja lejupslīdi, mainoties šīs privātās augstskolas

īpašniekiem, un neprasmīgas saimniekošanas rezultātā 2014. gada rudenī augstskola pārstāja eksistēt.

Sociālo dienestu veidošanās 20. gs. 90. gados un 21. gs. sākumā

Pašvaldību sociālo dienestu veidošanās noritēja paralēli sociālās politikas veidošanās procesam jau kopš 1991. gada un noslēdzās ar Kopenhāgenas iestāšanās kritēriju Eiropas Savienībā izpildi sociālajā jomā un Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma pieņemšanu 2002. gadā (spēkā stājās 2003. gada 1. janvārī).

Pašvaldību sociālo dienestu veidošanās aizsākumi Latvijā meklējami 1991. gadā. Tam bija objektīvi cēloņi: strukturālā bezdarba straujš pieaugums saistībā ar valsts ekonomiskā modeļa maiņu no sociālistiskas uz kapitālistisku ekonomiku, dzīvokļa un pārtikas, arī medikamentu izmaksu pieaugums plašam iedzīvotāju lokam, ko neatbalstīja algu pieaugums, bet aprūtināja valūtas reforma.

Ar Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Ministru padomes lēmumiem pašvaldībām tika dots uzdevums nodrošināt iedzīvotāju sociālo aizsardzību pārejas periodā no plānveida ekonomikas uz tirgus ekonomiku. Pašvaldībās tika veidotas jaunas struktūras, kuru uzdevums bija pabalstu piešķiršana, ārvalstu humānās palīdzības sadale un personu ievietošana ilgstošas sociālās aprūpes iestādēs. Sociālais darbs kā profesija vēl nebija izveidojies. Tāpēc darbā jaunveidotajos dienestos tika pieņemti inspektori, kuru uzdevums bija “taisnīgi” sadalīt pašvaldības un Eiropas Savienības piešķirtos naudas līdzekļus.⁵

Pirmie normatīvie akti sociālā dienesta darba reglamentēšanai bija Latvijas Republikas Saeimā 1992. gada 29. septembrī pieņemtais likums “**Par invalīdu sociālo un medicīnisko aizsardzību**” un 1994. gada 19. maijā pieņemtais likums “**Par pašvaldībām**”. Tie kā vienu no pašvaldības pastāvīgajām funkcijām noteica pašvaldības atbildību materiālās palīdzības un institucionālās aprūpes jomā, kā arī pienākumu nodrošināt personu ar invaliditāti sociālo integrāciju. Sociālo dienestu struktūra un vadības procesi galvenokārt tika orientēti iedzīvotāju materiālās palīdzības jautājumu risināšanai, mazāk – sociālo pakalpojumu sniegšanai. Arī personu ar invaliditāti integrācijas jautājumi pārsvarā tika risināti, piešķirot pabalstus.⁶

Par jauna posma aizsākumu pašvaldību sociālo dienestu attīstībā varam uzskatīt 1995. gada beigas, kad valstī tika pieņemts likums “**Par sociālo drošību**” (1995. gada 7. septembris, pieņemts kā jumta likums) un likums “**Par sociālo palīdzību**”. Likumos noteiktais sociālā dienesta uzdevums bija sniegt sociālo palīdzību un kā galvenie sociālās palīdzības veidi bija noteikti: sociālā aprūpe, materiālā

³ Ose, L., Šilņeva, L. Sociālā darba vēsturiskā attīstība Latvijā 20. gs. SDSPA “Attīstība” rakstu krājums. – SDSPA “Attīstība”. 2006. 15. lpp.

⁴ Turpat, 16. lpp.

⁵ Pavasare, M. Rīgas Sociālo dienestu vadības analīze vēsturiskā skatījumā. – Ose, L., Šilņeva, L. Sociālā darba vēsturiskā attīstība Latvijā 20. gs”, SDSPA “Attīstība” rakstu krājums. SDSPA “Attīstība”. 2006. 83.–85. lpp.

⁶ Turpat, 85. lpp.

palīdzība un sociālā rehabilitācija. Jaunais normatīvais regulējums iedibināja četrus sociālo pabalstu veidus (trūcīgo ģimeņu sociālās palīdzības pabalsts, dzīvokļa pabalsts, pabalsts aprūpei, apbedīšanas pabalsts) un to piešķiršanas nosacījumus. Sociālā dienesta uzdevums bija piešķirt arī virkni valsts sociālo pabalstu.

Katra pašvaldība noteica sociālās palīdzības dienesta konkrētos uzdevumus atbilstoši likumam un Latvijas Republikas Ministru kabineta 1995. gada 25. aprīļa noteikumiem Nr. 2 **“Rajona, pagasta un pilsētas pašvaldības sociālās palīdzības dienesta paraugolikums”**. Pieredzējuši sociālā darba un sociālās politikas īstenošanas praktiķe Maruta Pavasare liecina: “Darbs Rīgas sociālās palīdzības dienestos tika plānots un organizēts tā, lai veiktu operatīvo darbu, un lēmuma pieņemšanā vadītāji balstījās uz individuāli interpretētām profesionālām vērtībām. Tāpēc katrs sociālais dienests attīstījās un nostiprinājās atšķirīgi. Liela loma bija katras pašvaldības augstākā līmeņa vadības un sociālā dienesta vadītāja zināšanām un izpratnei par sociālo darbu.”⁷

Sociālo dienestu darba profesionalizācijā ieguldījumu sniedza Labklājības ministrijas Sociālās palīdzības departamenta un Latvijas Pašvaldību savienības (1999. gada 16. jūlija vēstule Nr. 648) kopīgi sagatavoti dokumenti “Ieteikumi sociālās palīdzības dienesta darba organizācijā” un “Pilsētas un pagasta pašvaldības sociālās palīdzības dienesta paraugolikums”. Atbilstoši šiem dokumentiem sociālajos dienestos tika izveidotas nodaļas darbam ar noteiktām klientu mērķa grupām, kas kalpoja arī kā prakses vietas sociālā darba studentiem – topošajiem profesionāļiem.

Pašvaldību sociālie dienesti pieder pie sabiedrisko pakalpojumu jomas, kuras uzdevums ir nodrošināt iedzīvotāju vajadzību apmierināšanu atbilstoši dzīves kvalitātes standartiem. Tomēr 20. gs. nogalē Latvijā sociālās politikas īstenošanā nav sakārtotas attiecības starp valsti un pašvaldībām. Tā rezultātā pašvaldības sociālā dienesta vadības procesi bija pakļauti gan likumā “Par pašvaldībām” noteiktajām normām, gan toreiz jaunajam Latvijas Republikas Saeimā 2002. gada 31. oktobrī pieņemtajam **Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumam**.

Atbilstoši Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumam pašvaldības sociālā dienesta mērķis ir nodrošināt iedzīvotāju vajadzību profesionālu izvērtēšanu un kvalitatīvu sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības sniegšanu. Starp likumā noteiktajiem pašvaldības sociālā dienesta uzdevumiem šī mērķa sasniegšanai ir gan sociālais darbs ar personām, ģimenēm un personu grupām, gan sociālo pakalpojumu organizēšana un sniegšana tām ģimenēm ar bērniem, kurās ir bērna attīstībai nelabvēlīgi apstākļi, audžuģimenēm, aizbildņiem, personām, kuras aprūpē kādu no ģimenes locekļiem, invalīdiem, pensijas vecuma personām, personām ar garīga rakstura traucējumiem un citām personu grupām,

kurām tas nepieciešams; klientu vajadzību, materiālo un personisko (motivācija, nepieciešamās zināšanas un prasmes, izglītība, profesija u.c.) resursu novērtēšana un daudzi citi. Likumā bija noteikti pašvaldības sociālā dienesta pienākumi, kuri iezīmē atsevišķus aspektus tā darbībai klienta interesēs, piemēram, sniegt personai informāciju par tiesībām saņemt sociālos pakalpojumus un sociālo palīdzību un to sniegšanas kārtību; rakstveidā informēt personu, kas pieprasījusi sociālo pakalpojumu vai sociālo palīdzību, par pieņemto lēmumu un atteikuma gadījumā norādīt atteikuma iemeslus un lēmuma pārsūdzēšanas termiņus un kārtību; kā arī pienākums sniegt informāciju un konsultācijas personai saprotamā veidā.

Maruta Pavasare, izanalizējot galvenos sociālās likumdošanas aktus, kas attiecas uz sociālā dienesta vadību, secināja, ka attiecībā uz sociālā dienesta darbiniekiem Ministru kabinets ir noteicis prasības sociālā darba speciālistu izglītībai un kvalifikācijas celšanai, kā arī nosaukts racionāls darba sadalījums, nepieciešamie resursi, atbilstoša institūcijas vide. Taču pašvaldību sociālo dienestu normatīvais regulējums 21. gs. sākumā neparedzēja šādu rezultātu sasniegšanu attiecībā uz sociālā darba speciālistiem⁸.

Sociālā darba prestižs 21. gs. sākumā

Kaut pēc dažiem gadiem noslēgsies 21. gs. otrā dekāde, sociālais darbs, neraugoties uz būtisku pienesumu labklājības veicināšanā (līdzīgi skolotājiem), joprojām nav prestiža profesija Latvijā. To apliecina arī nebūt ne profesijas prestižam vien, bet daudz plašākai profesijas īstenošanai veltītais (Baltic Institute of Social Sciences – BISS) 2017. gada pētījums (“Ex-ante izvērtējums pašvaldību sociālo dienestu darbības efektivitātes novērtēšanai”).

Pirmie sociālā darba prestiža pētījumi bija īstenoti 21. gs. sākumā, un ar vienu no tādiem piedāvāts iepazīties – jau vēsturiskā perspektīvā.

Nolūkā izpētīt sociālā darba profesijas prestižu 2004. gada decembrī tika īstenots pētījums Rīgā (Upīte, Osis, 2004). Lai noskaidrotu, kāds ir sociālā darba profesijas prestižs Rīgā, kā to vērtē dažādu grupu klienti, bija izstrādāta aptaujas anketa ar 17 jautājumiem, kuri aptvēra dažādus pakalpojumu saņemšanas aspektus, informētību par pakalpojumiem un prasībām profesijas veicējiem.

Pētnieki secināja, ka sociālā darba profesijas indekss ir **47,6** – zem vidējā rādītāja respondentu izvērtēšanai piedāvāto profesiju skalā. Profesijas vērtējums dažādu klientu grupu skatījumā bija atšķirīgs: klienti, kuri saņēma tikai sociālo palīdzību, augstāk vērtēja sociālā darba profesiju (prestiža indekss 49), savukārt klienti, kuri saņēma tikai sociālos pakalpojumus, sociālā darba profesiju vērtēja zemāk (prestiža indekss 44,2).

Pētījuma laikā, apkopojot respondentu atbildes, noskaidrots, ka klienti, kuri ir saņēmuši gan sociālo palīdzību, gan

⁷ Turpat, 86. lpp.

⁸ Turpat, 86. lpp.

sociālos pakalpojumus, sociālā darba prestižu vērtēja augstāk (prestiža indekss 50). Secināms, ka klienti, kuri saņēmuši palīdzību no dažādiem sociālā darba speciālistiem, augstāk novērtē sociālo darbu.⁹

Sociālā darba profesijas prestižu pētnieku izpratnē ietekmēja arī respondentu informētība par sociālo palīdzību un sociālajiem pakalpojumiem. Apkopojot to respondentu atbildes, kuri uzskata, ka ir informēti par iespējām saņemt sociālo palīdzību un sociālos pakalpojumus, tika iegūts sociālā darba profesijas prestiža indekss – 51; apkopojot to respondentu atbildes, kuri uzskata, ka ir daļēji informēti, tika iegūts indekss 46,8. Pētnieki secināja, ka respondenti, kuri ir labi informēti par iespējām saņemt sociālo palīdzību un sociālos pakalpojumus, salīdzinoši augstāk novērtē sociālā darba profesiju, jo labāk izprot sociālā darba profesijas funkcijas.

Respondenti, jaunāki par četrdesmit gadiem, sociālā darba profesiju novērtēja augstāk (prestiža indekss – 53,6). Apkopojot to respondentu atbildes, kuri ir vecāki par 41 gadu, sociālā darba profesijas prestiža indekss ir 45,8. Pētnieku prāt, jaunāki cilvēki vieglāk pieņēma un izprata sociālā darba profesiju un spēja augstāk novērtēt profesijas nozīmīgumu.

Apkopojot respondentu atbildes, pētnieki noskaidroja, ka 31,5% no aptaujātajiem informāciju par sociālo palīdzību un sociālajiem pakalpojumiem ieguvuši internetā, ko vairāk izmanto gados jaunākie respondenti. Gados vecāki respondenti biežāk ir minējuši speciālo informācijas tālrūni.

Izpētē balstoties, pētnieki sniedza ieteikumus sociālā darba profesijas prestiža paaugstināšanai, kuri pašreiz ir īstenoti sociālo dienestu darbā, vismaz Rīgā noteikti.

1. “Ieteicams uzlabot sadarbību starp dažādām institūcijām, kas sniedz sociālo palīdzību un sociālos pakalpojumus Rīgas iedzīvotājiem, lai klientiem varētu nodrošināt daudzpusīgu palīdzību viņu sociālās situācijas uzlabošanā, ko viņi arī atzinīgi novērtē.
2. Paplašināt informācijas apjomu elektroniskajos informācijas līdzekļos, parādot visu plašo pakalpojumu spektru, ko šobrīd Rīgas iedzīvotājiem sniedz sociālā darba speciālisti.
3. Sociālajos dienestos ieviest jaunu štata vienību, kura varētu tikt pielīdzināta preses sekretāra vai sabiedrisko attiecību koordinatora lomai. Preses sekretārs izpildītu starpnieka lomu starp sociālo dienestu un masu medijiem. Tādējādi popularizējot sociālā darba profesiju, kā rezultātā sabiedrībai rastos vispusīgs priekšstats par sociālā darba profesijas būtību un tēls kļūtu tikpat pievilcīgs kā reāli padarītais darbs.
4. Katrā sociālajā dienestā paplašināt sociālā darbinieka darbavietu skaitu, lai atslogotu jau esošos sociālos darbiniekus. Līdz ar darba slodzes samazināšanos katram sociālajam darbiniekam rastos iespēja vairāk laika veltīt katram klientiem. Jo lielāka uzmanība klientam tiks veltīta, jo lielāka iespēja, ka gan klienta, gan sabiedrības acīs sociālā darbinieka prestižs celsies”¹⁰

⁹ Upīte, D., Osis, J.. Sociālā darba profesijas prestižs Rīgā, – Ose, L., Šilņeva, L. Sociālā darba vēsturiskā attīstība Latvijā 20. gs”, SDSPA “Attīstība” rakstu krājums. SDSPA “Attīstība”. 2006. 100.–101.lpp.

¹⁰ Turpat, 102. lpp.

Lai gan profesijas prestižs ir zināmā mērā subjektīvs rādītājs, tomēr pastāv iespēja paaugstināt sociālā darba profesijas prestižu. Autori secināja, ka klienti, kuri saņēmuši daudzpusīgu palīdzību no sociālajiem darbiniekiem, t.i., saņēmuši gan sociālo palīdzību, gan sociālos pakalpojumus, sociālā darba profesijas prestižu vērtē augstāk. Jebkuras profesijas prestižu, uzskatīja autori, ietekmē cilvēku informētība par konkrētās profesijas uzdevumiem un piedāvātajiem pakalpojumiem.

Raksta uzdevums bija sniegt ieskatu sociālā darba profesijas vēsturiskajā attīstībā kopš 20. gs. sākuma – apmēram 100 gadu griezumā. No solidaritātes un labdarības impulsiem izaugusi cilvēku savstarpējā palīdzība profesionalizējās un institucionalizējās Latvijā 20. gs. pēdējā dekādē, paraleli sociālā darba izglītības attīstībai tā savu uzplaukumu piedzīvoja 21. gs. pirmajā dekādē, kam sekoja straujš noriets. Pašreiz gan profesija, gan profesionālā augstākā izglītība ir krīzes situācijā: studiju programmu skaits strauji samazinājies, bet izglītotu sociālā darba speciālistu joprojām trūkst. Iespējams, no vēstures var gūt mācības un, piemēram, rast iespēju ne vien profesionālā pilnveidē, bet arī attiecīgās sociālā darba augstākās izglītības studiju programmās atgriezt efektīvas un praksē pārbaudītas sociālā darba izglītības metodes, īpaši darbu ar konkrētām klientu grupām.

Izmantoto avotu saraksts:

1. BISS (2017). Pašvaldību sociālo dienestu un sociālā darba speciālistu darbības efektivitātes novērtēšanas rezultāti un to analīze. GALA ZIŅOJUMS atbilstoši 2016. gada 25. novembra līgumam “Līgums par pētījuma ex-ante veikšanu”, pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/projekts/faili/5_gala_zinojums_saskanots.pdf
2. **Ose, L., Šilņeva, L.** Sociālā darba vēsturiskā attīstība Latvijā 20. gs. SDSPA “Attīstība” rakstu krājums. – SDSPA “Attīstība”; 110.lpp.. 2006.
3. **Osis, J., Ose, L.** Vēsturisks pārskats par sociālās labklājības attīstību Latvijā no 1900. līdz 1960. gadam. – Ose, L., Šilņeva, L. Sociālā darba vēsturiskā attīstība Latvijā 20. gs”, SDSPA “Attīstība” rakstu krājums. SDSPA “Attīstība”. 110.lpp. 2006. 10.–17.lpp.
4. **Pavasare, M.** Rīgas Sociālo dienestu vadības analīze vēsturiskā skatījumā. – Ose, L., Šilņeva, L. Sociālā darba vēsturiskā attīstība Latvijā 20. gs”, SDSPA “Attīstība” rakstu krājums. SDSPA “Attīstība”, 110.lpp.. 2006. 83.–85.lpp.
5. **Upīte, D., Osis, J.** Sociālā darba profesijas prestižs Rīgā, – Ose, L., Šilņeva, L. Sociālā darba vēsturiskā attīstība Latvijā 20. gs”, SDSPA “Attīstība” rakstu krājums. SDSPA “Attīstība”, 110.lpp.. 2006. 100.–103.lpp.

Sociālā darba attīstība pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas

Maruta Pavasare, sociālā darba maģistre (Mg. soc. d.)

Labklājības ministrijas Metodiskās vadības un kontroles departamenta vecākā eksperte

Ilze Skrodele-Dubrovka, sociālā darba maģistre (Mg. soc. d.)

Labklājības ministrijas Metodiskās vadības un kontroles departamenta direktora vietniece

Ruta Klimkāne, sociālo zinātņu maģistre (Mg. zin.d.)

Rīgas domes Labklājības departamenta Sociālās pārvaldes Sociālo pakalpojumu administrēšanas nodaļas vadītāja, pārvaldes priekšnieka vietniece

Raksta autores sniedz nelielu vēsturisku ieskatu sociālā darba attīstībā pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas. Rakstā minēti galvenie sociālā darba profesijas attīstības posmi, ietverot gan izglītību, gan sociālo pakalpojumu pirmsākumus un nevalstiskā sektora ieguldījumu sociālā darba profesijas attīstībā.

Katras profesijas veidošanos un attīstību noteiktā laika posmā netieši ietekmē noteikti ārējie apstākļi: ekonomiskie un sociāli politiskie procesi valstī, zinātnes un tehnikas progress, sociālkultūras attiecības, globalizācijas procesi u.c. To darbību tieši ietekmē pakalpojumu saņēmēji, piegādātāji jeb pakalpojumu sniedzēji, valsts likumdošana, sabiedriskās organizācijas, plašsaziņas līdzekļi un attiecīgās organizācijas misijas un mērķu popularitāte sabiedrībā.

Sociālais darbs Latvijā ir jauna profesija, kuras pirmsākumi meklējami žēlsirdības un labdarības kustībā, sākot no 13. gs. līdz 20. gs. sākumam. Taču raksta uzdevums ir sniegt ieskatu sociālā darba veidošanās procesā un profesijas attīstībā pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas 1991. gadā¹. Līdz ar konstitucionālā likuma "Par Latvijas Republikas valstisko statusu" pieņemšanu juridisko spēku Latvijā zaudēja PSRS likumi un tika pilnībā atjaunota 1922. gada 15. februāra Satversmes darbība. 1991. gadā Ziemeļvalstu Ministru padome atvēra savus birojus Baltijas valstu galvaspilsētās, lai sniegtu atbalstu Latvijas, Lietuvas un Igaunijas neatkarības atjaunošanā.

Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas kā jauns fenomens valstī parādījās bezdarbs, ievērojami pieauga maksa par dzīvokli un pārtiku. Ar Latvijas Republikas Augstākās Padomes lēmumu "Par neatliekamiem pasākumiem sociālās palīdzības sniegšanā" pašvaldībām tika dots uzdevums nodrošināt iedzīvotāju sociālo aizsardzību pārejas periodā

¹ 1990. gada 4. maijā Augstākā Padome pieņēma deklarāciju "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu", tajā tika iekļauts 5. punkts, kas noteica pārejas periodu Latvijas Republikas valsts varas de facto atjaunošanai. Augstākās padomes 1991. gada 21. augusta konstitucionālais likums "Par Latvijas Republikas valstisko statusu" atceļ pārejas periodu, pasludinot pilnīgu Latvijas neatkarību.

no plānveida ekonomikas uz tirgus ekonomiku. 1992. gadā pašvaldībās tika veidotas jaunas struktūras², kuru uzdevums bija pabalstu piešķiršana, ārvalstu humānās palīdzības sadale un personu ievietošana ilgstošās sociālās aprūpes iestādēs. Sociālais darbs bija sabiedrībā sveša profesija. Tāpēc darbā tika pieņemti inspektori, kuru uzdevums bija "taisnīgi" sadalīt pašvaldības un ārvalstu piešķirtos naudas līdzekļus un humāno palīdzību.

Veidošanās posms

NOPUS kursu vadītāja Ulla-Britta Buch (vidū) ar Igaunijas pārstāvjiem 1992.gadā Tallinā.

Sākotnēji sistēma veidojās uz Labklājības ministrijas Sociālās apdrošināšanas departamenta bāzes, kas, būdams vecās Sociālās nodrošināšanas ministrijas mantinieks, bija pieradis strādāt burtā burtā pēc likuma prasībām. 1992. gadā no Sociālās apdrošināšanas departamenta tika nodalīts jauns Sociālās palīdzības departaments, kurā sākotnēji bija trīs nodaļas: ekonomikas, pensionātu un invalīdu nodaļa³. Vēlāk veidojās bērnu aprūpes nodaļa.

² Tajā laikā, piemēram, Rīgā – Aprūpes nodaļa, Daugavpilī – Sociālās palīdzības nodaļa.

³ Eglīte Biruta. Šīs spēles noteikumi... – Rīga: Preses nams, 1998. 106. lpp.

Notika diskusijas par to, kā uzlabot bērnu stāvokli, jo bija skaidrs, ka nepieciešams komplekss darbs ar visu ģimeni. 1992. gada rudenī Tallinā un 1994. gadā Viļņā Baltijas valstu sociālās jomas augstākie vadītāji un jaunizveidoto pašvaldību struktūru vadītāji piedalījās vairāku dienu Ziemeļvalstu mācību programmā par sociālo pakalpojumu attīstību (NOPUS), ko organizēja Ziemeļvalstu padome. 1995. gadā NOPUS mācību kursu ietvaros Latvijas delegācijai bija iespēja iepazīties ar Dānijas sociālo pakalpojumu iestādēm. Tajā pašā laikā 1991. gadā tika nodibināta pirmā sociālā darba augstskola Baltijā – Sociālā darba un sociālās pedagoģijas augstskola “Attīstība” (turpmāk – augstskola “Attīstība”). Jo, kā zinām, izglītība dod profesionalitāti, kas izpaužas kā teorētisko un praktisko zināšanu kopums, un veido sociālā darbinieka kompetenci kopumā. Zināšanu, spēju un iemaņu kopums, kā arī spējas pildīt funkcijas un uzdevumus ir būtiski faktori sociālā darba profesijā. Kompetence sociālā darba profesijā ir jāuztur visu dzīves laiku un to var attīstīt visa mūža garumā.

Un tā jau 1993. gadā Labklājības ministrijā darbu uzsāka pirmie augstskolas “Attīstība” divgadīgās mācību programmas absolventi. Viņi ienāca Labklājības ministrijas Sociālās palīdzības departamentā ar jaunām zināšanām, prasmēm un attieksmi, un diskusija makro līmenī par sociālā darba profesiju varēja sākties. Jaunie profesionāļi runāja par krīzes centriem, palīdzību alkoholiķiem un vardarbības upuriem, par to, kā atvieglot vecu vai mirstošu cilvēku ciešanas. Taču diskusija bija smagnēja, jo ne ministrija, ne sabiedrība kopumā vēl nebija gatava pieņemt augstskolas “Attīstība” idejas, kas mazliet apsteidza laiku. Bija jāpierāda, ka sociālais darbs, kurš pasaulē profesijas statusā pastāv jau vairāk kā simts gadu un gūst atzinību, arī Latvijā var būt vērtīga profesija tāpat kā attīstītajā pasaules daļā, kur to uzskata par civilizācijas glābiņu. Vēl labu laiku ministrija atteicās ierakstīt Profesiju klasifikatorā sociālā darbinieka profesiju. Tāpēc augstskolas “Attīstība” absolventi varēja kļūt par inspektoriem, instruktoriem, pat par sanitāriem un auklītēm vai audzinātājiem bērnu iestādēs, tikai ne par sociālajiem darbiniekiem.

Pirmie tiesību akti, kas ietekmēja sociālās palīdzības dienesta⁴ darbu, bija Augstākajā Padomē 1992. gada 29. septembrī pieņemtais likums “Par invalīdu sociālo un medicīnisko aizsardzību” un Saeimā 1994. gada 19. maijā pieņemtais likums “Par pašvaldībām”. Tie kā vienu no pašvaldības pastāvīgajām funkcijām noteica pašvaldības atbildību materiālās palīdzības un institucionālās aprūpes jomā, kā arī pienākumu nodrošināt invalīdu sociālo integrāciju. Sociālās palīdzības dienestu⁵ struktūra un vadības procesi galvenokārt tika orientēti iedzīvotāju materiālās palīdzības jautājumu risināšanai, arī invalīdu integrācijas jautājumi pārsvarā tika risināti, piešķirot pabalstus. Toreiz individuālas pieejas, precīzi mērķētas palīdzības vēl nebija. Cilvēki pierada, ka viņi pieder pie noteiktas iedzīvotāju kategorijas, kurai kaut kas pienākas⁶.

⁴ Līdz likuma “Par sociālo palīdzību” spēkā stāšanās brīdim, piemēram, Rīgā – Sociālās palīdzības centri.

⁵ Likuma “Par sociālo palīdzību” 8. pants.

⁶ Eglīte Biruta. Šīs spēles noteikumi... – Rīga: Preses nams, 1998. 110. lpp.

Pirmie iedīgļi nevalstiskā sektora attīstībā bija jau 1989. gadā, kad nodibinājās Latvijas asociācija “Rūpju bērns”, kur atbalstu un palīdzību nodrošināja bērniem ar īpašām vajadzībām. 1993. gadā savu darbību uzsāka Latvijas invalīdu biedrība, lai sekmētu invalīdu nodarbinātību un uzņēmējdarbību, invalīdu izglītošanu. 1995. gadā darbu uzsāka dienas aprūpes centrs bērniem ar invaliditāti “Cerību māja” Rīgā, Latgales priekšpilsētā un “Saule” Zemgales priekšpilsētā. Nozīmīga loma pakalpojumu attīstībā bērniem bija 1992. gadā Ziemeļu rajona Sociālās palīdzības dienestā izveidotajai bērnu patversmei, kas deva lielu ieguldījumu bez vecāku gādības palikušo bērnu jaunas audzināšanas sistēmas izveidē. Šis audzināšanas mērķis bija parādīt bērniem, ka var dzīvot citādi, nekā to dara ģimenēs, kurās bērniem netiek nodrošināti nepieciešamie apstākļi attīstībai. Tāpat Latvijas Bērnu fonds, kurš tika dibināts 1988. gadā kā PSRS Bērnu fonda filiāle, bet Atmodas laikā sarāva saites ar Maskavu, dibināja starptautiskus sakarus un atbalstītāju tīklu visā Latvijā, lai sniegtu atbalstu galvenokārt pusaudžiem, kuri palikuši bez pienācīgas vecāku aprūpes. Turpmāk tika attīsti pakalpojumi vardarbībā cietušajiem bērniem, piemēram, izveidojot centru “Dardedze”.

*Zviedrijā, Stokholmas Universitātes
augstāko administratoru četru nedēļu kursus 1993. gadā
no kreisās puses Latvijas pārstāvji:
1. rindā - Raimonds Javoīšs, Henrihs Bužinskis,
2. rindā - Mārīte Magne, Agrita Groza no LM, Sarma
Upesleja,
3. rindā - Lilija Goldberga, Maruta Pavasare, Valentīna
Vdovina. 4. rindā no labās puses Latvijas pārstāvju tulks
Aldona Čakste.*

1993. gada rudenī Baltijas valstu ministriju un pašvaldību sociālās jomas vadītāji četras nedēļas intensīvi mācījās Zviedrijā, Stokholmas universitātes augstāko administratoruursos, apgūstot labklājības valsts politikas pamatus un sociālās sistēmas administrēšanas pamatus, pašvaldību atbildību un likumdošanu, sociālo pakalpojumu sistēmu, datu bāzu izmantošanu sociālajā darbā u.c. Daļa no grupas mācības Zviedrijā turpināja 1995. gadā. Labklājības ministrijas darbinieki piedalījās mācībuursos Dānijā, ASV un citās valstīs.

Izprotot nepietiekamo zināšanu apjomu Latvijā sociālajā jomā, līdz 1994. gadam tika izveidotas sociālā darba studiju

programmas arī Latvijas Universitātē, Latvijas Kristīgajā akadēmijā un vēlāk arī Liepājas Pedagoģijas akadēmijā (kopš 2008. gada Liepājas universitātē).

Reformas posms

Pārejas periods, tikai mazliet citā kvalitātē, turpinājās līdz 1993. gada 5.–6. jūnijam, kad notika pirmās Saeimas vēlēšanas pēc neatkarības atjaunošanas.

1994. gada vasarā Baltijas valstu sociālās jomas vadītāji nedēļu mācījās Viļņā NOPUS kursos “Vadība un līderība sociālajā darbā”, apgūstot vadību valsts un pašvaldību līmenī, plānošanu un preventīvo darbu, kā arī līderību un konkurenci līderībā. 1996. gadā tika nodibināta Latvijas profesionālo sociālo un aprūpes darbinieku asociācija. Biedrības darbības mērķi bija profesionāli risināt izstrādātās sociālās politikas darbības virzienus, piedalīties profesijas attīstības un pilnveides procesā.

Par jauna posma aizsākumu pašvaldības sociālo dienestu attīstībā varam uzskatīt 1995. gada beigas, kad valstī tika pieņemta sociālās drošības tiesību aktu pakete, tajā skaitā likums “Par sociālo drošību”⁷ un likums “Par sociālo palīdzību”⁸. Likumdošanā noteiktais sociālās palīdzības dienesta uzdevums bija sniegt sociālo palīdzību, kur galvenie sociālās palīdzības veidi bija noteikti šādi: sociālā aprūpe, materiālā palīdzība un sociālā rehabilitācija. Likums noteica četrus sociālo pabalstu veidus (trūcīgo ģimeņu sociālās palīdzības pabalsts, dzīvokļa pabalsts, pabalsts aprūpei, apbedīšanas pabalsts) un to piešķiršanas nosacījumus. Atbilstoši likumam pašvaldības sociālās palīdzības dienesta uzdevums bija piešķirt arī virkni valsts sociālo pabalstu.

Katra pašvaldība noteica sociālās palīdzības dienesta konkrētos uzdevumus atbilstoši likumam “Par sociālo palīdzību” un Ministru kabineta 1995. gada 25. aprīļa ieteikumiem Nr. 2 “Rajona, pagasta un pilsētas pašvaldības sociālās palīdzības dienesta parauglikums”. Likumdošanā nebija pieminēts sociālais darbs un vadības procesi sociālās palīdzības dienestos tika organizēti atbilstoši tā laika situācijai. Liela ietekme bija sākotnēji pašvaldībām dotajam uzdevumam: nodrošināt iedzīvotāju sociālo aizsardzību pārejas periodā. Darbs sociālās palīdzības dienestos vairāk tika plānots un organizēts tā, lai veiktu operatīvo darbu, un lēmuma pieņemšanas procesā vadītāji varēja pamatoties tikai uz individuālām vērtībām. Tāpēc toreizējie sociālās palīdzības dienesti attīstījās un nostiprinājās atšķirīgi. Liela loma bija katras pašvaldības augstākā līmeņa vadības un sociālās palīdzības dienesta vadītāja zināšanām un izpratnei vai neizpratnei par sociālo darbu. 1995. gadā Latvijā bija 289 pašvaldību sociālās palīdzības dienesti (55% no 522 pašvaldībām) ar 686 sociālās palīdzības speciālistiem.

Pieminēšanas vērta ir profesionālā un mācību literatūra, kurai ir nozīmīgs ieguldījums jebkuras profesijas attīstībā. Šajā ziņā nozīmīgu pienesumu deva augstskola “Attīstība”, kas 1995. gadā pirmā uzsāka izdot zinātniski metodisko rakstu krājumu “Dzīves jautājumi”, kas iznāca vienu reizi gadā. Šajā

izdevumā augstskolas pasniedzēji, sociālā darba speciālisti, kā arī studenti apmainījās domām par sociālā darba būtību, darba organizāciju, praksi un terminoloģiju, kā arī citiem aktuāliem jautājumiem nozarē. Kad uzsāka izdot šo izdevumu, tad īsti nebija nevienas citas grāmatas latviešu valodā par sociālo darbu. Tāpēc publikācijas šajos rakstu krājumos nodereja kā palīg līdzeklis studiju procesā, kā arī teorētiska tribīne atsevišķu jautājumu, jēdzienu noskaidrošanai un precizēšanai.

1995. gadā Labklājības ministrija kopīgi ar Pasaules Banku sāka realizēt Latvijas Labklājības reformas projektu, kura ietvaros bija paredzēts izveidot pašvaldībā eksperimentālu sociālās palīdzības sistēmas administrēšanas modeli. Pirms reformas pašvaldības tradicionāli orientējās uz veco ļaužu un invalīdu atbalstīšanu. Vismazāk atbalsts tika sniegts ģimenēm ar bērniem, kur vidējie ienākumi personai izrādījās viszemākie. Parasti sociālais darbs netika veikts, lai palīdzētu ģimenēm risināt krīzes situācijas. Pāriet no sociālo grupu atbalstīšanas uz ienākumu testētu un individuālos resursus izvērtējošu sociālo palīdzību bija diezgan sarežģīti, jo šis process prasīja zināšanas, kvalificētus darbiniekus un izpratni sabiedrībā.

1996. gada pavasarī Baltijas valstu ministriju un pašvaldību sociālās jomas vadītāji Zviedrijā, Stokholmas universitātē piedalījās divu nedēļu kursos “Sociālā darba vadība un attīstība”, apgūstot atbildības sadalīšanu starp organizācijām un nevalstisko organizāciju uzlūkošanu kā resursu sociālajā darbā, sociālā darba kvalitātes kritērijus no klienta perspektīvas u.c.

1996. gadā Labklājības ministrija ar Pasaules Bankas atbalstu rūpīgi izanalizēja problēmas un izstrādāja sociālās politikas vadlīnijas, ko apkopoja “Baltajā Grāmatā”. Vadlīnijas noteica trīs galvenās attīstības jomas:

- 1) sociālo pabalstu sistēmas vienkāršošana – materiālā palīdzība piešķirama visnabadzīgākajiem iedzīvotājiem;
- 2) kvalitatīvu sociālo pakalpojumu attīstība, alternatīvās aprūpes attīstība, pakalpojumu tirgus attīstība (NVO iekļaušana tirgus attiecībās);
- 3) pakalpojumu decentralizācija – valsts administrētie sociālie pakalpojumi nododami pašvaldību pārziņā, aprūpes mājās pakalpojumu attīstība, klientu tiesību nostiprināšana.

Paralēli darbam pie “Baltās grāmatas” Labklājības ministrija un Pasaules Banka 1996. gadā izsludināja pašvaldībām konkursu par tiesībām realizēt pilotprojektu – izveidot savā pašvaldībā optimālu, uz klientu orientētu sociālās palīdzības administrēšanas sistēmu un attīstīt institūcijām alternatīvus sociālās aprūpes pakalpojumus. Konkursā par pilotprojekta norises vietu pieteicās Kandavas pilsēta, kura administratīvi teritoriālās reformas ietvaros gatavojās apvienoties ar Kandavas, Cēres, Matkules un Zemītes pagastiem. Pilotprojekts Kandavā tika realizēts no 1997. līdz 2002. gadam. 1999. gadā no kopējā pašvaldību skaita (560 pašvaldības) tikai 52% bija izveidoti sociālās palīdzības dienesti.

Plānojot 1997. gada valsts budžetu, tika uzsākta pakāpeniska pāreja uz jauniem finansēšanas principiem: no institūciju finansēšanas uz samaksu par sniegto pakalpojumu. Pašvaldībām bija uzdevums pārorientēties no pakalpojumu izveides uz pakalpojumu pirkšanu. Par prioritāru tika

⁷ Pieņemts 1995. gada 7. septembrī kā jumta likums.

⁸ Pieņemts 1995. gada 26. oktobrī.

uzskatīta pabalstu sistēmas vienkāršošana, kas izpaudās kā līdzīgam mērķim paredzētu pabalstu un mērķa programmu apvienošana, atteikšanās no mazefektīviem pasākumiem, kā arī pabalstu aprēķināšanas vienkāršošana – tādējādi samazinot arī administrēšanas izmaksas. 1998. gadā ar Pasaules Bankas atbalstu Latvijas Labklājības reformas projekta ietvaros notika “Sociālo pabalstu sistēmas vienkāršošanas” plāna ieviešanas pilotēšana Valmierā un Rīgā.

Tikmēr sestajā savas pastāvēšanas mācību gadā augstskolā “Attīstība” mācījās jau 370 studentu, bija aizvadīti divi četrgadīgā mācību kursa izlaidumi⁹. Lielākā daļa “Attīstības” absolventu strādāja valsts un pašvaldību sociālajās iestādēs. Lai izmantotu iegūtās zināšanas un prasmes, vajadzēja reorganizēt pastāvošās sociālās palīdzības dienestu struktūras un pārdefinēt prioritātes, mēģinot iedzīvināt ideju, ka centrā ir klients ar savām unikālajām vajadzībām, sociālo situāciju un problēmām, kuras nevar atrisināt paša spēkiem. Labklājības ministrijā vairākos vadošos posteņos atradās tieši augstskolas “Attīstība” absolventi. Šajā laikā kā pozitīvs risinājums bija Labklājības ministrijas Sociālās palīdzības departamenta un Latvijas Pašvaldību savienības (1999. gada 16. jūlija vēstule Nr. 648) kopīgi sagatavoti šādi dokumenti:

- “Ieteikumi sociālās palīdzības dienesta darba organizācijā”,
- “Pilsētas un pagasta pašvaldības sociālās palīdzības dienesta parauglikums”.

Atbilstoši šiem dokumentiem sociālajos dienestos tika izveidotas nodaļas darbam ar noteiktām klientu mērķa grupām, tai skaitā Atbalsta nodaļas darbam ar ģimenēm ar bērniem. Tā izveidojās reālas prakses vietas sociālā darba attīstībai. Līdz šim pašvaldības sociālos darbiniekus pārsvarā izmantoja kā barjeru starp varu un tautu. Taču augstskolā “Attīstība” tika mācīts, ka sociālajam darbiniekam jābūt zināmā opozīcijā varai un jāaizstāv sava klienta intereses, tai skaitā uz normatīvo aktu neievērošanas robežas, ar domu – ja sociālais darbinieks neiestāties par klientu, tad neviens to nedarīs. Sabiedrība jau sāka pazīt sociālā darbinieka profesiju, un veidojās priekšstats, ka tā ir vajadzīga profesija. Augstskola “Attīstība” labprāt būtu gatavojusi sociālos darbiniekus ar kādu noteiktu ievirzi, padziļinātu specializāciju, kura reformas gaitā vairāk vajadzīga, bet augstskolai nebija izveidojies ciešs kontakts ar Labklājības ministriju¹⁰, un tā rezultātā saglabājās paradoksālā situācija, ka profesija “sociālais darbinieks” vēl aizvien nebija legalizēta. Daudzās ārvalstīs sociālie darbinieki mācījās ilgāk un viņiem bija vēl stažēšanās laiks – tāpat kā ārstiem.

Daudzi augstskolas “Attīstība” absolventi ātri “izdega” un neturpināja darbu jomā, jo praksē nācās saskarties ar smagām klientu problēmām un iesaistīto institūciju neizpratni par nepieciešamību sadarboties klienta interesēs. Profesionalitāte nozīmēja stingru robežu starp personīgajām un darba attiecībām. Tāpēc augstskolas “Attīstība” studentiem kādu laiku piedāvāja psihoterapijas kursu, lai students vispirms būtu harmonijā ar sevi, jo tikai tad viņš varētu palīdzēt citiem.¹¹

⁹ Eglīte Biruta. Šīs spēles noteikumi... – Rīga: Preses nams, 1998. 372. lpp.

¹⁰ Turpat, 372.-373. lpp.

¹¹ Turpat, 376.-377. lpp.

2000. gadā tiek izdota Sociālā darba terminoloģijas vārdnīca, kurā apkopoti uz to brīdi aktuālie sociālajā darbā lietotie termini un to skaidrojumi. Katrai profesijai un zinātņu nozarei ir “sava valoda”. Kā atzīst terminoloģijas vārdnīcas veidotāji, tad šajā vārdnīcā ir ietverti ne tikai sociālā darba terminoloģijas skaidrojumi, bet arī tā laika sociālā darba realitāte un ar to saistītā sociālā likumdošana. Tas bija jaunums un pirmais solis enciklopēdisko darbu ciklā.

2001. gadā pašvaldību sociālās palīdzības dienestos strādāja 948 sociālie darbinieki, no kuriem 14% bija ar sociālā darbinieka izglītību¹².

Attīstības posms pirms iestāšanās Eiropas Savienībā

Sociālais darbs valstī vienlaikus attīstījās pa vairākiem ceļiem – augstskolās sociālā darba programmas beidza pirmie studenti, valsts un pašvaldību līmenī pārskatīja normatīvos aktus, veidoja jaunas sociālo pakalpojumu institūcijas, augstskolās sāka izdot vietējo profesionālo literatūru utt. Pasaules Bankas projekta izstrāde ļoti stimulēja ministrijas speciālistu izaugsmi, viņu prasmi domāt kopsakarībās, atšķirt svarīgo no mazāk nozīmīgā¹³. 2002. gada 31. janvārī Latvija ratificēja 1997. gada 29. maijā parakstīto Eiropas Sociālo hartu¹⁴, kur viens no pantiem uzliek par pienākumu valstī veidot dienestus, kas strādā, izmantojot sociālā darba metodes¹⁵.

Attīstoties sociālajam darbam, veidojās jaunas institūcijas sociālo pakalpojumu daudzveidības izvēršanai, dibinājās profesionālās organizācijas sociālā darba jomā utt., bet joprojām Latvijā nebija neviena profesionāla žurnāla sociālajiem darbiniekiem.

2001. gadā tika aizpildīta arī šī sadaļa, jo augstskola “Attīstība” uzsāka izdot profesionāli metodisko žurnālu “Sociālais darbinieks”. Nav brīnums, kāpēc tieši augstskola veidoja šo žurnālu, jo augstskolas mācībspēki, studenti un jau augstskolas absolventi jūta pienākumu veidot šādu profesionālu žurnālu visiem Latvijas sociālajā jomā strādājošiem.

“Baltajā grāmatā” nospraustie stratēģiskie mērķi lielā mērā tika sasniegti 2000. gadā. Ļoti nozīmīgs sociālā darba vērtības apkopojošs dokuments tika pieņemts Latvijas Profesionālo sociālo un aprūpes darbinieku asociācijas pilnsapulcē 2001. gada 10. maijā – Latvijas sociālo darbinieku Ētikas kodekss¹⁶. Ētiskā apziņa ir jebkura sociālā darbinieka profesionālās darbības neiztrūkstoša sastāvdaļa. No sociālā darbinieka spējas rīkoties ētiski ir atkarīga klientiem piedāvāto pakalpojumu kvalitāte. Ētikas kodekss ir ceļvedis sociālajam darbiniekam ikdienas darbā, kā arī pamats situācijas izvērtēšanā, ja sociālā darbinieka rīcība ir novirzījusi no kodeksā noteiktajiem pamatprincipiem. Tajā ir definēti sociālā darba ētiskie principi, sociālā darba

¹² Zemīte Ēstere. Sociālā darba pamati. – Rīga: 2003. 48 lpp.

¹³ Eglīte Biruta. Šīs spēles noteikumi... – Rīga: Preses nams, 1998. 379. lpp.

¹⁴ Eiropas Padome pieņēma 1961. gada 18. oktobrī; 1996. gada 3. maijā – Pārskatītā Eiropas Sociālā harta, ko Latvija pieņēma un apstiprināja 2013. gada 14. februārī.

¹⁵ Eiropas Sociālās hartas 14. panta pirmais punkts.

¹⁶ Latvijas sociālo darbinieku Ētikas kodekss, elektroniskais resurss - <http://www.lm.gov.lv/text/3351>

ētikas standarti attiecībā ar klientiem, sociālo pakalpojumu sniedzējiem, kolēģiem, kā arī standarti attiecībā pret sociālā darbinieka profesiju. Tas paredzēja izveidot Sociālo darbinieku ētikas padomi.

Sociālā darba un sociālās pedagoģijas augstskolas "Attīstība" izdevuma "Sociālā darba terminoloģijas vārdnīca" atvēršanas svētki 2000.gadā - no kreisās puses: Ieva Jēkabsons (ex.Rozevska), asoc.prof., Dr.paed. Lidija Šiļņeva, Mārtiņš Moors.

Latvijas Profesionālo sociālo un aprūpes darbinieku asociācija sadarbībā ar augstskolu "Attīstība" izstrādāja Sociālā darbinieka profesijas standartu, pieaicinot praktiķus un ekspertus sociālajā darbā. Profesijas standartu 2002. gada 6. jūnijā apstiprināja Izglītības un zinātnes ministrija ar rīkojumu Nr. 351¹⁷. Parāleli tika izstrādāti arī prakses standarti sociālā darbinieka specializācijā, piemēram, sociālajam darbiniekam darbam ar ģimenēm un bērniem, sociālajam darbiniekam darbam ar veciem cilvēkiem, sociālajam darbiniekam darbam ar bezpajumtniekiem, sociālajam darbiniekam darbam ar personām ar atkarības problēmām utt.

Latvija bija apņēmusies līdz 2003. gada 1. janvārim izpildīt Kopenhāgenas iestāšanās kritērijus un ieviest ES tiesību un pienākumu kopumu valsts pārvaldes jomā, līdz ar to makro līmenī sākās darbs. Latvijas valsts pirms iestāšanās Eiropas Savienībā izpildīja galvenos Kopenhāgenas iestāšanās kritērijus, un tika pieņemti publisko pārvaldi regulējoši normatīvie akti¹⁸.

¹⁷ Atbilstoši Ministru kabineta 2002. gada 26. marta noteikumiem Nr. 131.

¹⁸ 06.06.2002. Valsts pārvaldes iekārtas likums (spēkā no 01.01.2003.); 31.10.2002. Iekšējā audita likums (spēkā no 04.12.2002.) u.c.

Pašvaldību sociālie dienesti pieder pie tās publisko pakalpojumu jomas, kuras uzdevums ir nodrošināt iedzīvotāju vajadzību apmierināšanu atbilstoši mūsdienu dzīves standartiem. Tāpēc publisko pārvaldi regulējošie normatīvie akti tieši ietekmē arī sociālo dienestu darbību. Pašvaldības sociālā dienesta loma un uzdevumi publiskajā pārvaldē ir noteikti divos likumos: likumā "Par pašvaldībām" noteiktajās normās un Latvijas Republikas Saeimā 2002. gada 31. oktobrī pieņemtajā Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā (stājās spēkā 2003. gada 1. janvārī) (turpmāk – SPSP likums). SPSP likums nosaka, kādam jābūt pašvaldības sociālā dienesta darbinieku skaitliskajam sastāvam un kādi ir katra sociālā darba speciālistu profesionālie uzdevumi un galvenie pienākumi. SPSP likuma izpratnē ir trīs veidu sociālie pakalpojumi, kuru nodrošināšanas pienākums ir noteikts valstij vai pašvaldībai: sociālā aprūpe, sociālā rehabilitācija un sociālais darbs. Pirmo reizi Latvijā tiesību aktā parādās jēdziens "sociālais darbs" un "sociālais darbinieks". Parāleli 2003. gada 1. janvārī stājās spēkā Valsts sociālo pabalstu likums, kas nodala valsts sociālos pabalstus jeb universālos pabalstus no sociālās palīdzības, kas tiek piešķirta, izvērtējot katras personas individuālo situāciju, t.sk. ienākumus un īpašumus. Sākotnēji šāds sociālās drošības sistēmas pavērsiens izsauca neizpratni sabiedrībā, jo cilvēki nebija gatavi pieņemt to, ka sociālajai palīdzībai jānonāk pie vistrūcīgākajām personām, nevis kādas konkrētas iedzīvotāju grupas, tāpat neizpratni radīja likuma norma – līdzdarboties savas problēmas risināšanā. SPSP likuma uzdevums ir nostiprināt principu, ka cilvēkam ir tiesības saņemt savām vajadzībām atbilstošus sociālos pakalpojumus, nevis tikai tos, ko attiecīgajā brīdī piedāvā, turklāt jāievēro princips, ka pakalpojums vispirms jāizveido dzīvesvietā vai tuvu tai un tikai kā pēdējais risinājums ir institucionāla aprūpe. Var secināt, ka SPSP likuma izstrādātāji jau toreiz domāja par deinstitucionalizācijas procesu un alternatīvu pakalpojumu tīkla attīstību. SPSP likuma principu iedzīvināšanā un alternatīvu sociālo pakalpojumu attīstībā centrālā loma ir noteikta pašvaldību sociālajiem dienestiem. No sociālajiem dienestiem un sociālā darba speciālistiem tiek sagaidīts, ka tie cilvēkiem iedos *maksķeri*, nevis *zivi*. Tātad sociālajiem dienestiem tiek noteikts uzdevums apmierināt individuālas iedzīvotāju vajadzības, plānot sociālo pakalpojumu attīstības stratēģijas un organizēt sociālo pakalpojumu pieejamību, t.sk. sadarboties ar citām pašvaldībām un nevalstiskajām organizācijām.¹⁹

Nevar nepieminēt, ka SPSP likumā kā viens no pamatprincipiem tika definēts – "pakalpojumu sniedzējs nodrošina starpinstitucionālo un starpprofesionālo sadarbību". Šī principa iedzīvināšana praksē izrādīsies sarežģīti īstenojama. Sociālajiem darbiniekiem, realizējot mērķi palīdzēt klientiem, daudz un sistemātiski nāksies stāstīt par savu profesiju citu nozaru speciālistiem – ārstiem, policistiem, skolotājiem, darba devējiem, namu apsaimniekotājiem u.c., bet politikas veidotāji un ieviesēji būs spiesti izstrādāt atsevišķus starpinstitūciju sadarbību veicinošus tiesību aktu projektus.

¹⁹ Rieksta-Riekstiņa Laila. Uz nākotni vērstis likumprojekts. Žurnāls "Sociālais Darbinieks". 2002. Nr. 1. 4-7.lp.

Atsevišķām SPSP likuma normām tika noteikts vēlāks spēkā stāšanās termiņš, piemēram, par sociālā darba speciālistu skaitlisko sastāvu pašvaldībā un izglītības prasībām šiem speciālistiem tika noteikts, ka normas stājas spēkā 2008. gada 1. janvārī.

Ar SPSP likuma pieņemšanu tika pabeigta Latvijas sociālās drošības sistēmas izveidošana:

- 1) sociālā apdrošināšana²⁰ – uz iemaksām balstīta aizsardzība pret sociālajiem riskiem;
- 2) valsts sociālie pabalsti²¹ – no valsts pamatbudžeta izmaksātie universālie pabalsti dažādās sociālā riska situācijās;
- 3) pašvaldību sociālās palīdzības pabalsti²² – uz ienākumu un īpašumu testēšanu balstīti no pašvaldību budžeta izmaksāti pabalsti.

Pēc SPSP likuma spēkā stāšanās 2003. gada 18. decembrī tika parakstīts svarīgs stratēģisks sociālās politikas dokuments – Kopējās Iekļaušanas Memorands (turpmāk – KIM). To parakstīja Latvijas Labklājības ministrija un Eiropas Komisija (EK). Balstoties uz tajā noteiktajām prioritātēm un mērķiem, Latvijā tika izstrādāts plāns KIM realizācijai.

KIM galvenie politiskie mērķi nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanai bija šādi:

- ar izglītības iegūšanas iespējām un izglītības kvalitāti saistīto problēmu pārvarēšana;
- iekļaujoša darba tirgus izveide un nodarbinātības veicināšana;
- piemērota mājokļa nodrošināšana;
- adekvātu ienākumu nodrošināšana visiem;
- sociālo pakalpojumu attīstība;
- minimālās veselības aprūpes un nepieciešamo medikamentu saņemšanas iespējas nodrošināšana;
- ģimeņu solidaritātes stiprināšana un bērnu tiesību aizsardzība;
- institūciju sadarbības tīkla izveide un organizāciju kapacitātes palielināšana.

Vairāki no KIM iekļautajiem politiskajiem mērķiem tieši vai netieši attiecās uz pašvaldību sociālo dienestu darbības jomu, tai skaitā uz sociālā darba jomu.

Ministru kabinets 2003. gada 3. jūnijā pieņēma noteikumus Nr. 291 “Prasības sociālo pakalpojumu sniedzējiem”²³, kuros tika noteiktas prasības sociālo pakalpojumu sniedzējiem, tai skaitā tika noteiktas prasības pašvaldības sociālajam

²⁰ Likuma “Par valsts sociālo apdrošināšanu” 4. pants nosaka apdrošināšanas veidus – vecums, bezdarbs, nelaimes gadījumi, maternitāte un slimība, invaliditāte, vecāku apdrošināšana.

²¹ Valsts sociālo pabalstu likuma 3. pants nosaka 13 valsts sociālo pabalstu veidus.

²² Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 35. pants nosaka galvenos sociālās palīdzības pabalstu veidus – GMI pabalsts, dzīvokļa pabalsts, pabalsts krīzes situācijā.

²³ Zaudē spēku 2017. gada 30. jūnijā līdz ar Ministru kabineta 2017. gada 13. jūnija noteikumu Nr. 338 “Prasības sociālo pakalpojumu sniedzējiem” spēkā stāšanos.

dienestam, kas skar prasības personāla kvalifikācijai. Noteikta regulāra kvalifikācijas celšana katru gadu darbiniekiem, kuri strādā ar klientiem:

- institūcijas vadītājam un sociālajam darbiniekam – ne mazāk par 24 stundām gadā;
- sociālās palīdzības organizatoram, sociālajam aprūpētājam un sociālajam rehabilitētājam – ne mazāk par 16 stundām gadā;
- aprūpētājam – ne mazāk par 8 stundām, pārējiem darbiniekiem – atbilstoši nepieciešamībai.

Attīstības posms Eiropas Savienības sastāvā

Posmā, kad notika sagatavošanās, lai iestātos Eiropas Savienībā (ES), tika daudz izdarīts sociālā darba jomas iezīmēšanai normatīvajos dokumentos atbilstoši tā laika izpratnei par sociālā darbinieka lomu un vietu sabiedrībā.

Ministru kabinets 2006. gada 18. aprīlī pieņēma noteikumus Nr. 306 “Noteikumi par profesiju klasifikatoru, profesijai atbilstošiem pamatuzdevumiem un kvalifikācijas pamatprasībām un profesiju klasifikatora lietošanas un aktualizēšanas kārtību”, kur sociālais darbinieks un vecākais sociālais darbinieks²⁴ bija iekļauts otrajā klasifikatora grupā, bet sociālais darbinieks darbam ar atsevišķām mērķa grupām – trešajā klasifikatora grupā kopā ar sociālo aprūpētāju, sociālo rehabilitētāju un sociālās palīdzības organizatoru. Šī kļūda tika labota ar 2007. gada 13. februāra noteikumiem Nr. 125, kad visi sociālie darbinieki, kuri iegūst otrā līmeņa profesionālo augstāko vai akadēmisko izglītību, tika iekļauti otrajā klasifikatora grupā.

Augstskolā “Attīstība”, strādājot kopā vietējiem un ārvalstu mācītbspēkiem, tika izvirzīts uzstādījums, ka, lai kādu aktivitāti varētu saukt par profesiju, ir nepieciešams:

- pirmkārt, stabila zināšanu bāze, kurā noteikti jābūt oriģinālai, tātad arī Latvijā veidotai un izdotai mācību literatūrai, mācītbspēkus, studentus un praktiķus regulāri vienojošai profesionālai periodikai;
- otrkārt, labi izveidots un praksē nostiprināts Ētikas kodekss;
- treškārt – nepieciešama supervīzijas attīstība.²⁵

Tolaik domubiedru grupa – sociālie darbinieki, kuri bija uzsākuši supervīzora praksi, – 2006. gada 7. jūnijā dibināja “Supervīzoru apvienību”²⁶, lai veicinātu supervīzijas attīstību palīdzošo profesiju pārstāvju vidū un lai apvienotu Latvijā darbojošos supervīzorus un veicinātu pieredzes apmaiņu. Tajā pašā gadā ministrija sadarbībā ar “Supervīzoru apvienību” panāca, ka SPSP likumā tika iekļauti papildinājumi, kas noteica

²⁴ Zaudēja spēku ar 2017. gada 1. jūniju, līdz ar 2017. gada 23. maija noteikumu Nr. 264 “Noteikumi par profesiju klasifikatoru, profesijai atbilstošiem pamatuzdevumiem un kvalifikācijas pamatprasībām” spēkā stāšanos

²⁵ Rīgas Stradiņa universitātes izdevums “Var pazīt pēc darbiem. Sociālā darba izglītībai Latvijā 20 gadi” 2011/2012

²⁶ Biedrību un nodibinājumu reģistrā apvienība reģistrēta 2006. gada 7. jūnijā ar nosaukumu “Supervīzoru apvienība”, 2011. gadā apvienība mainīja nosaukumu uz “Latvijas Supervīzoru apvienība”. www.supervizija.lv

pienākumu pašvaldībai nodrošināt supervīzijas pašvaldības sociālā dienesta un tās izveidoto sociālo pakalpojumu sniedzēju sociālā darba speciālistiem. SPSP likumā lietoto terminu sarakstu papildināja termins “supervīzija”, lai paskaidrotu jēdzienu “konsultatīvais atbalsts”. Savukārt Ministru kabineta 2003. gada 3. jūnija noteikumi Nr. 291 “Prasības sociālo pakalpojumu sniedzējiem” tiek papildināti, nosakot supervīziju minimālo apjomu gadā, kas jānodrošina pašvaldības sociālajam dienestam. Tas veicina supervīziju pieejamību pašvaldības sociālā darba speciālistiem.

2006. gads sociālajā darbā ir pietiekami aktīvs un nozīmīgs. Šajā laikā sociālā darba profesija attīstījās strauji, jo ne tikai iepriekšminētie grozījumi SPSP likumā ienesa nozīmīgu pavērsienu, bet šajā gadā pēc vairākām tikšanās reizēm un “karstām” diskusijām par sociālā darba problēmām un to risināšanas ceļiem sociālā darba praktiķi un entuziasti vienotās par nepieciešamību izveidot biedrību, lai apvienotu sociālos darbiniekus profesionālā organizācijā. Un tā 2006. gada 25. augustā tika reģistrēta jaunas sabiedriskā organizācija “Sociālo darbinieku biedrība”, kas radīta sociālajiem darbiniekiem un profesionālās sociālā darba prakses attīstībai. Biedrības dibināšanas iniciatori ir profesionāli sociālie darbinieki, kuri daudzus gadus strādā sociālajā sfērā un labi pārzina sociālā darba prakses problēmas. Biedrības rašanās pamatā bija ideja par nepieciešamību apvienot sociālos darbiniekus vienotā organizācijā, lai veicinātu domu un ideju apmaiņu, veidotu profesionālu diskusiju par sociālā darba problēmām, metodēm un sociālā darba izpratni sabiedrībā, iepazītu un iepazīstinātu citus ar dažādām pieejām un sociālā darba virzieniem, lai sociālie darbinieki sajustu profesionālu atbalstu organizācijā, kas pārstāvētu šo plašo, radošo, interesanto un tajā pašā laikā sarežģīto profesiju.²⁷

Biedrības dibinātāji un pārstāvji vienmēr aktīvi iesaistās dažādās darba grupās, diskusijās, kas saistītas ar sociālā darba jomu un sniedz jūtamu atbalstu sociālā darba nozarei. Biedrības darbības laikā ir notikušas astoņas konferences, kuras katra ir pulcējusi ap 300 sociālā darba speciālistu un ir izraisījusi lielu profesionāļu interesi. Pēdējā konference “Aktualitāte sociālajā darbā: specializācijas un robežas” notika 2017. gada 10. novembrī. Visās konferencēs biedrība sadarbojas ar Labklājības ministriju un augstskolām, kuras īsteno sociālā darba studiju programmas, jo tikai profesionāļu, izglītotāju un par nozari atbildīgo valsts pārvaldes iestāžu sadarbība var nodrošināt sekmīgu profesijas attīstību.

Lai gan Labklājības ministrijas nolikumā 2005. gadā joprojām nebija iekļauta sociālā darba politikas izstrāde, Ministru kabinets ar 2005. gada 28. jūnija rīkojumu Nr. 413 (protokols Nr. 37, 36.§) apstiprināja “Profesionāla sociālā darba attīstības programmu 2005.–2011. gadam” (turpmāk tekstā – Programma), nosakot Labklājības ministriju par atbildīgo institūciju, kas koordinē programmas īstenošanu. Uzdevumu izstrādāt politiku sociālā darba jomā Labklājības ministrijas nolikumā iekļāva tikai 2015. gadā²⁸.

²⁷ <https://www.socialwork.lv/par-mums/vesture/>

²⁸ Ministru kabineta 2015. gada 27. janvāra noteikumi Nr. 23 “Grozījumi Ministru kabineta 2004. gada 27. janvāra noteikumos Nr. 49 “Labklājības ministrijas nolikums””

Programmas mērķis bija veicināt profesionālu sociālā darba attīstību valstī, tādējādi nodrošinot iedzīvotājiem iespēju saņemt kvalitatīvus un viņu vajadzībām atbilstošus pakalpojumus. Programma ietvēra sevī arī rīcības plānu programmas izpildei. Dokuments paredzēja profesionāla sociālā darba attīstības virzienus un veicamos uzdevumus laika posmā no 2005. līdz 2011. gadam, panākot, ka 2008. gadā pašvaldībās aptuveni 1/3 daļa no nepieciešamajiem sociālā darba speciālistiem ir sociālie darbinieki ar atbilstošu izglītību vai to iegūst. Pamatojoties uz SPSP likumu, sākot ar 2008. gada 1. janvāri, tiesības veikt sociālo darbu bija personām, kas ieguvušas otrā līmeņa profesionālo augstāko vai akadēmisko izglītību sociālā darba jomā. Savukārt, lai radītu priekšnoteikumus sociālā darba ar ģimenēm un bērniem attīstībai pašvaldību sociālajos dienestos, 2007. gadā tika uzsākts valsts atbalsts mērķdotācijas veidā sociālo darbinieku atalgojuma daļējai nodrošināšanai no valsts budžeta līdzekļiem, kas turpinājās līdz 2009. gada jūnijam, kad finansējums tika apturēts saistībā ar globālās finanšu krīzes iestāšanos valstī. Sociālā darbinieka profesija ir viena no retajām palīdzošajām profesijām, kur atalgojuma nodrošināšana notiek tikai no pašvaldības budžeta, līdz ar to sociālo darbinieku atalgojums atkarīgs gan no katras pašvaldības turīguma, gan profesijas novērtējuma no vietējo politiķu puses, kas ir atšķirīgs. Līdz ar to nozīmīgi, ka pēc astoņiem gadiem, sākot ar 2018. gada janvāri, atsākās mērķdotācijas nodrošinājums sociālajiem darbiniekiem, kas strādā ar ģimenēm ar bērniem.

Lai veicinātu profesionāla sociālā darba attīstību un vispusīgu pieeju šim jautājumam, kā arī sabiedrības pārstāvju iesaistīšanu sociālā darba politikas veidošanā, ar Labklājības ministra rīkojumu 2006. gada 28. augustā tika izveidota Sociālā darba speciālistu sadarbības padome, kura darbojas līdz šim brīdim. Padomes sastāvā iekļauti pārstāvji no pašvaldībām, sociālā darba nevalstiskajām organizācijām, ministrijām un izglītības iestādēm, kuras sagatavo sociālā darba speciālistus.

Kā vēl viens būtisks šīs Programmas ieguldījums bija iespēja studēt par valsts budžeta līdzekļiem un iegūt sociālā darbinieka kvalifikāciju. Laika posmā no 2005. gada līdz 2011. gadam šāda iespēja tika nodrošināta 969 studentiem. Situācija, kad šī prakse – ievērojamam studentus skaitam studēt par valsts budžeta līdzekļiem – neturpinās, atsaucas ne tikai uz šodienu, bet arī uz nākotni, kad nozarē trūkst sociālo darbinieku un vidējais sociālā darbinieka vecums pieaug.

Otrais pēc kārtas vidēja termiņa (7 gadi) politikas plānošanas dokuments sociālā darba jomā Latvijā tika apstiprināts pēc diviem gadiem, kad Ministru kabinets 2013. gada 18. decembrī ar rīkojumu Nr. 652 (protokols Nr. 66 100.§) apstiprināja “Profesionāla sociālā darba attīstības pamatnostādnes 2014.–2020.gadam” (turpmāk – Pamatnostādnes). Lai sagatavotu jaunas Pamatnostādnes, no 2010. gada tika organizētas dažādas diskusijas un darba grupas starp sociālā darba nozares speciālistiem, izglītotājiem un pašvaldību pārstāvjiem. Pamatnostādņu laika posms tika saskaņots ar jauno ES fondu plānošanas periodu, kas noteikts laika posmam no 2014. gada līdz 2020. gadam. Dokumentā “Komisijas dienestu nostāja par Latvijas partnerības līguma un programmu izstrādi 2014.–2020.gadam” noteiktajā tematiskajā mērķī – veicināt sociālo

iekļaušanu un apkarot nabadzību – kā viens no apakšmērķiem tiek izvirzīts: uzlabot sociālā darba pieejamību, kvalitāti un efektivitāti.

Profesionāla sociālā darba politikas mērķis ir nodrošināt, ka ikviena persona tās sociālo problēmu risināšanā saņem mērķtiecīgu un atbilstošu profesionāla sociālā darbinieka atbalstu. Minētā mērķa sasniegšanai ir noteikti divi rīcības virzieni:

- sociālā darba kvalitātes pilnveidošana, pieejamības nodrošināšana un efektivitātes paaugstināšana;
- ilgspējīga sociālā darba nozares attīstība.

Šie rīcības virzieni ietver galvenās profesionāla sociālā darba politikas sastāvdaļas. Uzdevumi, kas noteikti Pamatnostādņu mērķu sasniegšanai katrā no rīcības virzieniem, ir savstarpēji saistīti un papildinoši. Daļa rīcības plāna uzdevumu un pasākumu vienlaikus ietekmē jau iepriekš nosauktos virzienus – kvalitāti, pieejamību un efektivitāti, kurus ir grūti nošķirt, tālab Pamatnostādņēs tie ir apvienoti vienā rīcības virzienā – sociālā darba kvalitātes pilnveidošana, pieejamības nodrošināšana un efektivitātes paaugstināšana.

Kopš pirmās terminoloģijas vārdnīcas izdošanas ir pagājis pietiekami ilgs laiks, kas nozīmē, ka ir jāseko jaunai un aktuālai terminoloģijas vārdnīcai sociālajā darbībā. Labklājības ministrija plāno turpināt enciklopēdisko ciklu un tuvākajos gados realizēt ideju par jaunu sociālā darba terminoloģijas vārdnīcu, pateicoties aktivitātēm, kas tiek realizētas ESF projekta “Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībā” ietvaros.

Ar gandarījumu vēlamies uzsvērt, ka pēc vairāku gadu pārtraukuma, kopš tika pārtraukta žurnāla “Sociālais darbinieks” izdošana 2011. gadā, šobrīd Labklājības ministrija, sākot ar 2015. gadu, ESF projekta ietvaros var realizēt ideju par profesionāla žurnāla piedāvāšanu profesionāļiem. Izdevums “Sociālais darbs Latvijā” tiek izdots divas reizes gadā, un tajā tiek rakstīts par sociālā darba praksi, aktualitātēm un problēmjautājumiem, teorētiskiem un praktiskiem aspektiem, pētniecību un zinātņi. Ir svarīgi ne tikai informēt par labklājības nozares aktualitātēm, bet arī iezīmēt jaunus apvēršņus, iepazīstināt ar interesantiem un aizrautīgiem profesionāļiem, parādīt labāko pieredzē balstīto praksi pasaulē un tepat Latvijā, un tā ir tikai daļa no iepriekš minētajiem tematiem tuvākajos gados.

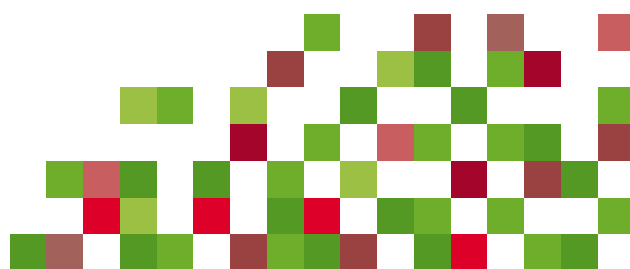
Kopš sociālā darba profesijas ienākšanas praksē daudz kas ir mainījies, ir notikusi ievērojama sociālo dienestu attīstība – no instrumenta valsts un pašvaldības rokās materiālās palīdzības izsniegšanai līdz institūcijai, kur jābūt iespējai saņemt profesionāla sociālā darba pakalpojumu. Nozīmīga loma kvalitātes standartu iedzīvināšanai sociālā dienesta darbībā ir ētisko principu un ētikas standartu definēšanai Latvijas sociālo darbinieku Ētikas kodeksā. Attiecībā uz sociālā dienesta darbiniekiem ir noteiktas prasības sociālā darba speciālistu izglītībai un kvalifikācijas celšanai, kā arī

nosaukts racionāls darba sadalījums, nepieciešamie resursi, atbilstoša institūcijas vide.

Lielā daļā sociālo dienestu darbojas trīs ar pamatdarbību saistītas nodaļas: Sociālo pakalpojumu nodaļa, Atbalsta nodaļa ģimenēm ar bērniem un Sociālās palīdzības nodaļa. 2017. gadā pašvaldību sociālajos dienestos strādāja 1324 sociālie darbinieki, no kuriem Atbalsta nodaļās ģimenēm ar bērniem – 364 sociālie darbinieki ar atbilstošu izglītību. Turpinām ieviest un attīstīt vairākas aktivitātes ESF projektā “Profesionālā sociālā darba attīstība pašvaldībās”, lai veicinātu sociālā darba nozares pilnveidi. Joprojām priekšā ir daudz izaicinājumu sociālā darba nozarē, pārskatot sociālā darbinieka profesijas standartu, aktualizējot arī sociālā darbinieka Ētikas kodeksu. Nozīmīgi izaicinājumi saistās arī ar sociālā darbinieka profesijas specializācijām un kopienas sociālā darba iedzīvināšanu Latvijā, jo sociālais darbs tiek veikts arī citu nozaru (turklāt dažāda līmeņa) ietvaros – ārstniecības, tieslietu, iekšlietu un izglītības jomās. Sociālā darbinieka profesijas kompetences ir pierādījušas sevi gan darbā ar individuālu klientu, gan politikas izstrādē un ieviešanā pašvaldības, valsts, Eiropas Savienības un plašākā mērogā. Tas atspoguļojas arī Sociālā darba speciālistu sadarbības padomes darbā.

Izmantoto avotu saraksts

1. **Eglīte Biruta.** Šīs spēles noteikumi... – Rīga: Preses nams, 1998. 387 lpp.
2. **Rieksta-Riekstiņa Laila.** Uz nākotni vērstis likumprojekts. Žurnāls “Sociālais Darbinieks”. 2002. Nr. 1. 4.-7. lpp.
3. **Rieksta-Riekstiņa Laila.** Vai būs iespējama jaunā likuma reāla īstenošana jau ar 2003. gada 1. janvāri. Žurnāls “Sociālais Darbinieks”. 2002. Nr. 4. 64. lpp.
4. **Pavasare Maruta, Veidemanis Agris.** Sociālo dienestu vadības analīze normatīvo dokumentu skatījumā: Maģistra darbs “Kvalitātes vadības principu realizācija sociālo dienestu darbībā”. – Rīga: Sociālā darba un sociālās pedagoģijas augstskola “Attīstība”, 2005. 51.-61. lpp.
5. Rīgas Stradiņa universitātes izdevums “Var pazīt pēc darbiem. Sociālā darba izglītībai Latvijā 20 gadi” 2011/2012
6. <https://www.socialwork.lv/par-mums/vesture/>, skatīts 03.09.2018.

Sociālo darbinieku vēlējumi Latvijas simtgadei

*Sociālajam darbam Latvijā...
... novēlu iedvesmu
attīstīties, gandarījumu par
darba rezultātiem, sapratni
no sabiedrības un sociālos
darbiniekus, kuri prot dot un
arī saņemt.
Ilze*

*Attiecības ir sarežģītākā lieta pasaulē, ko
cilvēks mācās visu mūžu.
Var apgūt milzum daudz zināšanu par
attiecībām un to veidošanu, bet tas neko
nēdos, ja cilvēkam nebūs prasme tās
pielietot. Attiecību pamatā ir cieņa pret
sevi un citiem. Un labākais pēc kā cilvēks
var dzīvot ir – dari otram to, ko tu gribi,
lai tev dara. Mīlestība, kas izpaužas
darbībā un cieņa, kas izpaužas attieksmē,
ved uz sadarbību, izaugsmi un vienotību.*

*Vairāk smaidu, siltuma, atvērtas
sirdis.*

Ramona – Cēsis

*Dzīvot nozīmē būt attiecībās! Dzīvo
un uz visu skaties ar atvērtu sirdi!
Inguna*

*Lai cilvēki vairāk ieskatītos otrā, savos tuvākajos, lai
neskatītu pasauli tikai savām acīm un mērētu visu ar
savas uzskatu paradigmas postulātiem. Un saredzētu
ikvienā cilvēkā vērtību, unikalitāti. Lai nevērtētu
cilvēku pēc izglītības līmeņa, amatiem, varas, harizmas.
Lai prastu klausīties, ne tikai runāt. Vairāk smaidu,
siltuma, atvērtas sirdis. Ramona – Cēsis, dzīvesvieta.
Līgatnes soc. dienests*

*Mana zeme Latvija ir unikāla!
Vēlētos, lai visi kopā mēs celtu
cilvēku labklājību, lai apkārt
būtu mazāk pamestu, vientuļu
bērnu, lai ģimenes nebrauktu
prom uz citām zemēm Laimi
meklēt, jo sirdi visiem ir dārga
ši zeme, ko saucam par Latviju!
/I.P./*

*Ir ļoti svarīgi spēt nepazaudēt
“iesācēja” enerģiju, entuziasmu, ticību
savām spējām kaut ko mainīt un
ietekmēt. Novēlu katram atrast to
savu spēka avotu, no kura pasmelties
enerģiju un noskalot negatīvo...
Līga no Rīgas.*

*Lai katrs bērns Latvijā aug pārticībā,
patiesi drošā un atbalstošā ģimenē!
Jolanta*

Priecāties par katru dienu, priecāties par ikdienišķām lietām, priecāties par jūras varenumu un smilšu graudu smalkumu, priecāties par sevi un tiem, kuri ir laivā ar Tevi – tad katra dzīve būs piepildīta un laimīga.
Ginta L. no Ogres

Latvijas valstij novēlu stiprus, enerģiskus sociālā darba speciālistus, sava darba entuziastus.
Sociālā darbiniece no Talsiem

Novēlu, lai sociālo darbinieku saime atceras, kam radīta šī profesija! Kopā mēs esam spēks!
Līga, Siguldā

Attiecības ir sarežģītākā lieta pasaulē, ko cilvēks mācās visu mūžu. Var apgūt milzumu daudz zināšanu par attiecībām un to veidošanu, bet tas neko nedos, ja cilvēkam nebūs prasme tās pielietot. Attiecību pamatā ir cieņa pret sevi un citiem. Un labākais, pēc kā cilvēks var dzīvot, ir – dari otram to, ko tu gribi, lai tev dara. Mūļestība, kas izpaužas darbībā, un cieņa, kas izpaužas attieksmē, ved uz sadarbību, izaugsmi un vienotību.

Sociālā darba misija, tā nav tikai palīdzība citiem, tā ir palīdzība satikt sevi, lai spētu to iemācīt arī apkārtējiem. Attiecības dažādos līmeņos, kas vieno sociālā darbā strādājošos saglabāt, noturēt un veidot cienpilnas, empātiskas uz atbalstu un motivāciju tendētas.
Rūta

Visiem Latvijas sociālā darba kolēģiem novēlu cienīt citam citu un būt saprotošiem.
Sanita B.

Priecāties par katru dienu, priecāties par ikdienišķām lietām, priecāties par jūras varenumu un smilšu graudu smalkumu, priecāties par sevi un tiem, kuri ir laivā ar Tevi – tad katra dzīve būs piepildīta un laimīga.
Ginta L. no Ogres

Sociālā darba misija – tā nav tikai palīdzība citiem, tā ir palīdzība satikt sevi, lai spētu to iemācīt arī apkārtējiem. Attiecības dažādos līmeņos, kas vieno sociālā darbā strādājošos saglabāt, noturēt un veidot cienpilnas, empātiskas uz atbalstu un motivāciju tendētas.
Rūta

Palīdzētāja gēns

Ieva Ozola (ex-Lāss), maģistra grāds sociālajā darbā

Supervizore, smilšu spēles metodes praktizētāja, Junga analītiskā psihoterapeite

Sociālais darbs ir viena no daudzām palīdzošajām profesijām, kuras galvenais uzdevums ir palīdzēt cilvēkiem, kas nonākuši grūtībās. Bez katra individuālajiem, vairāk vai mazāk apzinātajiem motīviem palīdzēt citiem cilvēkiem ir būtiski ielūkoties arī palīdzēšanas vissenākajos motīvos, kuri ir kopīgi visām palīdzošajām profesijām, t.sk. sociālajam darbam. To dziļā, bieži neapzinātā iedarbība palīdzētāja ikdienā ietekmē palīdzēšanas fokusu un mijiedarbību ar klientu, kā arī palīdzēšanas mērķus. Rakstā palīdzēšanas fenomens tiks aplūkots K.G. Junga analītiskās psiholoģijas kontekstā, izmantojot tādus arhetipus un arhetipiskos tēlus kā Lielā māte, Tēvs, Varonis, Pavadonis un Heirons – Ievainotais dziednieks.

Tiekoties ar studentiem, viens no jautājumiem, kuru es bieži uzdošu, ir: “Kādēļ jūsu profesijas izvēle ir sociālais darbs? Kādi ir jūsu motīvi būt par sociālo darbinieku?” Arī man šis jautājums no pašiem pirmsākumiem, esot sociālajā darbā, ir bijis un līdz šim ir nozīmīgs. Kādēļ cilvēki izvēlas maz apmaksātu, izdegšanai pakļautu, stresa pilnu, fiziski un emocionāli nogurdinošu, ne prestižu, sabiedrībā neizprastu un bieži negatīvu attieksmi saņemošu darbu ar kopumā zemām karjeras izaugsmes iespējām, kur nemitīgi jāiegulda savā izglītībā, pašizaugsmē un resursos? Kādēļ joprojām sociālo darbu par savu profesiju izvēlas tūkstošiem cilvēku visās pasaules valstīs jau vairāk kā simts gadus, lai gan sociālais darbs, manuprāt, ir viena no komplicētākajām un sarežģītākajām profesijām? Strādājošie sociālie darbinieki un / vai studenti lielākoties sniedz līdzīgas atbildes – vēlos palīdzēt cilvēkiem; man patīk palīdzēt cilvēkiem; sociālais darbs ir misija; gribu padarīt pasauli labāku; man žēl cilvēku, kuri nonākuši grūtībās; gribas viņiem palīdzēt utt. Līdzīgas atbildes var lasīt ASV sociālo darbinieku blogā¹, kurā uzdots jautājums par motīviem izvēlēties sociālā darbinieka profesiju: “Tas bija mans dzīves aicinājums – palīdzēt citiem cilvēkiem!”, “Es vēlējos padarīt pasauli citādu – labāku!”, “Es savā dzīvē tiku galā ar grūtībām un zinu, cik svarīgi ir, ja kāds palīdz!” u.c. Šeit varētu apmierināties ar atbildi un apstāties, jo vienojošais motīvs daudziem sociālajiem darbiniekiem ir kāds iekšējs aicinājums palīdzēt vai padarīt pasauli labāku. Arī mani tas ienesa sociālajā darbā. Tomēr atbilžu meklēšana par to, kādēļ es palīdzu cilvēkiem, kādēļ man patīk mans darbs, gadu garumā mani vedusi daudzus likumainus ceļus, un šodien atbilde neskan tik vienojoši un idealizēti. Drīzāk tā ir novedusi pie cita meklēšanas fokusa, pie tā, ko es saucu par “palīdzēšanas gēnu”, dziļākas izpētes.

Palīdzēšanas kā cilvēku mijiedarbības fenomena vēsture un attīstība ir saistīta ar bezgalīgiem atzarojumiem cilvēka un sabiedrības attīstības vēsturē, vispārīgajā, dziļu un sociālajā psiholoģijā, socioloģijā, sociālajā antropoloģijā, filozofijā, teoloģijā, neiroloģijā, medicīnā un, protams, sociālā darba vēsturē un teorijās, kuras nebūtu reāli apvienot vienā rakstā. Bet vienojoši, ka pat šis jomu uzskaitījums un palīdzēšanas izpētes virzienu ceļvedis jau sākotnēji norāda uz motīva senatnīgumu, bezgalīgo plašumu. Lai gan

atspoguļo arī zināmu ierobežojumu tēmā, t.i., par *humanitas*² – cilvēka dabu, cilvēku mijiedarbību un cilvēku sabiedrību. Tādi sociālās domas konstrukti kā, piemēram, “Palīdz sev un Dievs Tev palīdzēs!”, paš-palīdzība (angļu val. – *self-help*) un individuālā atbildība ir salīdzinoši neseni (aptuveni 18. gs.) un šī raksta kontekstā netiks aplūkoti.

Likumsakarīgi, ka, analizējot sociālā darba pirmsākumus un soli pa solim virzoties atpakaļgaitā vēsturē no mūsdienām, no sociālā darba profesijas izveides brīža, no sociālā darba nosaukuma rašanās, no “draudzīgo apmeklētāju” (angļu val. – *friendly visitors*) aktivitātēm, labdarības organizāciju rašanās, Anglijas karalienes “Nabadzības likuma” izveides, seno amatnieku ģilžu atbalsta, reliģisko organizāciju palīdzības, pilsētu veidošanās vides, sociālo grupu attīstības pirmsākumiem utt., iegrimstot domās par aizvien senāku cilvēces palīdzēšanas vēsturi, es nonāku pie jautājuma – kad palīdzēšana varēja sākties un kas ir tas, ko mēs varam saukt par pirmatnējo, sākotnējo palīdzēšanu, kādi varētu būt tās izsenie motīvi? Atbilde uz šiem jautājumiem man šķiet svarīga, jo es pievienojos tam domātāju pulkam, kuru uzskatos ir pieņemums, ka cilvēka psihē un ķermenī gēnu līmenī ir ierakstīta un glabājas visa cilvēces vēsture, tāpat kā cilvēka embrija attīstības fāzes ietver dzīvnieku attīstības fāzes un ir aprīnājami tuvas tām. Arī mūsdienu cilvēka sociālajā uzvedībā un mijiedarbībā atspoguļojas paaudžu paaudzēs iegūtie modeļi. Tā ir diezgan sena filozofiskā ideja, t.s. *innatism*, ka cilvēks nepiedzimst *tabula rasa*³. Psiholoģijā ideju par to, ka bērns nepiedzimst kā balta lapa un ka cilvēka psihe un uzvedība ir saistīta ar universāliem modeļiem, kas attīstījušies gadsimtu laikā un ir kopīgi visiem cilvēkiem un cilvēku grupām, aktualizēja

² *Humanitas* – latīniski: cilvēce, cilvēciskums; arī laipnība.

³ *Tabula rasa* – no latīņu valodas: “balta lapa”. Pamata ideja ir, ka cilvēks piedzimst kā balta lapa, t.i., ka to, kāds ir cilvēks, nosaka nevis iedzimtība, bet gan iegūtais dzīves laikā. Jēdziens pazīstams jau kopš Aristoteļa apcerējumiem par cilvēka domāšanas procesiem, ko attīstījusi grieķu hellēnisma filozofijas virzienu stoīķu skola. Daļa filozofu attīstīja galējus uzskatus, ka cilvēks visu iegūst tikai dzīves laikā, bet bija arī “mērenāki” uzskati, piemēram, ka cilvēkam piedzimstot, viena daļa viņa dvēseles ir kā “balta lapa”, kura dzīves laikā pierakstās (1). Innatism ir pretēja “tabula rasa” ideja, kas akcentē to, ka cilvēka dzīvi ietekmē bioloģiskā “programma”. Idejas attīstītāji ir filozofi Platons, Dekarts. Modernajā psiholoģijā un antropoloģijā psiholingvistikā innatisma idejas pārveidojušās “natīvisma” jeb orientēšanas uz iedzimtības faktoriem konceptā.

¹ <http://www.socialworkblog.org/pressroom/cheers-and-jeers/2008/11/who-wants-to-be-social-worker/>

arī analītiskās psiholoģijas pamatlicējs K.G. Jungs, izvirzot ideju par kolektīvo bezapziņu un arhetipiem (*skatīt 1. shēmu "Psihes struktūra K.G. Junga analītiskajā psiholoģijā"*). *Shēmas avots: www.jungabiedriba.lv*⁴. Īsumā raksturojot, cilvēka psihi struktūru veido apziņa un zemapziņa (jeb bezapziņa). Apziņa ir tas, ko mēs apzināmies, t.i., nosacīti tas, kas nonāk (var nonākt) mūsu apziņas laukā. Apziņas centrālā daļa ir Ego, tas ir personības reālo un apzināto dzīvi regulējošā daļa jeb "izpildaģentūra". Ego ir tas, kas palīdz mums virzīt mūs pašus pa dzīvi – liek mостies, pārvarēt slinkumu, organizēt ikdienu, tikt galā ar ikdienas dzīves uzdevumiem, sākot ar rīta kafijas pagatavošanu un beidzot ar ļoti komplicētu un izšķirošu dzīves uzdevumu plānošanu, krīžu pārvarēšanu, mērķu uzstādīšanu un realizēšanu, attiecību veidošanu un tamlīdzīgi. Stabils un "veselīgs" Ego cilvēkam palīdz vienmērīgi attīstīt un noturēt līdzsvarā visas sociālās funkcionēšanas jomas, adaptēties sabiedrībai un attīstības uzdevumiem. Tādēļ dzīve ne vienmēr šķiet viegla, jo Ego gandrīz vienmēr atrodas sarežģītā situācijā. Tā uzdevums nav tikai ārējās pasaules organizēšana, bet arī sarežģītais iekšējās pasaules organizēšanas uzdevums, t.i., tikšana galā ar daudzām un pretrunīgām jūtām, impulsiem, afektiem, domām, reakcijām, fantāzijām un vajadzībām. Ego palīdz saglabāt spontanitāti attīstībai un saiti ar galveno vienojošo psihi struktūras elementu Self.⁵ Ego visu laiku dzīvo spriedzē starp nepieciešamību pielāgoties apkārtējai pasaulei, t.sk. rūpēties par cilvēka pamata vajadzībām, un starp iekšējo, lielākoties neapzināto impulsu spiedienu. Lielu lomu Ego diskomforta un spriedzes radīšanai spēlē kompleksi. Kompleksi ir emociju (emocijas analītiskajā psiholoģijā vairāk tiek saistītas ar afektu nozīmi, nevis jūtām!) un ideju kopums, kas formējas ap cilvēka piedzīvoto individuālo pieredzi. Kompleksus cilvēka psihē veido asociatīvi tēli par traumatiskiem momentiem, kas izstumti bezapziņā un ir grūti pieejami Ego apziņai. Kompleksu darbību īpaši var novērot situācijās, kad cilvēki rīkojas impulsīvi un iracionāli, ļoti emocionāli, kad it kā kāds "iekšējs un nezināms (tātad neapzināts) spēks mani (Ego) vada". Dažkārt cilvēkam pēc šīm kompleksu epizodēm var būt kauns vai vainas apziņa, jo viņš ir rīkojies tā, kā nav gribējis un plānojis. Citreiz cilvēks tik dziļi identificējas ar kompleksu, ka pats nejūt tā ietekmi, bet apkārtējie cilvēki var novērot, ka starp realitāti un cilvēka reakcijām ir kāda neatbilstība. Daļa kompleksa ir cieši saistīta ar arhetipiem. Ņemot vērā, ka arhetipi atrodas nevis cilvēka psihi personīgajā bezapziņā, bet gan kolektīvajā bezapziņā, tad tiem apziņa nevar piekļūt, kas nozīmē, ka daļu kompleksa

(personīgās bezapziņas) ir iespējams apzināties, bet daļu nē. *Arhetipi* ir visdziļākais kolektīvās bezapziņas slānis, un tie ir saistīti ar universālajiem cilvēku dzīves modeļiem, kas ir līdzīgi visiem cilvēkiem jebkurā kontinentā, jebkurā kultūrā, un ir veidojušies tūkstošiem gadu laikā no paaudzes uz paaudzi. Māte, tēvs un bērns, viedais, dzimšana un miršana, ticība Dievam, mīlestība, naids un bailes, karošana, mācīšanās un arī palīdzēšana ir tikai daži arhetipisko, seno un universālo cilvēces modeļu piemēri.

Līdzīgi kā gēni satur bioķīmisko, ķermeņisko informāciju, tā arhetipi satur cilvēka psihi attīstības un atbilstošas uzvedības "programmu", kas ietver arī arhaiskos saskarsmes, sociālās uzvedības un mijiedarbības modeļus. Tieši arhetipu ideja un doma, ka palīdzēšanas raksturs arī ir universāls, rosināja izvēlēties raksta nosaukumu – Palīdzētāja gēns.

1. shēma

Psihi struktūra K.G. Junga analītiskajā psiholoģijā

Ņemot vērā, ka arhetipi atrodas dziļi kolektīvajā bezapziņā, tad piefiksēt tos un pietuvoties to apzināšanai, kā arī tuvāk izprast to ietekmes uz katra ikdienas dzīvi, mēs varam tikai caur *arhetipiskajiem tēliem*, kuri atspoguļojas cilvēces mītos, leģendās, pasakās, reliģijā, mākslā, radošajā darbībā un mākslas virzienos, arhitektūrā, fantāzijās, sapņos un daudz kur citur.

Ja pieņem ideju par cilvēka pakāpenisku fizisku, kognitīvu, emocionālu, garīgu un sociālu attīstību tūkstošiem gadu garumā, tad idejas attīstīšanu par palīdzēšanas gēna pirmsākumu meklēšanu varētu sākt ar pavisam senā, arhaiskā cilvēka dzīvi, kuram nav vēl domāšanas un intelekta, nav pašapzināšanās, bet ir spēcīgas maņas, instinkti un emocijas. **Emocijas** cilvēka attīstībā radās krietni agrāk par domāšanu un pašapzināšanos. Par mūsu emocijām un afektiem atbild mūsu centrālās nervu sistēmas (CNS) limbiskā sistēma, kas ir viens no senākajiem CNS veidojumiem. Limbiskās sistēmas senatnīgumu atspoguļo tās esamība daudziem dzīvniekiem, kuri pauž cilvēkam piemītošu bāzes emociju spektru, piemēram, bailes, prieks, dusmas, skumjas u.c.

⁴ Detalizētāk ar analītiskās psiholoģijas pamata konceptiem iepazīties ir iespējams plaši pieejamajā Junga analītisku literatūras klāstā, bet latviešu valodā par Junga analītisko psihoterapiju var lasīt grāmatā: Konsultēšanas un psihoterapijas teorija un prakse. Autoru kol., vad. K. Martinsonē. – R.: Jelgavas tipogrāfija, 2016. 623 lpp., Latvijas Junga analītiskās biedrības mājas lapā www.jungabiedriba.lv, arī raksta autore mājas lapā www.jungian.lv. Par psihi struktūras pamatprincipiem ieteiktu lasīt K.G. Junga izdoto sējumu grāmatas, īpaši Jung C.G. Structure and Dynamics of the Psyche. 8 Vol. Jung C.G. The Archetypes and the Collective Unconscious. 9 Vol. Франц М.Л. Архетипическое измерение психики. – М.: Клуб Касталия, 2017. 306 с.

⁵ Едингер Е. Его и архетип. – М.: Клуб Касталия, 2015. (60. с.) 344 с.

Cilvēkam, dzīvojot grupā un mijiedarbojoties ar citiem cilvēkiem, socializējoties vai, piemēram, mātei rūpējoties par bērnu, vienkāršas emocionālās reakcijas uz “šeit un tagad” pakāpeniski attīstījās jūtās. **Jūtas** kā “relatīvi patstāvīga subjektīvā attieksme pret cilvēkam nozīmīgiem reāliem un abstraktiem objektiem vai subjektiem”⁶ evolūcijas procesā radās vēlāk un ir saistītas ar vērtībām un attieksmēm. Domāju, ka cilvēka savstarpējās palīdzēšanas pirmsākumi ir meklējami tieši šajā cilvēces pārejā no situatīvām emocionālām reakcijām un jūtu veidošanās periodā. Palīdzēšana sākas galvenokārt ar spēju just līdzīgu otram, ir neatņemami saistīta ar empātiju – “spēju iejusties otra ādā” – un spēju identificēt, kad un kāda palīdzība ir nepieciešama. **Empātijas attīstību** daļēji varētu saistīt jau ar emociju attīstības fāzi, jo “otra emociju izprašana” ir izšķiroši svarīga, lai māte varētu uztvert zīdaiņa vajadzības, kā arī, lai laicīgi varētu identificētu draugus un ienaidniekus. Palīdzēšanu kā mērķtiecīgu darbību otra cilvēka labā, kuras pamatā ir empātija, tomēr varētu uzskatīt kā augstāk organizētu spēju un tās nostiprināšanos es saistītu vairāk ar jūtu attīstības periodu. Šāda veida uzvedība, kas apvieno jūtas, empātiju un rīcību otra labā, atšķirtībā no emocionālām reakcijām piemīt galvenokārt cilvēkam.

Nedaudz rezumējot, var pieņemt, ka, pirmkārt, palīdzēšanas pamatā ir cilvēka instinktīvās emocionālās reakcijas (piemēram, māte glābj bērnu vai jebkura cita impulsīva, emocionāla reakcija palīdzēt otram, ja viņa dzīvībai draud briesmas), kuras ir cieši saistītas ar instinktīvu, precīzu spēju sajūst, “nolasīt”, kā otrs jūtas un ka ir vajadzība tūlītēja palīdzība (būtībā empātijas aizmetņi). Otrkārt, palīdzēšanas pamatā ir jūtas, t.i., noturīgākas, ilglaicīgākas attieksmes – dziļāka un apzinātāka empātija, rūpes par otru, līdzpārdzīvojums, atbalsts. Turpmākā cilvēces attīstībā attīstīsies citi, daudz apzinātāki palīdzēšanas veidi, tādi kā, piemēram, altruisms, ziedošana, žēlsirdība, kalpošana u.c., kā arī pakāpeniski diferencēsies dažādu veidu palīdzības, piemēram, dziednieks, ārsts, šamanis, sociālais darbinieks, psihologs utt., tomēr par pamatu saglabāsies pirmie, arhaiskie palīdzēšanas motīvi – emocijas, jūtas un empātija, kuri, īpaši krīžu situācijās, brīžos, kad jāreaģē nekavējoties, mums instinktīvi liek rīkoties ātri un precīzi otra cilvēka labā. Dažkārt šķiet, ka domāšanas, racionalizācijas attīstība un spēja saturēt emocionālos impulsus var būt pat šķērslis cilvēkiem iesaistīties palīdzēšanā pat tad, kad neviens to nedara un palīdzība ir nepieciešama nekavējoties. Arī es esmu stādinājusi savus iekšējos palīdzēšanas impulsus, novērtējot situāciju, ka tomēr nē, man tur nav jāpiedalās, un es nekad nezināšu, vai pareizā bija sekundārā apzinātā, racionalizētā vai pirmā – impulsīvā reakcija.

Ja kāds ir nonācis grūtībās, saslimis, guvis traumu, pats nevar sev palīdzēt, ir psiholoģiski ievainots, vājš, tad objektīvi aktivizējas upura un cietušā loma, kas apzināti vai neapzināti aicina pēc palīdzētāja. Palīdzētāja loma pirmkārt, ir cieši saistīta ar mātes un bērna attiecību modeļiem. Mātes un bērna attiecības ir cilvēka pirmās un visbūtiskākās attiecības dzīves garumā, ja domā par attiecību ietekmes apjomu. Agrīnās bērna attiecības ar māti ietekmē turpmākās attiecības ar pasauli un

cilvēkiem. Tās noteiks bāzes uzticēšanos vai neuzticēšanos pasaulei (E. Eriksons)⁷, nobriedušo aizsardzības mehānismu veidošanos vai iestrēgšanu primitīvajās psihs aizsardzībās, ja māte nesniedz drošību un mīlestību (A. Freida)⁸. Attiecības ar māti būtiski ietekmēs Ego attīstību un stabilitāti, turpmāko spēju regulēt iekšējās un ārējās pasaules vajadzības un pretrunas. Agrīnās attiecības ar māti atspoguļosies turpmākās attiecībās (E. Neumans)⁹, un tās ietekmē cilvēka piesaistes stilu, kā arī var būtiski ietekmēt attiecību veidošanos ar citiem, piemēram, neapzinātas bailes no atšķirtības var attīstīt cilvēkā pārāk adaptīvu vai konformistisku uzvedību, grūtības pateikt “nē” (Boulbijs)¹⁰ u.tml. Neskaitāmie pētījumi dažādos psiholoģijas virzienos daudzu desmitu gadu garumā skaidri pierāda mātes un bērna attiecību nozīmīgāko lomu cilvēka attīstībā. **Lielās mātes** arhetipa daudzveidīgie arhetipiskie tēli ir sastopami pilnīgi visās kultūrās, visos laikos. Lielās mātes arhetipa pozitīvo aspektu gamma ir došana, barošana, rūpes, gādība, atbalsts, pasargāšana, drošības sniegšana, pamata vajadzību nodrošināšana, pavards un siltums, erosa un radīšanas princips.¹¹ Vai tas nešķiet kaut kas pazīstams daudzos palīdzēšanas aspektos arī sociālajā darbā? Jā, vājais, neaizsargātais, tāds, kuram ir nepieciešamas rūpes, spēcīgi aktivizē arhaiskos psihs slāņus un aktualizē vēlmi palīdzēt, rūpēties un glābt, kas raksturīga *mātišķai uzvedībai*. Bieži sociālie darbinieki atzīst: “Es jutos kā mamma!” Arī palīdzēšanas motīvos var saklausīt daudz “mātišķā” – vēlme atbalstīt, palīdzēt nevarīgajiem, rūpēties, gādāt. Tātad upura psihs infantilās jeb bērna daļas neapzināti uzrunā arhetipiskās mātes daļas otra cilvēka psihē, kas, savukārt, nodrošina upura, bērna izdzīvošanu, drošības sajūtu un palīdzību otram cilvēkam, kurš nespēj sev palīdzēt. Tas ir sens un būtisks cilvēku attiecību, sabiedrības pastāvēšanas princips un vērtība. Sociālais darbs, īpaši ar ļoti trauksmainiem, smagi traumētiem un ar grūtībām sociāli funkcionējošiem klientiem ar vājiem iekšējiem un ārējiem resursiem un citām problēmām, nav iedomājams bez dziļas empātijas, pacietības, klienta vajadzību sajušanas, atbalstošas un labvēlīgas attieksmes, drošības sniegšanas, akceptēšanas, gaidīšanas, klienta emociju, sāpju un ciešanu, apjukuma un dezorganizācijas turēšanas (angļu val. – *holding*) un “konteinerēšanas” (angļu val. – *containing*): visas tās īpašības, ko ietver arhaiskie Lielās mātes arhetipa modeļi.

Taču jāatceras, ka jebkuram simbolam, kompleksam, arhetipam ir divi poli – pozitīvais un negatīvais. “Mātišķām” rūpēm,

⁷ Ериксон Е. Детство и общество. – С.Пб.: Ленато, Университетская книга, 1996. 589 с.

⁸ Ериксон Е. Идентичность: юность и кризис. – М.: Прогресс, 1996. 344 с.

⁹ Фрейд А. Теория и практика детского психоанализа. Пер.с англ и нем. – М.: Пресс, 1999. 384 с.

¹⁰ Neumann E. The Origins and History of Consciousness. – NY: Bollingen Foundation, 1970. 493 p.

¹¹ Boulbijs. Dž. Drošais pamats. – R.: RASA, 1998. 198 lpp. Lielās mātes arhetipa daudzveidīgajiem aspektiem ir veltītas daudzas grāmatas. Minēšu tikai dažas: Нойманн Е. Великая мать. – М.: КДУ, 2012. 410 с., Виролло Ш. Архетип Великой матери с древности до наших дней. – М.: Клуб Касталия, 2018. 328 с., Кембел Дж. Богини. – М.: Клуб Касталия, 2016. 306 с.

⁶ Psihologija 1. Pamatjautājumi – teorija un pētījumi. Autoru kol., vad. K. Martinsone. – R.: Zvaigzne ABC, 2015. 175 lpp.

atbalstam un uzmanībai ir vairāki negatīvi aspekti, un viens no tipiskajiem ir hiperaprūpe – tas nozīmē, ka palīdzētājam var būt tendence uzņemties pārāk lielu atbildību, turpināt uzskatīt klientu par nevarīgu arī tad, kad viņš jau ir ticis pāri krīzei, nesaskatīt reālās klienta vajadzības. Tādējādi var būt grūtības terminēt sociālā darba procesu un šķirties no klienta, riskējot pagarināt sesiju, konsultāciju biežumu, ilgumu un skaitu, kā arī neapzināti mazināt klienta pašnoteikšanos. Iespējams, parādās tendences veidot pārāk izolētu aliansi ar klientu – neviens nevar “iespraukties” šajā divvienībā. Tas norāda par saplūdušām klienta un palīdzētāja robežām, ko psihoorganiskās analīzes psihoterapijas virzienā sauc par *unāro* attiecību formu. Psihoanalītiķe M. Mālere to dēvē par *simbiotiskām* attiecībām, K.G. Junga analītiskajā psiholoģijā šos stāvokļus asociē ar alķīmiķu jēdzienu *Mysterium Coniunctionis* (no latīņu val. – *mistiskā vienotība*). Nosaukumi šai īpašajai “mātes-bērna” telpai ir dažādi, bet būtība ir viena – saplūšana, robežu sajaukšanās, viens vesels.

Kā jau minēju iepriekš, jebkurai parādībai ir pozitīvās un negatīvās puses. Arī darbā ar klientu ir būtiski piedzīvot šādus emocionāli vienojošus brīžus, bet, ja tie netiek apzināti, vadīti un izprasti klienta vajadzību kontekstā, tad ir riski attīstīties destruktīvajiem sadarbības modeļiem, kas nepalīdz klientam “izaugt”, iemācīties pašam risināt problēmas un pašnoteikties.

1. attēls

Lielās mātes arhetipisko tēlu kolāža

Labās mātes arhetipa negatīvie aspekti asociatīvi saistīti arī ar labi zināmo un praksē sevi pierādījušo disfunkcionālo lomu modeli atkarīgo ģimenēs – “Drāmas trīsstūri” (zināms arī kā “Glābšanas trīsstūris”), kuru izstrādāja transakciju analīzes pieejas psihoterapeits Karpmans¹². **Glābējs** ir viens no arhetipiem, kas sastopams caur dažādiem tēliem filmās, pasakās, mitoloģijā. Labi zināmie Supermena, Betmena tēli atspoguļo tipiskas glābēju īpašības, bet pie šiem tēliem atgriezšos vēlāk, jo Glābēja arhetipa paveidi skar gan mātes-bērna, gan tēvišķā un maskulinā aspektus. Bet, turpinot aplūkot palīdzētāja mātišķos

aspektus, “Drāmas trīsstūris” tikai papildina arhetipisko skatījumu uz palīdzēšanu, jo atkarīgas attiecības pēc savas būtības un pamata bāzes ir mātes-bērna bezrobežu, saplūdušas, ar grūtībām atdalīties attiecības un atspoguļo iespējamus negatīvos sadarbības scenārijus, kuri ļoti daudziem sociālajiem darbiniekiem ir pārbaudīti uz “savas ādas”. Manuprāt, palīdzētāja ieešana “Drāmas trīsstūrī” ir likumsakarīga, ja profesionālajā darbībā netiek pietiekami apzināti “mātišķās” palīdzēšanas negatīvie aspekti. Ne jau velti negatīvās mātes arhetipu saista ar sairšanu, atkarību un haosu. Junga analītiķis E. Neumans daudz ir analizējis Lielās mātes arhetipu, ņemot par izpētes materiālu milzīgu apjomu dažādu kultūru simbolisko materiālu. Neumans raksturo Lielās mātes negatīvo izpausmi kā vienmēr rijīgu, apēdošu, nepiepildāmu un visvarenu. Tādu, kas padara atkarīgus, nelaiž vaļā, rada bailes, pasivitāti un rigiditāti vai arī pārbaro un iemidzina. Šādi negatīvās mātes tēli ir labi zināmi visās kultūrās: Jaunā pamāte, ragana, indiešu šausminošā dieviete Kali, nežēlīgā Kruela stāstā par 101 dalmācieti utt. Ja palīdzētājs nerisina un neapzinās savus kompleksus, savu personīgo traumu un pieredzes ietekmi uz darbu ar klientu, tad neapzinātās arhetipu enerģijas pakāpeniski aktivizējas, un palīdzība, kuru klients sākumā ir pieņēmis ar prieku, viņam kļūst par smagu un kontrolējošu vai pat biedējošu.

Vēl viens risks neapzinātai palīdzētāja rīcībai, ņemot vērā mātes-bērna attiecības, ir ne tikai iekrist Lielās mātes un Glābēja arhetipiskajā sprostā, līdz ar to kavējot klienta attīstību, bet arī neapzināti caur klientu risināt sava iekšējā (angļu val. – *inner*) traumētā bērna ilgās pēc mātes rūpēm. Šādā situācijā sociālais darbinieks var būt ļoti atbalstošs un rūpīgs, bet var neredzēt klienta vajadzības, kā arī var nebūt spējīgs ieņemt kādu cita veida lomu, jo “mātes zonā” esošie instrumenti ir tikai viens no palīdzētāju aspektiem. Profesionālam palīdzētājam atšķirībā no amatiera ir apzināti jāizvēlas dažādas palīdzēšanas pieejas, uzvedības stratēģijas atbilstoši klienta vajadzībām, nevis savām personiskajām vajadzībām vai noskaņojumam.

Ja runā par citiem aspektiem, kur varam skatīties un pētīt palīdzētāja motīvus un dažādās izpausmes mūsos, tad nevar nepieminēt otru svarīgāko cilvēku – tēvu. Ja psihes pamatu veidošanā, īpaši pirmajos mēnešos un pirmajā dzīves gadā, vislielākā nozīme ir mātei, tad bērna psihiskajā telpā pakāpeniski ienāk tēvs (piemēram, pēc Māleres, Neumana, Šteina attīstības stadijām). **Tēva** arhetipiskie tēli ir plaši sastopami pasaules kultūrās caur karaļu, cilšu vadoņu, varoņu, dievu tēliem mītos un pasakās tāpat kā Lielās mātes arhetipiskie tēli. Šajā nelielajā rakstā es diemžēl nevaru pieskarties interesantajam triādes (māte-bērns-tēvs) un edipālajam jautājumam, kuru arī būtu vērts aplūkot “Palīdzētāja gēnsa” paplašinātā izpētē, īpaši darbā ar visiem ģimenes locekļiem, sadarbības un komandas darbā, kā arī varas kontekstā.

Tēva uzdevums un rūpes par bērnu ir diezgan atšķirīgas kā mātei. Ja mātišķo funkciju pamatā ir bērna vajadzības, dzīvības uzturēšana, drošība, atbalsts, emociju saturēšana, attīstības nodrošināšana utt., tad tēva ienākšana ienes pavisam citus aspektus. Tēva palīdzība bērna uzaugšanā, pirmkārt, ir palīdzēt mātei, kamēr viņa rūpējas par jaunpiedzimušo. Pēc tam – pakāpeniski palīdzēt bērnam atdalīties no mātes un “izvest sabiedrībā”, “parādīt pasauli” un iepazīstināt ar pasaules

¹² Transakciju analīzes pieejamas psihoterapeita E. Karpmana mājas lapā, kurā var iepazīties gan ar pieejamo literatūru, gan pamata konceptiem: <https://www.karpmandramatriangle.com/>

noteikumiem. Noteikumi, kārtība, struktūra un strukturēšana, varas jautājumi, vairāk dominējoša racionāla pieeja, lēmumu pieņemšana, tradīciju uzturēšana. Ja mātes uzdevumu saista ar jūtām un *erosa* principu, tad tēva – ar racionālo, apzināto *logos* principu.¹³ Palīdzētāja dabā tas ienes divas principiāli atšķirīgas pieejas – pirmo: akceptējošo, atbalstošo, nogaidošo, vairāk uz procesu orientēto, fokusu uz pamata vajadzībām, un otru: racionālo, strukturēto, “jaunus apvāršņus parādošo”, noteikumus uzturošo, vairāk uz rezultātu orientēto pieeju. Lasot sociālā darba, psihoterapijas, smilšu spēles terapijas daudzveidīgo literatūru par darbu ar klientu, var novērot, kā šie divi attiecību veidošanas veidi – *mātišķais un tēvišķais* – atspoguļojas, mijiedarbojas. Piemēram, smilšu spēles terapeite Estela Veinriba uzsver, cik nozīmīgas ir atšķirības starp vīrišķo verbālo, analītisko, *logos* principa realizēšanos un sievišķo “konteinerēšanu” smilšu spēles terapijā.¹⁴ Domāju, ka šo aspektu izpētei sociālajā darbā varētu tikt veltīta lielāka uzmanība, jo attiecību veidošanas stratēģijas, veids, kā palīdzam, ir ļoti nozīmīgs.

Būtiski pieminēt, ka līdz šim mēs runājam par vecāku: mātes un tēva arhetipiem. Tātad par tām palīdzētāja daļām, kas jebkurā gadījumā ir hierarhiskās pozīcijās – bērns-vecāks-bērns. Krīžu situācijās vai klientiem ar plašu aprūtinājumu un problēmu loku, bet maz resursiem bieži ir palīdzīga nelielas atbildības uzņemšanās, kas būtu raksturīga hierarhiskām attiecībām, bet atkal – stratēģiju izvēlēm profesionālā palīdzēšanā ir jābūt apzinātām, lai darbinieks un klients neieslīdētu kādu neapzināto attiecību jūgā, kas rezultātā vienmēr ir destruktīvas un neveido labvēlīgu attīstību ne klientam, ne palīdzētājam.

Droši vien ideāli, ja profesionālais process ir apzināts un tiek mērķtiecīgi izmantoti abi šie arhetipiskie palīdzētāja motīvi, un profesionālis apzinās, kad un kādā veidā ir jāizmanto noklusēšana, “būšana ar klientu”, saturēšana jeb “konteinerēšana” (*holding and containing* – pēc Vinikota skaidrojuma), līdzās būšana, atbalsts, rūpes par pamata vajadzībām, tieša palīdzība, kompensējot klienta “nespēju”, un kad ir jāizmanto aktīva rīcība, strukturēšana, modelēšana, ļaušana kļūdīties, ieinteresēšana, uzmundrināšana utt. Profesionāla palīdzētāja praksē šie modeļi dabiski integrējas un pārklājas.

Vēl viena no palīdzētāja “gēna” hromosomām, t.i., sastāvdaļām, kas ietekmē neapzinātos motīvus būt sociālajā darbā, kā arī darba stilu un stratēģijas, noteikti ir arī **Varoņa** arhetipiskie tēli, kuriem nedaudz pieskāros, runājot par “Drāmas trīsstūri”. Varonis-glābējs, Varonis-palīdzētājs ir bieži sastopams tēls: jau manis pieminētie Supermens, Betmens vai Neo filmā “Matrikss” un daudzi citi līdzīgie varoņi, kuri palīdz cilvēkiem, iezīmē maskulīno, t.i., vīrišķo principu, kas ir saistīts ar bērna-tēva arhetipiskajām attiecībām, bet nedaudz citādā aspektā. Varoņa uzdevums ir cīnīties ar ļauno, ar netaisnību, mainīt slikto, netaisnīgo un nepareizo struktūru (simboliski gāztu Karali), lai

tās vietā nestu jaunu un labu dzīvi. Varoņa arhetipisko garu var just visu revolūciju un sistēmas izmaiņu vadoņu darbībā. Cīņa par taisnīgumu ir varoņa galvenais motīvs. Ja skatāmies sociālā darba pirmsākumos, tad nenoliedzami, ka cīņa par bērnu un sieviešu tiesībām ieņēma lielu lomu. Ne velti viena no sociālā darba pamatlicējām Džeina Adamsa (*Jane Addams*) ir viena no nedaudzajām sievietēm, kura ir saņēmusi Nobela prēmiju cilvēktiesību aizstāvībā. Sociālā darba definīcijās un būtībā, kā arī daudzu sociālo darbinieku motīvos izvēlēties šo profesiju lielā mērā atspoguļojas varoņa tematiskā gamma – cīņa par cilvēktiesībām, cīņa par mazaizsargātajām un apspiestajām iedzīvotāju grupām, sociālā netaisnīguma mazināšana. Domāju, ka Varoņa intensīvā arhetipiskā enerģija sociālo darbu ir padarījusi par vienu no retajām pasaules profesijām, kura darbojas visos sabiedrības līmeņos – makro, mezo, mikro – un ar tik atšķirīgām problēmām, tik sarežģītos apstākļos un ar tik daudz pretestībām, grūtībām visos laikos. Tas tiešām dažkārt izklausās un ir varonīgi. Bez Varoņa enerģijas palīdzēt cilvēku grupām un padarīt labāku sabiedrību, kā arī ticības, ka izmaiņas var notikt, iespējams, sociālā darba profesija nebūtu.

Atkal atceroties, ka arhetipiem ir divi poli: pozitīvais un negatīvais, jāatzīmē, ka lielākie riski un lamatas, ko nes neapzinātā arhetipa enerģija, ir, pirmkārt, tas, ka Varoņi lielākoties palīdz cilvēku grupām, cīnās ar sistēmu un mēģina mainīt sistēmu, kas nozīmē, ka negribot mazāks fokuss ir uz atsevišķa indivīda vajadzībām. Mikropraksē palīdzētājam tas var izpausties kā “idejisko domubiedru” meklēšana, t.i., ka ir lielāka interese par klientiem, kuru dzīves stāsti un grūtības apstiprina jau esošās domas par sistēmas nepilnībām; sociālais darbinieks par šo klientu aizstāvību iestājas ļoti enerģiski, karojoši, apsūdzot sistēmu. Citi klienti var neizraisīt interesi un tik lielu “aizstāvības” enerģiju. Vēl viens negatīvais aspekts – Varonis pats cīnās visiem saviem spēkiem un sagaida pilnīgu atdevi arī no citiem, neņemot vērā otra spējas. Bez tam Varoņi visbiežāk ir paši izdomājuši savu palīdzības plānu un rūpīgi tam seko, jo uzskata to par vislabāko un atbilstošāko, lai palīdzētu citiem cilvēkiem. Tātad – risks pazaudēt klienta vajadzības. Ja mēs aplūkojam jebkuru varoņstāstu, tad skaidri iezīmējas viena kopīga iezīme – gandrīz visu varoņu dzīves stāstā ir kāda traumatiska situācija, kas ir varoņa aktivitātes rosinātājs, enerģijas uzturētājs un darbības noturīguma motīvs. Gribot negribot atkal jādomā arī par palīdzētāja paša traumām, dzīves pieredzi un nelabvēlīgajiem apstākļiem, kas kalpo kā enerģija mainīt sabiedrību.

Pasakās un mītos, kad galvenajam varonim ir jādodas ceļā vai sākušās problēmas, uzrodas kāds, bieži negaidīts palīgs, kalps, sabiedrotais jeb **Pavadonis**. Dažkārt tas ir kāds dzīvnieks, cilvēks vai būtne ar brīnumspējām. Raksturīgi, ka palīdzētāji-pavadoņi ir kopā ar varoni tikai tik daudz, tik lielā mērā, cik viņu palīdzība ir nepieciešama, un lielākoties neuzņemas galveno lomu varoņa ceļā, bet seko tam līdzī, iejaucoties tikai tad, kad tas ir nepieciešams. Man liekas, ka Pavadoņa arhetipiskais tēls atspoguļo palīdzēšanas īpaši svarīgus elementus – būt blakus klientam, sadarboties, bet neskrīst pa priekšu un iesaistīties tad, ja tas ir ļoti nepieciešams, un būt tikai tik ilgi līdzās, cik tas ir nepieciešams varonim, nevis pavadonim. Ja runā par negatīvajiem tēla aspektiem, tad droši vien galvenais ir, ka pavadonis neuzņemas nekādu atbildību par varoņa izvēlēm, kas kopumā ir pozitīva palīdzētāja iezīme, bet ne pret visiem. Ja skatās

¹³ Samuels A. The Father. Contemporary Jungian perspectives. – NY: University press, 1986. 266 p.
Зоя Л. Отец. Исторический, психологический и культурный анализ. Пер. с англ. – М.: Класс, 2014. 352 с.
Ханна Б. Анимус. – М.: Клуб Касталия, 2016. 332 с.

¹⁴ Estelle L. Weinrib. Images of the Self: The Sandplay Therapy Process. – NY: Temenos Press, 2004. 200 p.

no sociālā darba perspektīvas, tad tas ir viens no sarežģītākajiem uzdevumiem, izvēloties attiecību stratēģijas – neuzņemties par daudz atbildības, bet tieši tik, cik tā ir nepieciešama. Situācijā, ja sociālais darbinieks ir ne tikai re-aktīvs, bet arī pro-aktīvs, tad šī atbildības uzņemšanās vai neuzņemšanās robeža var būt vēl trauslāka.

Kā pēdējo šajā rakstā es vēlētos minēt palīdzētāja **Ievainotā dziednieka** arhetipu, kurš grieķu mitoloģijā ir atveidots caur kentaura Heirona¹⁵ arhetipisko tēlu. Īsumā atstāstot mītu par kentauru, jāpiemin, ka kopumā kentauru daba bija diezgan līdzīga satīriem. Homēra Īliadā¹⁶ kentaurus raksturo kā neiecietīgus uzdzīvotājus, kuri daudz dzer, ir skaļi un vardarbīgi, ir diezgan naidīgi pret cilvēkiem un lielākoties mītos nav individualizēti, atšķirtība no Heirona. Viņš bija viens no retajiem kentauriem, kurš bija gudrs, labsirdīgs, izglītots un mīlēja cilvēkus. Heirons grieķu mitoloģijā tiek uzskatīts par nozīmīgāko kentauru, jo viņam bija labas dziednieka un skolotāja prasmes. Viņš ir zināms kā dziednieks, skolotājs un pravietis.

Viņa skolnieki bija izcilais Asklēpijs (medicīnas dievs), arī tādi grieķu mitoloģijas varoņi kā Herakls, Ahilejs, Persejs un daudzi citi. Nejausības pēc Herakls ievainoja Heironu ar saindētu bultu, pēc kā Heirons ilgstoši cieta sāpes, jo bija nemirstīgs, līdz izlūdzās Zevam atdot viņa nemirstību Prometejam.¹⁷

Kopumā varētu teikt, ka Heironā atspoguļojas diezgan tipiskas palīdzētāju arhetipiskās iezīmes t.sk., ko citi sagaida no palīdzētāja – labsirdīgs, izglītots, pacietīgs, ļoti zinošs un praktiski palīdzošs. Tikai viens apstākļi Heironu būtiski atšķir no citiem līdzīgiem dziedniekiem – viņa ievainojums, viņa paša sāpes un ciešanas, kuras viņš nespēja mazināt. Viņš varēja atveseļot gan dievus, gan mirstīgos no jebkādam kaitēm, bet ne atvieglot sava ievainojuma sāpes. Heirons, neskatoties uz lielām ciešanām, turpināja ārstēt un palīdzēt. K.G. Jungs, izmantojot mītu par Heironu, ievieša arhetipa nosaukumu “Ievainotais dziednieks”, ar to aktualizējot tēmu par palīdzētāja ievainojumiem, rētām un traumām, kā arī ārsta, psihoterapeita riskiem “psiholoģiski inficēties”.¹⁹ Jungs uzskatīja, ka psiholoģiskā palīdzība nebūt nav nekaitīga palīdzētājam, jo, no vienas puses, palīdzētājs ir nemitīgi saistīts ar citu grūtībām, problēmām, patoloģijām un grībot negrībot atrodas nespējas, “slimības” vidē, kas būtiski ietekmē palīdzētāju, bet, no otras puses, Jungs uzskatīja, ka nav iespējams otram palīdzēt, distancējoties no šīs ciešanu un grūtību telpas. Tātad palīdzētāja un tā, kuram ir nepieciešama palīdzība, mijiedarbības un abpusējās ievainojamības dilemma ir aktuāla vienmēr.

¹⁵ Autore izmanto no grieķu valodas tulkoto kentaura Heirona (nevis Hirona, kā bieži var lasīt latviešu valodā) vārdu, kas tiek izmantots Homēra “Īliadas” tulkojumā – tulkojis A. Ģiezens, 1961. gads.

¹⁶ Homērs. Īliada. Tulkojums no grieķu val. A. Ģiezens – R.: Latvijas valsts izdevniecība, 1961. 478 lpp.

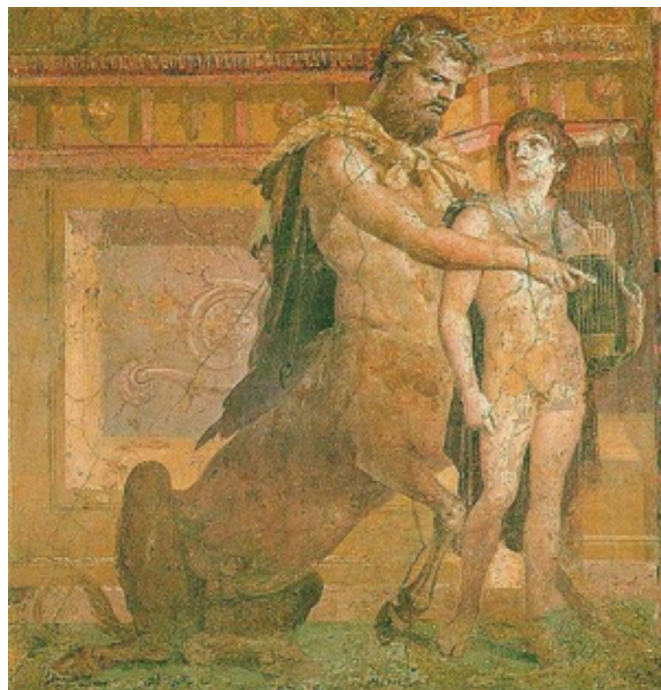
¹⁷ Mitoloģijas enciklopēdija, 1. sējums. – R.: Latvijas enciklopēdija, 1993. 320 lpp.

¹⁸ Attēls aizgūts no <https://www.museoarcheologico napoli.it/en/>

Ievainotā dziednieka arhetips atspoguļo šo sarežģīto palīdzētāja būtību. Man tuvs ir arī Junga analītiķu Gugenbula-Kreiga (*Guggenbühl-Craig*)¹⁹ un īpaši D. Sedžvika (*D. Sedgwick*)²⁰ padziļinātais skatījums uz Ievainotā dziednieka arhetipa interpretāciju palīdzēšanas ēnas un palīdzēšanas attiecību kontekstā. Būtībā visos iepriekš aplūkotajos palīdzētāja arhetipiskajos veidos skaidri iezīmējas gan pozitīvie, gan negatīvie aspekti, kurus jāpatur apzinātus.

2. attēls

*Senās Romas freska, kur Heirons apmāca jauno Ahileju.
Autors nezināms, 1. gs.p.m.ē.¹⁸*

Papildinot Ievainotā dziednieka arhetipa raksturojumu, būtiski vēlreiz atzīmēt palīdzētāja **personīgo ievainojumu apzināšanās** milzīgo lomu. Ja palīdzētājs izstumj, neapzinās pats savu “ievainoto” daļu, tad ir vairāki Ego inflācijas riski – palīdzētājs sāk justies aizvien varošāks un paštaisnāks savā palīdzēšanā, un nemanot sāk izmantot savu palīdzētāja varu (Gugenbuls-Kreigs²¹), lemjot par to, kas ir vajadzīgs klientam, kas ne, kā ir pareizi dzīvot un kā nē. Starp citu, tieši Gugenbuls-Kreigs 1971. gadā savā grāmatā aktualizēja tēmu par sociālo darbinieku palīdzēšanas ēnas pusēm un varas negatīvu izmantošanu.²² Mītā ir minēts, ka Heirons nebija kā visi citi kentauri, kuri bija uzdzīvotāji, dzērāji, viņš bija “citādaiss”, labāks, izglītotāks. Jā, dažādu apstākļu dēļ viņš bija ieguvis izglītību un iemācījies dziedināt, bet tas nenozīmē, ka viņš bija zaudējis savu kentaura dabu.

¹⁹ Юнг К.Г. Практика психотерапии. - Мн.: Харвест, 2003. 384 с.

²⁰ Седжвик Д. Ранений целитель. - М.: Добросовет, 2012. 232 с.

²¹ Гуггенбуль-Крейг А. Власть архетипа в психотерапии и медицине. - СПб.: БСК., 1997. 256 с.

²² Turpat.

Ikdienā šī palīdzētāju pretruna izpaužas, ja sociālais darbinieks sāk justies kā atšķirīgais, gudrākais, “citādais labais” un aizmirst pats par savas dzīves kļūdām, ēnas pusēm, projicējot uz klientiem visu slikto, zemisko, “citādi slikto”. Jo vairāk palīdzētājs identificējas ar arhetipa palīdzēšanas pozitīvo polu un izslēdz savas ēnas puses, savu ievainoto daļu, jo palielinās varas un omnipotences sajūta – ka zini, kā var palīdzēt citam, ka esi “vesels” un neievainojams. Diemžēl klientiem tas nevar palīdzēt risināt viņu grūtības, jo neapzināti tiek mazināta klienta pašnoteikšanās un iespēja klientam sajust savu iekšējo “palīdzētāju”, savu spēku un varēšanu. Tātad tiek uzturēta upura pozīcija.

Bez tam palīdzētāja ievainojumu izstumšana, noliegšana rada riskus, ka palīdzētājs neapzināti uz klientu “rēķina” risina savas problēmas, un tas *a priori* ir pretrunā ar ētikas principiem. Sociālajā darbā tas var izpausties dažādi, piemēram, sociālais darbinieks izvēlas vienveidīgus, visiem klientiem līdzīgus vienas problēmas risinājumus. Viena sociālā darbiniece, kurai bija ilgstošas un sarežģītas personiskās problēmas, pati nespēja tās risināt. Viņa nemeklēja palīdzību pie speciālistiem, jo uzskatīja, ka sociālajam darbiniekam ir jāspēj pašam tikt galā ar savām problēmām, bet visiem klientiem ieteica apmeklēt psihoterapiju. Klientiem tika teikts, ka ir jāspēj mobilizēties un meklēt pašiem materiālos resursus psihoterapijai, jo tas viņiem ir visnepieciešamākais. Šajā situācijā sociālā darbiniece neapzināti pati vēlējās atbalstu apmeklēt psihoterapiju, bet nespējot to apzināties un risināt, projicēja uz klientiem, iesakot viņiem vērsties pie psihoterapeita. Līdzīga situācija – sociālajai darbiniecei ģimenē ir alkohola atkarīgs vīrs, novērojamas daudz līdzatkarības pazīmes. Sociālā darbiniece neapmeklē atbalsta grupas, psihologu vai psihoterapiju, nerisina un neapzinās savas līdzatkarības problēmas. Viņai patīk strādāt ar atkarīgo ģimenēm, viņa ar lielu enerģiju atbalsta klientu ģimenes līdzatkarīgos locekļus, bet ar augstu kritikas un dusmu līmeni vērsas pret klientu ģimenes atkarīgo. Šajā situācijā arī ir novērojams, kā personīgo problēmu ignorēšana ietekmē sociālā darba procesu un mērķus, kā arī rada ētikas principu pārkāpumus.

Noslēdzot šo nelielo ieskatu ļoti interesantajā, sarežģītajā un daudzdimensionālajā tēmā par palīdzēšanas arhetipiskajiem aspektiem, var secināt, ka izšķiroša loma klienta pašnoteikšanās ievērošanai, palīdzībai atbilstoši klienta vajadzībām bez palīdzētāja personisko kompleksu situācijas izkropļošanas ir **pašanalīze**, apzināta rīcība un nemitīgs kontakts pašam ar sevi, savu personīgo motīvu izprašana un neapzināto palīdzēšanas impulsu savaldīšana. Katra palīdzētāja individuālās grūtības, kompleksi, ja tie netiek apzināti, savijas ar arhetipiskajām enerģijām un stimulē arhaisko motīvu izpaušanos palīdzētāja uzvedībā. Arī ilgstoša palīdzētāja neapzināta atrašanās sabiedrības ēnas pusē, palīdzot klientiem ļoti sarežģītās situācijās, ietekmē paša palīdzētāja psiholoģisko stāvokli. Palīdzētāja atbildība ir apzināti sekot savai ikdienas komunikācijai un attiecībam ar klientiem, kā arī savam psiholoģiskajam stāvoklim.

Sociālā darba profesijas nozīmīgums ar katru gadu tikai palielinās, kas nozīmē, ka profesionāla, mērķtiecīga rīcība sociālo problēmu mazināšanā un sabiedrības līdzsvarošanā

būs vajadzīga un būs nepieciešami aktīvi, apzināti un reflektīvi sociālie darbinieki. Izprast un apzināties savus tipiskos palīdzētāja motīvus un to izpausmi ikdienas darbā ar klientiem, analizējot arhetipiskos tēlus, ir viens no, manuprāt, lieliskiem veidiem, kā pasaudzēt sevi un efektīvāk palīdzēt klientam.

Izmantotās literatūras un avotu saraksts

1. **Boulbijs, Dž.** Drošais pamats. – R.: RASA, 1998. 198 lpp.
2. **Diels-Kranz 4.11** translated by Long, A.A.; Sedley, D.N. The Hellenistic Philosophers: Vol. 1. – Cambridge, Ma: Cambridge, 1987. 238 p.
3. **Estelle L. Weinrib.** Images of the Self: The Sandplay Therapy Process. – NY: Temenos Press, 2004. 200 p.
4. **Homērs.** Īliada. Tulkojums no grieķu val. A. Ģiezens – R.: Latvijas valsts izdevniecība, 1961. 478 lpp.
5. Transakciju analīzes psihoterapeita Karpmana mājas lapa. <https://www.karpmmandramatriangle.com/>
6. **Jung C.G.** The Archetypes and the Collective Unconscious. 9 Vol.
7. **Jung C.G.** Structure and Dynamics of the Psyche. 8 Vol.
8. Junga analītiskās psihoterapeites I. Ozolas mājas lapa www.jungian.lv.
9. Konsultēšanas un psihoterapijas teorija un prakse. Autoru kol., vad. K. Martinsone. – R.: Jelgavas tipogrāfija, 2016. 623 lpp.,
10. Latvijas Junga analītiskās psiholoģijas biedrības mājas lapa www.jungabiedriba.lv
11. Mitoloģijas enciklopēdija, 1. sējums. – R.: Latvijas enciklopēdija, 1993. 320 lpp.
12. **Neumann E.** The Origins and History of Consciousness. – NY: Bollingen Foundation, 1970. 493 p.
13. Psiholoģija 1. Pamatjautājumi – teorija un pētījumi. Autoru kol., vad. K. Martinsone. – R.: Zvaigzne ABC, 2015. 175 lpp.
14. **Виролло Ш.** Архетип Великой матери с древности до наших дней. – М.: Клуб Касталия, 2018. 328 с.
15. **Гуггенбуль-Крейг А.** Власть архетипа в психотерапии и медицине. – СПб.: БСК., 1997. 256 с.
16. **Едингер Е.** Его и архетип. – М.: Клуб Касталия, 2015. (60. с.) 344 с.
17. **Ериксон Е.** Детство и общество. – С.Пб.: Ленато, Университетская книга, 1996. 589 с.
18. **Ериксон Е.** Идентичность: юность и кризис. – М.: Прогресс, 1996. 344 с.
19. **Зоя Л.** Отец. Исторический, психологический и культурный анализ. Пер. с англ. – М.: Класс, 2014. 352 с.
20. **Кембел Дж.** Богини. – М.: Клуб Касталия, 2016. 306 с.
21. **Нойманн Е.** Великая мать. – М.: КДУ, 2012. 410 с.
22. **Седжвик Д.** Ранений целитель. – М.: Добросовет, 2012. 232 с.
23. **Франц М-Л.** Архетипическое измерение психики. -- М.: Клуб Касталия, 2017. 306 с.
24. **Фрейд А.** Теория и практика детского психоанализа. Пер.с англ и нем. – М.: Пресс, 1999. 384 с.
25. **Ханна Б.** Анимус. – М.: Клуб Касталия, 2016. 332 с.
26. **Юнг К.Г.** Практика психотерапии

Saruna ar Daci Blaževicu. Atslēgas vārds – radīšana

Sarunu vadīja un apkopoja Ieva Ozola (ex-Lāss), Mg. sociālajā darbā, supervizore, Junga analītiskā psihoterapeite

Saruna ar Daci Blaževicu. Sociālā darbiniece, psihoterapeite, maģistre cilvēkresursu vadībā, supervizore, nodibinājuma “Sociālo pakalpojumu aģentūra” (turpmāk – Aģentūra, SPA) dibinātāja un vadītāja.

Saruna notiek Rīgas Atbalsta programmas audžuģimenēm, aizbildņiem un adoptētajiem centra “Dūja” telpās. Daci izdodas satikt uz īsu brīdi, pa vidu starp diviem pasākumiem. Visa vasara viņai ir pagājusi ļoti intensīvi – organizējot audžuģimeņu salidojumus visā Latvijā, kuros kopumā piedalījās vairāki simti audžuģimeņu ar bērniem, kā arī organizējot bērnu un jauniešu nometnes. Pavisam nesen Aģentūra reģistrēja Audžuģimeņu atbalsta centrus Rīgā, Liepājā un Daugavpilī valsts izstrādātās ārpusģimenes atbalsta sistēmas ietvaros. Aģentūras izveidotā Rīgas Atbalsta un konsultatīvā programma audžuģimenēm, aizbildņiem un adoptētajiem ar Rīgas Labklājības departamenta un Rīgas Sociālā dienesta atbalstu veiksmīgi darbojas jau piekto gadu. Turpinās bērnu un jauniešu Saksarsmes veicināšanas programma. Krīzes centrs “Mīlgrāvis” turpina palīdzēt krīzes situācijās nonākušajām sievietēm jau 13 gadus. Rudenī atkal aktivizē darbu Izglītības centrs, kas piedāvā daudzveidīgus seminārus sociālajiem darbiniekiem, psihologiem un citiem speciālistiem vairāku gadu garumā. Viss notiek! Kopumā SPA darbojas 6 struktūrvienības un 11 programmas. Latvijā ir vairākas sociālo pakalpojumu sniedzēju organizācijas, bet Aģentūra ir viena no retajām, kuras dibinātājos ir sociālie darbinieki un kura, pakāpeniski attīstoties, ir izaugusi par daudzveidīgu un kvalitatīvu pakalpojumu sniedzēju, līdzvērtīgu starptautiskajām pakalpojumu sniedzēju organizācijām, kuras veidoja filiāles Latvijā jau ar stabili struktūru un finansiālo atbalstu, kā, piemēram, Latvijas SOS Bērnu ciematu asociācija, Latvijas Samariešu apvienība, Sarkanais krusts utt.

Mana sarunas biedre Dace Blaževica ir nodibinājuma “Sociālo pakalpojumu aģentūra” dibinātāja un vadītāja. Sociālā darbinieka izglītību ieguvusi, mācoties Sociālā darba un sociālās pedagoģijas augstskolā “Attīstība” no 1994. līdz 1998. gadam. Praksē Dace ir strādājusi gan kā sociālās palīdzības organizatore, gan sociālā darbiniece Sociālajā dienestā. Ieguvusi psihoterapeita izglītību psihoorganiskās analīzes psihoterapijas virzienā un vairāk kā desmit gadus praktizējusi kā psihoterapeite. Dacei ir supervizora izglītība un daudzus gadus Dace sniedz supervīzijas sociālajiem darbiniekiem, kā arī laiku pa laikam vada seminārus, bet viņas pamata nodarbošanās un aizraušanās daudzu gadu garumā ir bijusi Sociālo pakalpojumu aģentūras attīstība.

I.O. Latvijas simtgadei veltīto žurnāla numuru mēs gribējām veltīt pašiem sociālajiem darbiniekiem. Cilvēkiem, kuri ikdienā

strādā sociālajā darbā – gan tā saucamajiem “vecajiem”, gan tiem, kuri salīdzinoši nesen ir sociālā darba praksē, gan sociālo darbinieku ģimenēm. Domājot par Latvijas sociālo darbinieku veidotām organizācijām sociālo pakalpojumu radīšanā un nodrošināšanā, nevar nepieminēt Aģentūru un Tevi, jo Tu pati, esot praktizējoša sociālā darbiniece, pakāpeniski attīstīji organizāciju, kura šobrīd sniedz plašu pakalpojumu klāstu. Sākumā es vēlētos Tev jautāt, kā Tu ienāci sociālajā darbā?

D.B. Es biju kultūras darbiniece. Padomju laikos tas bija garš un sarežģīts nosaukums, aptuveni – masu pasākumu organizators. Masu pasākumi idejiski bija domāti masu uzrunāšanai, savā ziņā demagoģijai un sociālisma ideju popularizēšanai. Rīgas Kultūras un izglītības darbinieku tehnikumā bija kurss klubu vadībā, kurā sagatavoja klubu darbiniekus, beigšanas diplomā rakstot kvalifikācija – masu pasākumu organizators. Pabeidzu mācības, tad strādāju Baldones kultūras namā par direktori. Tagad atskatoties tas ir interesanti, jo tā vadītāja būšana sākās jau ar pirmo darba vietu. Visu toreiz izmainīja pārmaiņu laiks, jo, kad PSRS gāja uz galu un jaunie laiki tikai modās, tad primāri kļuva izdzīvošanas jautājumi – laikā, kad bija taloni un “Godmaņa krāsniņas”, interese par kultūru stipri samazinājās. Varbūt vakaros kāds kaut kur “dziedāja”, bet kopumā tajā laika posmā vajadzība un pieprasījums pēc kultūras pasākumiem samazinājās, un daudzi cilvēki, arī mani kolēģi, pārorientējās uz citām jomām. Tobrīd Ieroču ielā savu darbu uzsāka “Attīstība”¹, un bija kāds uzsaukums avīzē vai TV, ka ir iespēja apgūt šo jauno profesiju Latvijā. Man sakrita, ka vienā jomā darbība apstājās un ienāca kāda pavisam jauna joma. Bez tam kultūras joma arī bija saistīta ar darbu ar cilvēkiem, ar komunikāciju, attiecībām, radošumu. Interesanti, ka mana kolēģe, kura pirmā ieraudzīja šo paziņojumu, teica: “Dace! Būtu baigi labi aiziet!” Rezultātā viņa neaizgāja, aizgāju es. Tā gadās!

“Attīstībā” man ļoti patika. Man patika draudzīgā atmosfēra starp studentiem un pasniedzējiem. Atceros to kā tādu fantastisku salu ar interesantiem cilvēkiem, ar cīņas sparū, ar iedvesmošanu, ar radošumu. Augstskolas rektore Lidija Šiļņeva mani ļoti iedvesmoja. Atceros “Attīstības” laikus kā nozīmīgu posmu, un tā tas viss sākās.

¹ Sociālā darba un sociālās pedagoģijas augstskola “Attīstība”

I.O. Dace, uz ko Tevi iedvesmoja augstskola?

D.B. Visdrīzāk tā ir radīšana. Man patīk radīt jaunas lietas, pētīt cilvēka vajadzības un radīt pakalpojumus, kas viņam varētu palīdzēt. Atslēgas vārds manai darbībai ir “Radīšana”. Kad profesija veidojās un sociālā politika vēl bija bērna autiņos, normatīvi vēl nebija tik standartizēti, bija fantastiska iespēja piedalīties pie radīšanas procesa. Atminos, ka Lidija teica: “Atcerieties, ka jums jātur galva taisni, jo jūs esat tie pirmie sociālie darbinieki!” (Dace, paceļot roku un smaidot, nedaudz atdarina harizmātiskās augstskolas rektores runas veidu) “Jūs esat tie, kas radīs šo profesiju!” Savā ziņā jau mēs bijām kā “pirmā rota” – iesācēji, iemēģinātāji, radītāji.

Aptuveni ceturtajā kursā es jau sāku strādāt Rīgas Kurzemes rajona Sociālajā dienestā. Manā sociālā darba profesionālajā attīstībā ir labi gājis, jo tā trepīte ir sākusies no pašas apakšas. Sāku strādāt mikrorajonā – Nordeķu namu pārvaldes telpās par sociālās palīdzības organizatori. Strādāju ar pabalstiem, ar cilvēku konsultēšanu. Atceros gan kabinetu, gan kolēģus, gan klientus. Atceros savas pirmās grūtības darbā. Piemēram, darbā ar datoru. Augstskolā bija datormācības, bet organizatora darbā bija jāapgūst jaunas programmas. Tagad tas šķiet smieklīgi, bet toreiz man tā bija vesela “ķīmija” iemācīties. Vēl viens aspekts, kas sagādāja grūtības, bija valoda. Lai gan padomju laikā visi bijām apguvuši krievu valodu, tomēr darbā izjutu krievu valodas lietošanas grūtības. Saprotu, ka tā bija mana pretestība, jo kopumā vairāk vai mazāk runāju bez grūtībām. Tā bija vieta, kur krievu valodu biju spiesta lietot un apgūt, jo mani klienti bija krievu armijas pensionāri, kuri vienkārši neko nesaprata no latviešu valodas. Viņi nāca formēt pabalstus un mums bija kaut kā jāsarunājas. Tas bija fantastiski, jo kādu trīs mēnešu laikā pabalstu terminoloģiju apguvu perfekti. Un, kas vēl bija būtiski, Rīgas pilsētai toreiz bija interesants palīdzības grozs ar dažāda veida pabalstiem, pat pārtikas taloniem, bet bez pabalstu noformēšanas visi klienti bija arī jākonsultē.

I.O. Jo tolaik sociālās palīdzības organizatora pienākumi bija plašāki?

D.B. Jā, sociālie darbinieki ar ģimenēm radās vēlāk, un patiesībā Rīgas Kurzemes rajona Sociālā dienesta Ģimenes krīzes centrs, kas sākumā radās kā pilotprojekts, bija sociālā darba ar ģimenēm un bērniem aizmetnis. Pirms tam bija atsevišķi speciālisti darbam ar ģimenēm, vēl nebija nodaļas. Bet sākumā tas bija kā pašvaldības projektiņš, kura darbībā iesaistījās arī es. Katram darbiniekam bija sava mērķa grupa. Manā klientu lokā bija ģimenes, kurās bija vardarbības situācijas un kur kāds no vecākiem bija ar psihiskajiem traucējumiem. Tur es ieguvu lielu pieredzi darbā ar ģimenēm. Ieguvu tiesības sniegt konsultācijas bērniem, kas cietuši no prettiesiskām darbībām, valsts rehabilitācijas programmā.

I.O. Vai tajā laikā jau sāki studēt arī psihoterapiju?

D.B. Ar terapiju bija interesanti, jo interese par terapiju, kā es to tagad saprotu – pašapzināšanās procesu, bija jau sen. Tagad no terapijas lauka kā praktizējoša psihoterapeite esmu prom, bet tas bija svarīgs posms manā dzīvē, kas ilga gandrīz 20 gadus. Interese par psihoterapiju man radās jau no augstskolas. To

veicināja L. Šiļņevas uzskati par sociālo darbinieku nevis tikai kā “pakalpojumu menedžeri”, bet tiešu pārmaiņu veicinātāju, kuram ir spēcīgas terapeitiskās zināšanas un prasmes darbā ar klientu. Vairāk Amerikas klīniskā jeb psihosociālā darba izpratnē. Psihoterapija mums augstskolā bija divus gadus, to pasniedza ārsts psihoterapeits Juris Batņa ar savu spēcīgo harizmu un personību. Mani tas ļoti ieinteresēja. Dažus gadus piedalījās arī psihoorganiskās psihoterapijas grupā. Kad pabeidzu augstskolu, man liekas, tā paša gada rudenī, Juris organizēja kursu psihodinamiskajā psihoterapijā Latvijas Universitātes Medicīnas pēcdiploma izglītības institūtā. Toreiz tā bija trīsgadīgā izglītība un pastāvēja daudz eksperimentālo mācību programmu. Līdz ar praksi sociālajā darbā Sociālajā dienestā es studēju psihoterapiju. Neatceros tieši no kura brīža, laikam tas varētu būt kāds 2003. gads, pēc amata apraksta biju sociālais darbinieks – psihoterapeits. Varbūt toreiz vienīgais Latvijā, jo tāds salikums nebija populārs un iespējams, bet laikā, kad viss vēl veidojās, un ne sociālais darbs, ne psihoterapija nebija standartizēti, tas varēja notikt.

I.O. Pēc būtības saskaņā ar tagadējiem ASV klīniskā darba standartiem biju psihosociālais darbinieks, t.i., sociālais darbinieks ar psihoterapeita izglītību.

D.B. Pēc būtības jā. Cik interesanti sanāk! Kopumā Rīgas Kurzemes rajona dienests bija draudzīgs un atbalstošs daudzām jaunām idejām: notika divi “Harija Potera karnevāli” bērniem no riska ģimenēm, aktivitātes bērniem un jauniešiem, veidojām uzvedumu “Vinnija Pūka Ziemassvētki” kopā ar bērniem, kas cietuši no prettiesiskām darbībām. Kopā ar kolēģiem tika īstenotas daudzas idejas, kuras varēja realizēt ārpusdarba laikā. Ir laba ideja, ir iespējas, atsaucība no vadības, kādēļ gan nerealizēt?

I.O. Tajā laikā tika dibināta arī Aģentūra. Kāds bija dibināšanas sākums un impulss?

D.B. Man liekas, ka tā nebija mana ideja. Es drīzāk biju tas cilvēks, kuru tajā brīdī varēja paraut, ieinteresēt ar ideju par nevalstiskās organizācijas veidošanu, tas bija 2003. gads. Sākumā bijām domubiedru grupiņa, kādi seši cilvēki ar daudz fantāzijām, kā tas varētu būt un izskatīties.

I.O. Dace, kuri bija tie pirmie domu biedri, ar kuriem Tu biju kopā?

D.B. Sākumā bijām kopā ar kolēģi – sociālo darbinieci Aiju Vuli. Sākumposmā, godīgi sakot, viņa laikam bija visaktīvākā un pašu Aģentūru mēs dibinājām kopā ar Aiju. No domubiedriem tolaik bija arī Rudīte Danovska, Kristīne Kļukoviča. Kopā uzsākām darboties. Tagad, par to domājot, man gribas teikt, ka pirmie gadi bija tie grūtākie, kad ir jāsaprot sava motivācija – piedalīties vai nē.

I.O. Kāda bija sākotnējā motivācija dibināt Aģentūru un motivācija piedalīties?

D.B. Neraugoties uz iespējām, ko piedāvāja darbs pašvaldības sociālajā dienestā, gribējās radīt vairāk “alternatīvo” iespēju un jaunus sociālos pakalpojumus. Tobrīd nevalstiskais sektors

pakāpeniski attīstījās, Latvijā ienāca vairākas projektu finansējumu iespējas. Es domāju, ka motivācijas pamatā bija tā intriģējošā radīšanas dzirksts. Gribējās kaut ko vairāk, kaut ko jaunu un radošu. Likās, ka ir tik daudz brīvās telpas un iespējas. Nevalstiskais sektors dod zināmu brīvību ideju realizēšanai, darīt to, ko esi iecerējis. Nav tik spēcīgas klišejas, kurās “jāierakstās”, jāpielāgojas. Izaicinājums, protams, ir tas, ka ir ļoti daudz jāstrādā un katram projektam ir konkrētais rāmis. Tas nozīmē, ka vienmēr jādomā dažus soļus uz priekšu. Jāraksta projekts, nezinot, vai to akceptēs vai nē, dažkārt sakrīt vienlaikus vairāki projekti, bet, neskatoties uz jau esošo darbu apjomu, tik un tā ir jāplāno nākamie, jo tikai tā Latvijas nevalstiskās organizācijas var izdzīvot un attīstīties. Tā ir brīvības “garoziņa”.

Aģentūras sākums ir saistīts ar darbu ar bērniem un jauniešiem, nometņu un dažādu pasākumu organizēšanu, bet pirmais nopietnākais projekts uzsākās 2005. gadā, kad notika ģimenes krīzes centra “Mīlgrāvis” remontdarbi, iekārtošana un darbības konceptualizēšana. “Mīlgrāvis” tika izveidots ar Rīgas domes un Bērnu un ģimenes ministrijas atbalstu. Tas uzsāka darbību 2006. gada jūnijā. Tajā laikā tas bija pirmais centrs, kurā tika sniegta sociāla un psiholoģiska palīdzība krīzes situācijās nonākušām sievietēm ar bērniem. Grūtākais nevalstiskās organizācijas darbībā, īpaši sākumā, bija finansējuma piesaiste. Godīgi jāatzīst, ka ņēmu kredītu, lai aizsāktu “Mīlgrāvja” darbību. Riskēju ar saviem līdzekļiem, jo citādi nebūtu bijis iespējams šo projektu attīstīt. Kaut arī mums jau bija atsevišķu projektu pieredze, taču tik un tā sākumā pietiekamu līdzekļu nebija. Tad nu bija divi varianti – vai nu ieguldīt savējos, vai piesaistīt citus. Nevalstiskā sektora vadībā ir ļoti līdzīgi principi kā biznesā. Ir jāņem vērā, ka bieži ir jāiegulda vairāk darba un līdzekļu, sākotnēji pat nezinot, kāda būs notikumu gaita un kāda būs atdeve. Tas prasa gan uzdrošināšanos, gan trenē spēju būt elastīgam.

I.O. Turpinot par Aģentūras izveidi un sākotnējiem projektiem. Vai no pirmsākumiem 2003. gadā līdz šodienai, 2018. gadam, vari izdalīt kādus noteiktus posmus Aģentūras attīstībā?

D.B. Jā. Dibinājāmie 2003. gadā un pirmais posms bija darbs ar bērniem un jauniešiem. Tas ir sektors, ar kuru sākām un kurš joprojām ir aktīvs. Aģentūrā jau no pirmsākumiem aktīvi darbojas jauniešu radošā apvienība “Opā! Opā!”, kura 2010. gadā pārtapa par jauniešu teātra studiju un jauniešu projektu nodaļu. Salīdzinoši nesen uzsāka darboties kopienas jauniešu radošo iniciatīvu centrs, kura paspārnē attīstās pusaudžu saskarsmes veicināšanas programma “Dari” un citas aktivitātes. Acīmredzot jaunieša daļa manī joprojām ir spēcīga (smejas). Bet, atgriežoties pie tēmas, var teikt, ka pirmais etaps Aģentūrai bija meklēšanas etaps. Domubiedru grupa sanāk un realizē idejas, kaut kas sanāk un kaut kas nē, bet tādā veidā organizācijas sākumā izkristalizējas varēšanas un intereses zonas. Es gribētu teikt, ka to var saukt arī par brīvprātīgā darba etapu, jo pirmsākumos viss tika darīts pēc pašu iniciatīvas un gandrīz ar minimālu atalgojumu, jo ir pamatdarbs. Tad sekoja laiks no 2006. gada, kad dažas iniciatīvas tika atbalstītas un deva kādu “piešprici” – runa ir par ne tikai materiālu, bet arī emocionālu stimulu turpmākai darbībai. Pamazām veidojās atklāsme, ka realitāte ir nedaudz

citāda, kā bijām iedomājušies un sapņojuši. Ģimenes krīzes centrs “Mīlgrāvis” bija stabils pakalpojums, kura patstāvīga darbība bija jānodrošina gan organizatoriskā un saimnieciskā, gan saturiskā līmenī. Tas nozīmēja darbu ar pilnu atdevi, būtībā 24/7. Un droši vien Aģentūrai tas bija laiks, kad sākām sevi identificēt kā pakalpojumu sniedzējus. 2008. gadā izveidojās Izglītības centrs, jo bija pieprasījums no sociālajiem darbiniekiem un sociālo pakalpojumu sniedzējiem pēc mācību programmām un semināriem.

Nākamais posms bija sava veida pakalpojumu sektora paplašinājuma meklēšana. Jaunieši darbojās, “Mīlgrāvis” un Izglītības centrs darbojās, bija sajūta, ka ir jāattīstās un jāmeklē kas jauns, tas bija laiks līdz kādam 2010. gadam

I.O. Atvaino, nedaudz gribu atgriezties atkal pie pirmsākumiem. Aģentūra tika reģistrēta kā “Sociālo pakalpojumu aģentūra”, kas tam laikam bija diezgan neordinārs un, es teiktu, ambiciozs nosaukums. Es domāju, cik tā bija apzināta nosaukuma izvēle, lai varētu attīstīt dažādus sociālos pakalpojumus, vai tomēr tīri intuitīva izvēle?

D.B. Ar nosaukumu ir bijis interesanti. Pašā sākumā cilvēki mēdz nedomāt, bet apvienojas savā sāpē un tajā, kas pietrūkst. Frustrācija vienmēr piedalās kopīgā veidošanā. Man jau sākotnēji bija ideja, ka Aģentūra ir organizācija, kas apvieno daudz un dažādus pakalpojumus. Visi tā nedomāja. Šos atšķirīgos skatījumus var redzēt mūsu pirmajā reģistrētajā nosaukumā “Sociālo pakalpojumu aģentūra “Ģimenes krīzes centrs””. Ar smaidu atceros, ka tā laika bērnu un ģimenes lietu ministrs A. Baštiks reiz teica: “Pasarg Dies’, nomainiet taču to nosaukumu!” Tas bija tik garš un grūti izmantojams, ka uz Aģentūras vārda nevarēja pat nopirkt lidmašīnas biļetes. 2008. gadā mēs pārreģistrējāmies jau ar esošo nosaukumu.

No 2006. gada Aģentūrā arī sākās darbs ar Latvijas audžuģimenēm, 2008. gadā kā Aģentūras struktūrvienība veidojās Profesionālo audžuģimeņu apvienība “Terēze”, kas apvienoja audžuģimenes. Audžuģimeņu aktivitāte un rošība veicināja pakalpojumu attīstību audžuģimeņu sektorā. 2012. gadā uzsākām Rīgas Atbalsta un konsultatīvo programmu audžuģimenēm, aizbildņiem un adoptētājiem, kura tapa veiksmīgā sadarbībā ar Rīgas domes Labklājības departamentu. Tagad Aģentūra jau ir izveidojusies kā resursu centrs ar pakalpojumiem, kuri viens otru papildina. Viena struktūrvienība var palīdzēt otrai. Vairs neesam tikai Rīgā, bet arī citur Latvijā – Liepājā, Daugavpilī, Jelgavas novadā, citviet. Tāds straujāks attīstības cēliens ir noticis pēdējos 4 gados. Varētu būt, ka tas saistīts ar to, ka tās mērķa grupas, ar kurām mēs sadarbojamies – audžuģimenes, aizbildņi, adoptētāji, bērni un jaunieši – beidzot iegūst interesi arī pašvaldībās, kuras ir gatavas pirkt mūsu pakalpojumus, kā arī ir mainījusies valsts politika un atbalsts šīm mērķa grupām.

I.O. Dace, kas ir nozīmīgākais, kas veicināja Aģentūras attīstību?

D.B. Man ir maģistra grāds cilvēku resursu vadībā, un es pilnībā piekritu idejai – visu nosaka cilvēks! Kadri nosaka visu! Finances ir laba lieta un tā ir enerģija, bet tas ir sekundāri

attiecībā uz cilvēka nozīmi darbā. Ja ir kāds “zvaigžņots” kadrs ar gara brīvību, tad tas vienmēr organizācijā ienesīs daudz jaunu ideju, virzienu un enerģiju. Ja šāds cilvēks ir sistēmas dalībnieks, tad tas ir neatsverami, jo tādi cilvēki ir radītāji, viņi pozitīvi ietekmē un maina sistēmas, spēj tās uzturēt. Tas darbojas interesanti! Ceļojot pa Indiju, Putaparti pilsētā Ašrama muzejā redzēju vietu, kurā ir izveidots Dieva kalns. Apkārt tam ir tik daudzi ceļi! Ceļi, kas ved uz kalna virsotni, ir daudz un dažādi. Ideja ir tāda, ka katrā cilvēkā ir šis ceļš, kas ir kā kods, jo mums tas ir jāatrod. Ja cilvēks atrod savu ceļu un iet pa to, tad viņš īsteno savas dzīves nolūku. Nevieni no šiem ceļiem nav lielāks un mazāks, nav labāks un sliktāks, un tie visi aizved uz kalna virsotni. Ikkatram ir iespēja realizēt savu potenciālu, ikkatram ir iespēja atrast savu ceļu un nonākt “kalnā”. Tad ir jautājums, cik mēs katrs esam ar to kontaktā – ar savu pašrealizāciju, ar attīstību, ar kopējo Telpu. Psihoorganiskajā analīzē to, iespējams, sauc par kontaktu ar “primāro impulsu”, bet nav svarīgs nosaukums, svarīga ir spēja būt katram pašam, pieņemot, ka arī otrs ir viņš pats ar tikpat līdzvērtīgu potenciālu. Ja to pieņem, var atrast kopības sajūtu ar domubiedriem, un viss notiek! Ja noķer to vienotības dzirksti, tad viss ir – “sistēma strādā!”

I.O. Šobrīd Aģentūra ir izaugusi tiešām liela organizācija un to vairs nevar salīdzināt ar pirmsākumiem. Dace, kā tas ir – Tev tagad būt šādas organizācijas vadītājai, atbildēt par tik daudz projektiem, programmām, struktūrvienībām un iesaistītajiem cilvēkiem?

D.B. Ir bijis dažādi. Tagad esmu to pieņēmusi. Ir bijuši brīži, kad ir gribējies darīt kaut ko citu, jo darbu jau mazāk nepaliek, pati saproti. Man svarīgi ir uztaustīt to brīdi, kad ļaut lietām notikt. Viens ir uzsākšana un pārraudzība, bet būtiski ir īstā brīdī pakalpojumam ļaut “ieņemt formu”, būt līdzās, bet netraucēt cilvēkiem strādāt un attīstīt pakalpojumu. Domāju, ka nevajadzīga iejaukšanās un neirotika kontrolēšana ir daudzu vadītāju problēma. Tas liek sevi audzināt. Ja “rušina” vienu jomu, daudzi jauni pakalpojumi ienāk dabiski un attīstās, ir nepieciešamas prasmes tos strukturēt un pilnveidot. Dzīvē ir tā, ka arī īstie cilvēki atnāk īstā laikā un vietā, arī darbā. Tā ir tāda “dabiska vibrēšana”. Ir pamata “rāmis”, ir Aģentūras struktūru dzīve, kas tiek pārraudzīta un kur viss notiek, bet ir arī cita daļa katra pakalpojuma iekšienē un saturā, kas attīstās jau bez manis un ir katra vadītāja, darbinieku un arī klientu ziņā. Domāju, ka Aģentūrā strādā ļoti daudzi darbinieki.

I.O. Tu jau esi ne tikai organizācijas vadītāja, bet arī pati darbojies pakalpojumu programmās, piemēram, darbojies tieši ar jauniešiem.

D.B. Jā, tas ir mans sirds lauciņš. Tā ir mērķa grupa, ar kuru man patīk strādāt, jūtos labi, attīstoties un augot kopā. Vienmēr ir interesanti. Ko vēl jauniešu darba sektors ir labu darījis – Aģentūrā ir salīdzinoši daudz vīriešu. Piemēram, Pusaudžu saskarsmes programmā “Dari” no 12 darbiniekiem 9 ir vīrieši. Tas ir ļoti spēcīgs pienesums, jo dzimumu līdzsvaram ir cita sinerģija, īpaši darbā ar pusaudžiem. Šobrīd man visa ģimene ir iesaistījies jauniešu programmā. Robčiks (Daces vīrs Roberts) ir labs jaunatnes darbinieks. Šovasar par to bija iespēja pārliecināties nometnē pusaudžiem no riska

ģimenēm. Nometne bija kā rūdījums un papildu *teambuilding* pašiem darbiniekiem. Puiši atbrauca kā no frontes, bet rezultāts darbā ar jauniešiem ir labs. Vīriešu loma jaunatnes darbā ir neatsverama. Mans Jānis (Daces dēls) ikdienā darbojas vairāk IT jomā, bet labprāt papildus iesaistās jauniešu programmās kā mentors un instruktors nometnēs, jo viņam ir pieredze nometņu darbā jau no pusaudžu vecuma. Tā laikam ir nevalstiskā sektora īpatnība, līdzīgi kā biznesa vidē, ka iesaistās arī ģimene. Tāds kā dzīves veids. It kā tie, kas ir blakus, varētu darīt citas lietas, bet viņi pavelkas līdzī. Džeina (Daces meita) darbojas Aģentūrā no 8. klases, veidojot uzvedumus ar bērniem un pusaudžiem, un arī pēc augstskolas beigšanas viņa turpina darboties ar kopienas teātra un *play-off* teātra metodēm. Jaunatnes darbs man nozīmē ne tikai radošumu. Tas ir ievilcis un vienojis kopdarbā manu ģimeni, un nozīmīgi ir arī tas, ka rosinājis *resiliences* – atjaunošanās idejas – pētīšanu. Tas ir fenomenāli, kā cilvēki pēc pārciestām traumām un smagām grūtībām atgūst spēkus un atjaunojas. Vienam tas notiek, bet citam ar salīdzinoši mazāku traumu – nenotiek. Izpratne par *resilience* palīdz attīstīt sevī cilvēcību, uzlabot programmas un redzēt, kas visvairāk cilvēkiem ir vajadzīgs, lai palīdzētu izkļūt no “traumas vides” un mainīt skatījumu uz notiekošo. Droši vien, ja darbs ar jauniešiem neietu, tad tas arī neaizrautu, bet ir sajūta, ka viss notiek, un tas aizrauj, dod jaunu enerģiju. Jaunieši nāk un sadarbojas. Viens vasaras piemērs ir šāds – notiek audžuģimeņu salidojums, pienāk pusaudžu džeki no audžuģimenēm un saka: “Ei, mēs gribam būt kā jūs un mēs gribam jūsu krekliņus!” Viens variants bija pateikt: “Labi, vecīši! Pagaidiet! Šoreiz jūs neesat paredzēti, bet nākamajā reizē mēs jūs iesaistīsim!” No otras puses – viņi ir atnākuši ar “šeit un tagad” vēlmi būt un piedalīties! Protams, ka devām krekliņus, bet ar nosacījumu, ka viņiem jābrauc palīgā uz nākamo salidojumu! Un zini! Fantastiski! Viņi brauca un darbojās, un tagad ir potenciālie mentori palīgi, kuri nākamajā nometnē brauks mācīties. Saproti, kā tas notiek! Nav nekāds plānotais projekts! Ir iniciatīva, ideja, atbilstoša atsaucība situācijā un iespēja, kas nāk tagad! Ir moments, un ir svarīgi, kā tu izturies pret to. Ir mirklis, kuru tu ņer, apzinies, skaties, kā tas attīstās. Jo vairāk ļaujies un ievēro, jo vairāk kaut kas tevi piemeklē un pats atnāk. Tur ir kaut kāda dziļa likumsakarība. Tikai līdzās spējai ļauties ļoti svarīga ir cilvēcība un sevis apzināšanās trenēšana.

I.O. Dace, kā Tu redzi Aģentūras attīstību?

D.B. Stratēģija aug līdz ar apzināšanos. Tajā skaitā ar apzināšanos, ko varam un ko nē. Es domāju, ka, ja sākumā Aģentūras darbs bija vairāk saistīts ar sekām, tad nākotnē varētu vairāk orientēties uz preventīvo darbu. Mēs savā domāšanā un darbībā jau esam tuvāk preventīvajai un savlaicīgai ietekmei. Piemēram, jauniešu programmas nākotnē es redzu preventīvākas.

I.O. Ko Tu ar to domā? Jaunākus pēc vecuma, vieglākus pēc diagnostikas?

D.B. Jā! Gan, gan. Domāju, ka nepieciešamas atbalsta programmas vecākiem, arī jaunajiem vecākiem. Tagad pēc jauniešu programmām, īpaši pēc otrās grupas, redzams, ka

vecākiem programmas turpinājums ir nepieciešams gandrīz vairāk kā jauniešiem. Ir idejas arī par vecāku nometnēm. Makrolīmenī būtu jāaktualizē daudzas tēmas, lai varam fantazēt par veselīgu sabiedrību, citādi būs mūžīgā cīņa ar sekām. Nevar visu laiku un resursus izgrūst tikai cīņai ar sekām, veidojot vienveidīgus pakalpojumus.

I.O. Tā jau būtībā ir skandināvu ilggadējā un ļoti veiksmīgā pieredze ar agrīno iekļaušanos, daudzveidīgām visa līmeņa preventīvajām programmām, kuru lietderību Latvijā bieži ir bijis grūti pierādīt finansētājiem. Tā simboliski runājot, ja tu neesi izglābis slīkoni, bet tikai rušies ap krastu, tad jau nekāds darbs tā īsti netiek darīts.

D.B. Jā! Bet tas ir sabiedrības, profesionāļu, vadītāju apzinātības līmenis. Izpratne par problēmu dabu un to attīstību. Kā mēs spējam domāt un ieraudzīt lietas plašāk. Piemēram, ja ir fantāzija par veselīgu sabiedrību, tad kaut kas citādi arī jāsāk darīt. Cilvēkiem ir jāpalīdz, bet prioritāšu fokusā kādreiz ir jānonāk arī preventīvajai. Nu redz, tādu es arī redzu Aģentūras attīstības kontekstu, caur preventīvo pakalpojumu attīstību gan darbā ar jauniešiem, gan ģimenēm un vecākiem.

I.O. Ņemot vērā Tavu daudzveidīgo pieredzi, kādu daļu sevī vēl jūti kā sociālā darba daļu?

D.B. Zini, es laikam nevarētu strādāt ar jauniešiem, ja manī nebūtu šis sociālā darba daļas. Pirms kāda laika es sev uzdevu līdzīgu jautājumu par profesionālajām identitātēm, jo esmu gan kultūras darbiniece, gan sociālā darbiniece, psihoterapeite, supervizore, vadītāja. Ar jauniešiem ir jāveido attiecības, klišejas vispār neder un, kad es redzu, ka attiecības, piesaiste veidojas, attīstība notiek, tad es nedomāju, kādā lomā es tajā brīdī esmu – kaut kāds moments vai šķautne nostrādā un attiecības izveidojas. Dažkārt pieslēdzas kultūras darbinieks, dažkārt psihoterapeita zināšanas un prasmes, bet tomēr pamatā ir sociālais darbs, sociālā darba vērtības un pieejas. Lai gan mūsu katra ziedkopa veidojas no dažādiem ziediem. Vai nu laiks ir gana eklektisks, vai arī vajadzības kļūst dažādākas, bet tikai viens griezumā vairs neder. Domāju, ka arī pakalpojumus plānot es nevarētu, ja man nebūtu sociālā darbinieka domāšana un prasmes. Vadot organizāciju, ļoti palīdz zināšanas cilvēkresursu vadībā, kā arī nepabeigtā maģistratūra starptautiskajā ekonomikā, kur palika vien neuzrakstīts maģistra darbs. Tā man ar to mācīšanos vienmēr ir gājis, ka eju mācīties to, uz ko ir iekšējais pamudinājums. Daudz ir sanācis mācīties, un laikam tieši Tallinas supervizoru mācībās sapratu, ka ir jāmet miers. Mūsu fantastiskajam pasniedzējam Akhimam, kurš manā skatījumā ir viens no harizmātiskākajiem psihoterapeitiem Eiropā, mācību vidū paziņoju, ka esmu nonākusi pie secinājuma, ka pietiek mācīties. Mācies, mācies, bet kaut kad iegūtās zināšanas ir jāsāk izmantot. Tā es arī tiešām apzināti pārtraucu mācības.

I.O. Tomēr es zinu, ka vēlāk vēl mācīties par resiliences pieeju.

D.B. Protams, es domāju, ka pavisam mācīšanos es neizslēdzu. Mācības varētu būt fokusētākas. Par kādām jaunām idejām, strāvājumiem. Tas jā. Visādā gadījumā ar kādu praktisku mērķi.

I.O. Šis žurnāla numurs ir veltīts Latvijas simtgadei un sociālajiem darbiniekiem. Arī sociālā darba profesijai simtgade ir kā atskaites brīdis, lai domātu, ko mēs varam uzlabot vai mainīt. Dace, Tu daudzus gadus esi tur un labi pārzini makro, mezo un mikro līmeņa sociālo darbu, īpaši darbā ar jauniešiem un ģimenēm. Kā Tev liekas, kas būtu svarīgākais, kas sociālā darba turpmākai attīstībai būtu jāmaina?

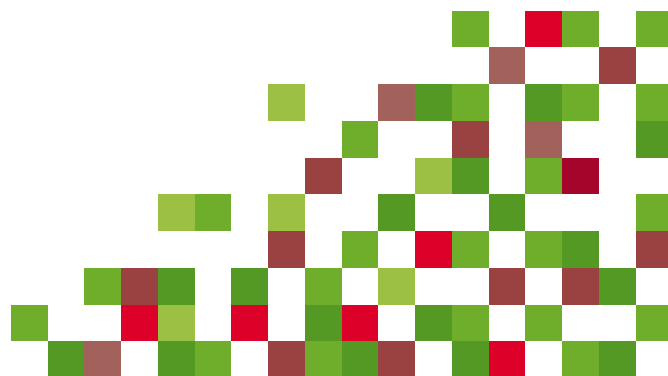
D.B. Es nezinu, vai tas ir iespējams, bet man gribētos, lai profesionāli nedaudz izietu no ierastā rāmja. Tas ir viens no grūtākajiem uzdevumiem – iziet no ierastajiem rāmjiem, ierobežojumiem, stabilām organizāciju un domāšanas klišejām. Padomāt plašāk par lietām, pasauli, klientiem un viņu problēmām. Man ir daudz nācies sadarboties ar pašvaldībām, tad protams, vienmēr ir bijis interesanti vērot, kāds ir skatījums uz lietām, uz sociālo pakalpojumu attīstību. Latvijas daudzajās pašvaldībās mēdz būt pat kosmiskas atšķirības. Būtu noderīga lielāka savstarpējā atvērtība, lai profesionāli vairāk brauktu pieredzes apmaiņās tepat Latvijā, lai redzētu, kas notiek apkārt. Cilvēkā jau pēc būtības ir ielikta vajadzība pēc attīstības, bet pats cilvēks ir atbildīgs, lai šo vajadzību realizētu. Ja sociālais darbinieks iet pa attīstības ceļu, tad viņš var arī pilnvērtīgāk veikt savu darbu un palīdzēt otram. Jebkurā gadījumā viss ir paša cilvēka rokās. Daudz kas sociālajā jomā ir atkarīgs no vadītājiem. Kur ir gaiši prāti, tur ir strukturēta vadība, kas ļauj saviem darbiniekiem brīvāk darboties, un tādejādi profesionāli, komandas un organizācija veselīgi attīstās.

I.O. Dace, kas ir nepieciešams, lai sociālie darbinieki izkāptu no ierastajiem rāmjiem?

D.B. Zini, es domāju, ka cilvēkiem ir viens tāds liels baiļu arhetips, ir jāiet galā ar bailēm. Jāpārvar bailes. Bailes no nezināmā, bailes no neizdošanās, bailes no atbildības, bailes no soda... Cilvēks no tik daudz visa kā baidās. Spēja būt drosmīgam ir viena no pamata īpašībām cilvēkiem, kuri ir gājuši pa savu ceļu un uzkāpuši kalnā.

I.O. Tas varētu būt tāds labs sarunas noslēgums un novēlējums gan sociālā darba jomai, gan, iespējams, valstij kopumā – pārvarēt bailes. Man tas ļoti sasaucas ar Tavu radošo dabu, jo nevar būt radošs, radīt kaut ko jaunu, nepārvarot savas bailes.

Paldies, Dace, par sarunu!

Mēs varam daudz mācīties viens no otra!

Saruna ar sociālo darbinieku ģimeni. Inese Stankus-Viša un Kārlis Viša.
Sarunu pierakstīja Ieva Ozola (ex-Lāss), maģistra grāds sociālajā darbā
Supervizore, smilšu spēles metodes praktizētāja, Junga analītiskā psihoterapeite

Latvijas simtgade nav tikai kāda laika nogriežņa atskaites punkts noteiktā ģeogrāfiskā telpā. Man Latvijas simtgade, pirmkārt, ir stāsts par cilvēkiem, kuri ikdienā šeit dzīvo, strādā, bēdājas un priecājas, draudzējas un strīdas, attīstās un aug. Arī Latvijas sociālo darbu veido nevis abstraktas institūcijas vai organizācijas, bet konkrēti cilvēki, konkrēti sociālie darbinieki. Jau izsenis par sabiedrības pamatšūniņu tiek uzskatīta ģimene. Arī sociālā darba teorijās kā nozīmīgākais cilvēka dzīves ietekmes, atbalsta un attīstības faktors vienmēr bijusi uzsvērtā ģimene. Daudzas profesionālas jomas, tādas kā, piemēram, māksla, medicīna, amatniecība ir zināmas ar pārmantojamības tradīciju paaudzēs, pat dinastijās. Man nav pieejami statistikas dati par sociālo darbinieku ģimeņu skaitu Latvijā, tomēr, ņemot vērā absolūto sieviešu vairākumu mūsu profesijā, varētu pieņemt, ka sociālo darbinieku ģimenes, kurās abi vecāki ir profesionāli sociālie darbinieki, ir retums. Tādēļ likās nozīmīgi un interesanti veltīt laiku sarunai ar vienu no Latvijas sociālo darbinieku ģimenēm.

Stundas brauciens vilcienā Rīga–Sloka ir labs brīdis, lai domās pievienotos maniem sarunas biedriem un pārdomātu sarunas virzību, manu interesi un jautājumus. Es braucu satikties ar saviem kolēģiem, domubiedriem un draugiem profesijā – ar Inesi un Kārli. **Inese Stankus-Viša** ir sociālā darba maģistre, viena no pirmajām Latvijas supervizorēm sociālajā jomā. Inese no dibināšanas brīža daudzus gadus vadīja Latvijas supervizoru apvienību (LSA) un šobrīd ir starptautiskās supervizoru apvienības (ANSE) valdes locekle un Latvijas jauno supervizoru skolotāja. Sociālā darba un supervīzijas laukā Inesi pazīstu kā atbildīgu, uzticamu un sirsniņu cilvēku. Savukārt **Kārlis Viša** ir sociālais darbinieks un sabiedrības vadības maģistrs, supervizors, vairāku tālākizglītības mācību programmu idejas autors, virzītājs un pasniedzējs, kā, piemēram, “Psihosociālais darbs sistēmiskajā pieejā”, “Sociālais darbs ar atkarīgām personām”. Šobrīd Kārlis ir psihoorganiskās analīzes terapijas mācību noslēguma posmā. Kārli daudzu gadu sadarbībā pazīstu kā enerģisku, radošu un dedzīgu savu ideju realizētāju, kuram, manuprāt, piemīt fantastiska īpašība radīt šodien to, kas būs nepieciešams rīt.

Šoreiz mēs tiekamies ne tikai, lai pārspriestu kādas jaunas ieceres vai analizētu pagājušos projektus, bet pavisam citā fokusā – runāt par sociālo darbinieku ģimeni. Nekad iepriekš neesam to tā apsprieduši vai pievērsuši īpašu uzmanību faktam, ka Inese un Kārlis bez aktīvas profesionālās darbības sociālā darba jomā ir arī ģimene, pāris, vīrs un sieva jau 19 gadus, savu bērnu, meitas un dēla, vecāki. Ja runā par sociālā darba ģimenēm – pāriem, tad es domāju, ka Latvijā tā ir īpaša parādība. Arī manā studiju laikā bija vairāki topošo sociālo darbinieku pāri, bet šobrīd viņi vai nu nav pāris, vai arī viens vai abi vairs nestrādā sociālā darba jomā. Tā kā manā ieskatā Kārlis un Inese kā sociālo darbinieku ģimene, kā pāris, kur abi ir profesionāli sociālie darbinieki un aktīvi darbojas jomā, ir unikāli Latvijā. Kārlis un Inese uz šo manu atklāsmi reaģē ar smaidu.

I.O. Vai jūs esat kādreiz runājuši, domājuši par sevi

šādā kontekstā – ka tiešām esat viena no retajām sociālo darbinieku ģimenēm Latvijā?

K.V. Nē, tādas unikalitātes kontekstā neesam domājuši, bet tas, ko esam piefiksējuši – ka mūs liek “vienā maisā”: “Viši”, “Viši supervizori”, “Višu lauks” vai bieži, stāstot kādu stāstu, ko zina Inese, paskatās uz mani un ir pārsteigti, ka es to nezinu. Jā, ja man jautā – “iesakiet mums kādu lektoru, supervizoru” – protams, ka man pirmā doma ir par Inesi.

I.O. Izklusās, ka “Viši” – tas ir jūsu kopīgais apzīmējums. Arī es, īsinot laiku, varu pateikt: “jāparunā ar Višiem”, ar to domājot, ka jāparunā ar Inesi un Kārli par jautājumu, kur būtu svarīgas jūsu abu domas.

Inese smejas un ironizē – *Višu brends!*

K.V. Esam šajā kontekstā dzirdējuši arī negatīvas lietas, piemēram, “Viši visu pārņemuši!” (smejas) Mēs pat tur neesam bijuši, bet viedoklis par mums jau ir!

I.S.V. Jā, tādas unikalitātes kontekstā, ka esam sociālā darba pāris, ģimene, un tik ilgi esam kopā, arī neesmu domājuši. Tagad varbūt, uzsākot sarunu, sāku par to aizdomāties, ka tas tā tiešām varētu būt, jo kopīgi esam izgājuši daudzus personiskos un profesionālos ciklus. Tiesa, mēs ar Kārli esam runājuši par to, cik ilgu laiku esam kopā, roku rokā strādājuši. Īstenībā vēl joprojām, tikai tagad kopā strādājam daudz mazākos apjomos kā agrāk. Mūsu attiecībām kopā strādāšanai ir bijusi liela loma un arī mūsu attiecību sākums bija mūsu pirmajā darbavietā. Pat ne tik daudz augstskolā, cik darbā, kopīgi strādājot.

I.O. Vai es sākumā varētu lūgt katram nedaudz pastāstīt par savu ieešanu sociālā darbā un ar ko nodarbojieties šobrīd?

K.V. Man šogad ir precīzi 20 gadi, kopš strādāju sociālā darba laukā. Strādāt uzsāku 1997. gadā Vaivaru skolā kā metodiķis – audzinātājs. 1998. gadā sākās interesantais

darbs vakarskolā par sociālo pedagogu un jauniešu atbalsta (rehabilitācijas) centrā “Marsa gatve” par sociālo rehabilitētāju, vēlāk par sociālo darbinieku un direktora vietnieku. Sociālais darbs tolaik vēl nepastāvēja kā profesija, nebija profesiju klasifikatorā un mani pieņēma darbā kā sociālo rehabilitētāju. Runājot par ienākšanu sociālā darba laukā – pabeidzot tehnikumu, kā pirmā izvēle bija kļūt par mācītāju. Kā otra izvēle bija psiholoģijas lauks. Tolaik tehnikumā psiholoģijas skolotāja Indra Majore mūs ļoti iedvesmoja, bet iestāties psihologos nebija reāli, jo Latvijas Universitātē bija liels konkurss – ap 16 cilvēku uz vienu vietu. Trešā izvēle bija iet uz aktieriem. Es joprojām atceros, ka labs draugs, tagad Vaivaru skolas direktore, ieminējās, ka ir tāda augstskola “Attīstība”¹, kurā varētu būt tas, kas mani interesē. Tur esot “baigi daudz” psiholoģijas. Tur ir aktiermeistarība. Tur māca par reliģijām. Pirms tam es biju saticis Ineses kursa biedru Miku, kurš mācījās “Attīstības” pirmajā kursā un ieminējās par šo augstskolu.

I.S.V. Kārli, es pat nezināju, ka Miks ir pirmais, kurš Tev pastāstīja par sociālā darba studijām!

K.V. Jā! Es domāju, ka informācija nāca no vairākām pusēm vienlaicīgi un ceļi arī turp aizveda. Es tajā laikā nezināju, kas ir sociālais darbs. Man bija pavisam neliela pieredze. Es tehnikuma pēdējā kursā pa naktīm strādāju LELB Diakonijas centra kristīgajā uzticības tālrunī, kur zvanīja cilvēki krīžu situācijās un cilvēki ar suicidālām tieksmēm (vismaz verbāli). Mūs apmācīja, un piedzīvoju arī pirmās supervīzijas, kuras vadīja mācītājs. Bet šī pieredze ar sociālo darbu vēl nesaistījās. Kad es aizgāju uz “Attīstību”, daļa kursa biedru nesaprata, kas ir sociālais darbs, bet tas, ko mēs mācījāmies, bija interesanti un uz pašizziņu vērsti. Atceros, ka tikai otrajā kursā Rodžersa² vai Oles Hermansena³ lekcijās kaut kas “saslēdzās”, radās kāda pirmā vīzija par sociālo darbu un kas varētu būt tas sociālais darbs. Kad jau Ilze Ieviņa⁴ vadīja lekciju kursu ar video filmām par palīdzību, konsultēšanu, tad nostiprinājās mans priekšstats, ka sociālais darbs ir palīdzošā profesija ar tiešu

kontakta, tiešu palīdzību klientam dažādās grūtībās, ka tas ir pietiekoši psiholoģizēts, t.i., ar nepieciešamību pārzināt un izmantot psiholoģijas un konsultēšanas zināšanas. Par gadījuma vadīšanu, darbu ar gadījumu toreiz runāja mazāk. Tā kā par augstskolu vajadzēja maksāt, tad nebija citas iespējas kā iet strādāt un automātiski sāku strādāt šajā laukā. Mana nopietnā pirmā darbavieta un prakse sociālajā jomā bija vakarskolā un pēc tam jauniešu atbalsta centrā “Marsa gatve”. Vakarskolā mēs ar Inesi kopā uzsākām vadīt sociālās izglītošanas grupas (atbalsta grupas). Bija situācijas, kad jaunieši atnāk uz mūsu grupu nodarbībām un no citām stundām aiziet. Tās bija patiesas un godīgas attiecības ar viņiem kā ar klientiem, kuras mēs centāmies nenodot. Mēs izdomājām tēmas, jautājumus, testiņus; kas tik tur nebija.

1999. gadā praksē uz pusgadu aizbraucu uz Angliju, kur strādāju ar cilvēkiem ar garīgas attīstības traucējumiem. 2000. gadā es aizgāju prom gan no vakarskolas, gan “Marsa gatves” un sāku strādāt invalīdu un viņu draugu apvienībā “Apeironi”. Turpmākos 8 gadus tāda lielā pieaugšana jau notika “Apeironā”. “Apeironi”, jau pirms es uzsāku tur strādāt, bija nozīmīga organizācija jaunajiem sociālā darba studentiem un augstskolas beidzējiem, jo arī mēs ar Inesi vairākus gadus tur darbojāmies kā brīvprātīgie. Tajā laikā paralēli darbiem bija ārkārtīgi bagātīga augstskolas dzīve sociālā darba jomā. Piemēram, 1998. gadā kopā ar “apeironiešiem” veicām akciju “Tu vari” – paši sēdāmies ratiņkrēslā, “Attīstība” deva busiņu, mēs braukājām apkārt un aktualizējām vides pieejamības problēmas. Organizējām bērnu invalīdu pasākumus. Paralēli darbam bija aktīva gan studentu, gan brīvprātīgā darba dzīve. “Apeirona” laikos bija fantastiska iespēja realizēt jebkādas idejas, kas nāca. Sākot ar atbalsta grupām, kuras uzsākām kopā ar kolēģi Rozi⁵ – 2000. gadu sākumā paši mācījāmies un veidojām pirmās atbalsta grupas cilvēkiem ar invaliditāti. Daudzi pasākumi tika vērsti uz interešu aizstāvību, vairāki projekti uz jauniešiem. Kopā ar Inesi arī darbojāmies daudzos projektos. Darbs sabiedriskā organizācijā ļauj būt ļoti brīvam un realizēt daudzas ieceres. Uzsāku darboties arī neformālās izglītības laukā un supervīzijā. Pēc “Apeirona” 2008. gadā uzsāku supervīzijas praksi jau nopietnāk. Visas manas pieredzes ir tā eklektiski sasūkušās un papildina viena otru. Tagad visvairāk savu profesionālo lauku identificēju ar supervīziju un strādāju pamatā kā supervizors sociālā darba laukā, kā arī darbojos ar projektiem, kuri liela daļa ir saistīti ar sociālo darbinieku tālākizglītību. Joprojām izglītojošā daļa man patīk gan mācot citus, gan pašam mācoties. 2013. gadā bija pirmās psihosociālās sistēmiskās pieejas mācības⁶, kuras organizējot, daudz pats mācījos. Jā, tas ir vienmēr grūti – atspoguļojot savu pieredzi, parādīt savas mācīšanās zonas,

¹ *Autora piezīme* – Sociālā darba un sociālās pedagoģijas augstskola “Attīstība”. Pirmā augstskola Latvijā, kura uzsāka sociālo darbinieku un sociālo pedagogu sagatavošanu Lidijas Šilņevas vadībā. Četrgadīgās bakalauru programmas studijas Rīgā tika aizsāktas 1991. gadā un pirmie 17 Latvijas profesionālie sociālie darbinieki diplomus saņēma 1995. gadā. Starp šī izlaiduma sociālajiem darbiniekiem ir tādi nozīmīgi sociālā darba pārstāvji kā Evija Apine, Ārija Baltiņa, Ilze Norman (Ieviņa), Aija Krastiņa, Inita Pauloviča u.c.

² *Autora piezīme* – Marks Rodžerss – ASV klīniskais sociālais darbinieks. Kopš SDSPA “Attīstība” pirmssākumiem pasniedzējs, lektors un sadarbības partneris.

³ *Autora piezīme* – Ole Hermansens – Dānija, sociālais darbinieks, SDSPA “Attīstība” lektors.

⁴ *Autora piezīme* – Ilze Norman (Ex-Ieviņa) – SDSPA “Attīstība” pirmo bakalauru kursu absolvente. Sākumā augstskolā strādāja kā lektore, bet uzsāka studijas ģimenes terapijā Zviedrijā, kur joprojām dzīvo un praktizē. Ilze daudzus gadus iesaistās Latvijas sociālo darbinieku tālākizglītības programmās un šobrīd ir arī supervizoru apmācības programmas pasniedzēja.

⁵ *Autora piezīme* – Roze Blāze, sociālā darbiniece. Šobrīd jau vairāk kā 10 gadus dzīvo un strādā Lielbritānijā sociālā darba ar ģimenēm un bērniem jomā.

⁶ *Autora piezīme* – Pirmās Latvijas psihosociālo darbinieku sistēmiskajā pieejā apmācības Latvijā. Kārlis ir apmācību idejas autors un virzītājs šai idejai, komandas veidotājs. Kārļa uzrakstīto projektu atbalstīja projektu konkursā un tas ieguva ES SIF finansējumu. Sīkāka informācija <http://socialaisdarbs.blogspot.com/>

jo mācos visur un nemitīgi. Piemēram, šobrīd organizēju braucienus bāriņtiesām un sociālajiem dienestiem uz Somiju un Zviedriju, būs jau trešais brauciens. Tā ir nepārtraukta kopā būšana un mācīšanās vienam no otra. Atceries, kad projekta ietvaros bijām ar Bolderājas klientiem Zviedrijā, Lietuvā, Polijā (Kārlis vērsās pie manis, jo vairākus gadus arī mēs strādājām vienā darbavietā, Rīgas Sociālā dienesta Bolderājas Ģimenes atbalsta centrā, kas vēlāk pārtapa par Bolderājas teritoriālo centru. Kārlis bija ne tikai grupu vadītājs, bet arī neatņemams projektu vadītājs vairākiem ļoti veiksmīgiem un noderīgiem projektiem, kā arī palīdzēja iedibināt un realizēt starptautisko jauniešu brīvprātīgo pieredzi). Projekti ir nozīmīga manas mācīšanās daļa arī šobrīd.

I.O. Inese, pastāsti par savu ienākšanu sociālajā darbā!

I.S.V. Es uzreiz pēc vidusskolas aizgāju uz augstskolu "Attīstība". Man bija tieši tas pats stāsts par profesijas izvēli kā Kārlim. Viena no manām pirmajām izvēlēm bija kļūt par skolotāju, bet pēc vidusskolas tas vairs tik pievilcīgi nelikās. Nezināju, kāda skolotāja gribu būt – literatūras vai angļu valodas. Tā pamazām vēlme iet šajā virziena pačabēja. Tētīm draugs bija pasniedzējs policijas akadēmijā, un viņš ieteica, ka man jāiet mācīties par juristi, jo tur bija pirmais uzņemšanas gads, kad gatavoja kādus īpašos juristus pilsonības un migrācijas jautājumos. Es pat iestājos policijas akadēmijā uz pirmo gadu, bet neaizgāju mācīties, jo bija sajūta, ka tas nav mans, lai arī tīri racionāli man patika tas, kas saistīts ar likumiem, jurisprudenci. Un tad klasiski – psiholoģija! Ar bariņu dāmu, kas startēja psiholoģijā, satikāties vēlāk "Attīstībā". Tolaik man izglītība sociālajā darbā bija kā alternatīva studijām psiholoģijā. Nevienam jau arī nezināja, ne kas ir sociālais darbs, ne kā tas atšķiras no psiholoģijas. Tas bija it kā tas pats, bet kaut kas citāds. Man bija skolas biedrene, kurai kāda paziņa mācījās un stāstīja, ka, zini, ir tāda "Attīstība", bet tur ir jāmaksā, jo tā ir privāta augstskola. Tur sagatavo sociālos darbiniekus. Ir daudz angļu valodas – O! Angļu valoda ir tas, kas man patīk. Tur māca likumus – O! Tas ir tas, kas arī mani varētu interesēt. Un esot "baigi daudz" psiholoģijas! (Inese smejas) Tātad der! Jāiet! Principā ļoti līdzīgi kā Kārlim, man tikai tās reliģijas nebija sarakstā. Angļu valoda, likums un psiholoģija bija tas, kas mani sākotnēji uzrunāja studijām "Attīstībā". Viens no iestāšanās intervijas jautājumiem bija – kā Jūs redzat, kur sociālais darbinieks varētu strādāt? Vienīgais, ko varēju sarunā no sevis izspiest, bija, ka viņi varētu strādāt kādos bērnu namos, un pie sevis nodomāju: "Nē! Bērnu namā es nekad nestrādāšu!" Taču pēc augstskolas beigšanas tā bija viena no manām visnozīmīgākajām darba vietām.

I.O. Vai krīzes centrs bija Tava pirmā darba vieta?

I.S.V. Nē. Augstskolas laikā, protams, bija ļoti nozīmīga pieredze kopā ar "Apeirona" mafiju (smejas), kas ievilka dažādos pasākumos, projektos. Runājot ar Ilzi Norman, viņa teica, ka tajā laikā nevarēja saprast, kurš ir kurā kursā, jo visi darbojās ļoti vienoti. Mums nevajadzēja sociālā darba mentorus, mums bija vecākā kursa studenti, kuri dabiski uzņēmās "mentorēšanas" lomu. Noskatīja jaunākos,

kuri bija ar kādu iniciatīvu, un piedāvāja darboties. Tā mēs tur ievilkāmies Kurzemes Sociālā dienesta un "Apeirona" "bandiņā".

I.O. Jā, es arī labi atceros šos "Attīstības" laikus, kad visi aktīvie, darīt gribošie un progresīvie pazina viens otru, iesaistījās dažādu pasākumu īstenošanā, un turpmāk tam bija liela nozīme profesionālā laukā, savstarpējā sadarbībā un atbalstā, kā arī sociālā darba attīstībā. Bija ļoti daudz iniciatīvas, brīvprātīgā darba un ieinteresētības profesijas attīstībai.

I.S.V. Es esmu domājusi, kas ir mana pirmā darba vieta, un laikam tomēr tas, ko uztveru par savu pirmo, reālo sociālā darbinieka pieredzi, ir Anglijā – darbs neatkarīgas dzīves organizācijā. Es nodrošināju cilvēkiem ar garīgās attīstības traucējumiem neatkarīgu dzīvi. Tā bija mana pirmā pieredze, kur strādā ar klientu, satiec kolēģus, piedzīvo supervīzijas, redzi, kā darbs tiek organizēts, ko dara sociālais darbinieks, ko dara "keyworker" jeb atslēgas darbinieks – mūsu gadījumā tos sauktu par sociālajiem rehabilitētājiem. Tā bija mana pirmā darba vieta 7 mēnešus. Kad atgriezos, bija ļoti liela vēlme braukt atpakaļ un tur turpināt strādāt. Man arī piedāvāja palikt un gribēja, lai es nāku pie viņiem strādāt, bet tas vēl nebija Eiropas Savienības laiks. Tobrīd Anglijā darba atļaujas nokārtošana prasīja lielas pūles, turklāt atbraucot ģimene teica, ka iesāktās studijas ir jāpabeidz un pēc tam brauc, kur gribi. 1998. gadā, tas bija 4.kurss "Attīstībā", Kārlis padeva ziņu, ka vakarskolā ir izbrīvējusies sociālā pedagoga vieta. Tā mēs abi sākām strādāt vakarskolā. Tā bija pirmā mūsu kopīgā darba vieta. Kārlis tad aizbrauca uz Angliju un paralēli bija iesākts projekts Marsa gatvē par Krīžu centra izveidi, kur vajadzēja vadītāju. Kārlis teica, ka viņš nevienam citam, kam šo projektu varētu atstāt un kurš varētu uzņemties vadību, neredzot. Mēs vēl nebijām kā pāris, tikai kolēģi. Krīžu centra projekta izstrādē bija daudz ieguldīts. Tajā laikā Ieva Bicāne bija direktore "Marsa gatvē", un es gāju pie Ievas runāt, saprast, vai varēsim sastrādāties. Tā man sākās Krīzes centra periods. Kopā kādi 7 gadi. Kādu laiku strādāju gan vakarskolā, gan Krīzes centrā, bet tas nebija savienojams, un ātri pārgāju tikai uz darbu centrā. Kārlis aizbrauca uz Angliju un es uz Krīzes centru. Tomēr sociālā darba domāšanu, līdzdarbošanos, vērtības, komandas darba fundamentu man ielika Anglijas pieredze, un tas turpmāk realizējās visos citos darbos.

K.V. Jā, tas ir interesanti, kādu lomu nospēlē ārzemju pieredze studiju laikā. Es arī uz Angliju aizbraucu kā kārtīgs Austrumeiropas puika, skūtu galvu un saviem priekšstatiem. Vēl tagad atceros savas jūtas, ieraugot pirmo reizi melnādainu cilvēku autobusā, vakarā, un viņš man nāk klāt un kaut ko saka... maigi izsakoties, biju izbrīnīts.

I.S.V. Mēs arī dzīvojām "diversity" pašā sirdī. Tur piedzīvojām īstu dažādību un dažādības pieņemšanu. Aptuveni 2001. gadā Labklājības ministrijai sadarbībā ar dāņiem bija viens mācību projekts, kurā neliela sadaļa bija veltīta supervīzijām, t.sk. mācīja reflektējošo grupu, kuru es vēlāk daudzus gadus esmu izmantojusi. Tas iedrošināja pašiem uzsākt supervīzijas, kad mūs uzaicināja vadīt supervīzijas pedagogiem.

Pēc 7 gadu darba Krīzes centrā biju pavisam izdegusi. Tas bija izdegšanas, iztukšošanās un vilšanās sistēmā posms, bet es biju sākusi vadīt supervīzijas ar kolēģi no vakarskolas. Viņai bija idejas un plāns. Tā kopā ar organizāciju “Bernada” 2002. gadā uzsākām supervīzijas un pirmās sociālo darbinieku novadu grupas supervīzija man bija Kuldīgas novadā. Tas varētu būt kāds 2003. vai 2004. gads.

K.V. Tas nozīmē, ka jau tajā laikā bija novadi, kuri uzskatīja, ka supervīzija ir nepieciešama.

I.S.V. Jā. Tad man bija kādu laiku pārrāvums. Strādāju tikai kā supervizore un pie atsevišķiem projektiem. Un tad es aizgāju strādāt uz Bolderāju⁷ pie Tevis (I.O.). Strādāju tikai ar atbalsta un sociālo prasmju grupām sešus gadus, paralēli turpinot vadīt supervīzijas. Tad es aizgāju un atstāju Kārlī savā vietā. Tā mums tur mijās tie darbi (abi smejas). Jā, īsu brīdi “boldžā” arī pastrādājām kopā.

Tagad es pilnīgi noteikti izjūtu savu profesionāļa identitāti kā supervizore, un tagad arī ienāk tāds jauns aspekts – supervizoru trenere, skolotāja. Šo jauno lomu es labi jūtu un pieņemu, tā man patīk. Ja man jāsaka par profesionālo identitāti, tad sociālais darbs noteikti ir mana bāze, uz kā tālāk veidojas viss pārējais. Sociālā darba profesionālās idejas, vērtības ir mans pamats, un sociālo darbu izjūtu kā pamatu visā turpmākā profesionālās attīstības ceļā.

I.O. Interesanti, kad jūs katrs stāstāt par savu ienākšanu sociālajā darbā, tad lielākoties stāstāt par sevi, savu attīstību un pieredzi, bet laiku pa laikam sarunu “pārķer” otrs un spilgti iezīmējas abu profesionālās zonas, tēmas vai vietas, kas jau ir jūsu kopīgā pieredze.

I.S.V. Daudz jau arī šobrīd ir kopīgu darbu. Piemēram, esam divās sabiedriskajās organizācijās kopā, kurām esam dibinātāji.

K.V. Arī supervizoru mācībās tagad esam kopā. “Psihosociālā darba sistēmiskajā pieejā” pirmajā projektā un otrās grupas mācībās bijām kopā un citur... Kādu laiku mēs diezgan daudz kopā strādājām, un tad vienā posmā nāca mūsu apzināts lēmums, ka tas ir jābeidz.

I.O. Tas ir arī viens no maniem jautājumiem, ar ko vēlos turpināt sarunu par sociālo darbinieku ģimeni. Es jūs abus esmu pieredzējusi un uztvērusi kā divus absolūti autonomus profesionāļus, lai arī lielākoties esat kopā. Bet tajā pašā laikā man ir saprotams, ka jūs esat pāris, ģimene. Kā tas ir – saglabāt savu profesionālo autonomiju, esot ģimenē, kur neizbēgami daudz ikdienas telpas paņem arī partnera profesionālā dzīve un sociālā darba tēmas, aktualitātes?

I.S.V. Pēdējā laikā mums ir pat tā, ka stingri novelkam – viss! Par darbu nerunājam! Ja agrāk mēs zinājām ļoti daudz viens

par otra profesionālo lauku, ko kurš un kā dara, tad šobrīd, piemēram, ja man pajautātu, kur Kārlis vada supervīzijas grupas, tad es pat nevarētu nosaukt, un man būtu grūti uz to atbildēt. Pat šodien, pirms mūsu sarunas, nejauši uzzināju, ka Kārlis kaut kad ir palīdzējis tulkot asociatīvās kārtis. O! Pirmo reizi par to dzirdēju. Mums aizvien mazāk paliek savstarpējā profesionālā apmaiņa. Atceros Krīzes centra laiku, tobrīd daudzi mūsu kopīgie draugi bija no sociālās jomas, bez tam darbojāties arī “Apeironā”, kur bija aktīva formālā un neformālā komunikācija. Rezultātā dzīve izveidojās tā, ka draugu lokā, ar kolēģiem un mājās runājām tikai par sociālo darbu, un vienā brīdī bija sajūta, ka tas ir par daudz. Tas bija posms, kad abi ļoti apzināti sākām domāt, ka jāsāk pievērsties arī mums pašiem, ka jāsāk nodalīt darbs un ģimene un ka cilvēki dzīvo arī bez sociālā darba.

I.O. Pēc cik gadu kopdzīves jūs abi nonācāt līdz atziņai, ka sociālā darba ir par daudz jūsu ģimenē un ka darbs un ģimene ir jānodala?

K.V. Pēc desmit laulības gadiem.

I.S.V. Kopdzīvē mums šogad jau 19 gadi. Redz, sociālā darbā 20 un kopdzīvē 19. Es vēl Kārlim biju prakses supervizore augstskolā un par to toreiz bija zināmi jociņi (abi smejas).

I.O. Tātad jūs abi viens otru atradāt caur sociālo darbu.

I.S.V. Tieši tā.

K.V. Būtībā iepazīnāties caur augstskolu. Hmm, redz kā, man dažkārt ir jautājuši: “Kā tas ir, ka jūs abi ģimenē esat sociālie darbinieki?” Vai – kā tas ir, ka sieva ir sociālā darbiniece? Es jokodamies atbildu – es nezinu kā ir, kad tā nav. Man nav tādas pieredzes. Pieaugšanas un nobriešanas laiks, augstskolas laiks – uzsāku, kad man bija kādi 20 gadi, jau pirmajā kursā sākām kopā tusēt, būtībā visa dzīve ir kopā. Tad es saku – es nezinu, kā ir citādi! Būtībā jau tas nav nekas unikāls. Varbūt sociālajā darbā, bet, ja mēs paskatāmies, piemēram, mākslas pasaulē, psihoterapeitu laukā, un kur nu vēl mediķu dinastijas.

I.O. Jā, bet sociālajā darbā, īpaši Latvijā, tā nav bieža parādība – sociālo darbinieku ģimenes, pāri.

K.V. Es domāju, tas ir saistīts ar to, ka sociālo darbu uztver kā sieviešu profesiju un sociālajā darbā ir maz vīriešu. Tam nav, manuprāt, nekādu loģisku izskaidrojumu, tie ir tikai priekšstati. Pabraukājot pa pasauli, var sastapt daudz vīriešus sociālos darbiniekus. Piemēram, mūsu bijušie pasniedzēji, kolēģi un draugi Ilze un Tony Norman arī ir sociālie darbinieki un ģimeņu terapeiti. Maijā, esot Somijā pieredzes apmaiņā, sastapu daudz ielu sociālos darbiniekus darbā ar jauniešiem un ar smagām klientu grupām. Lielākoties tie bija vīrieši. Viņi smejojoties teica, ka lauka sociālie darbinieki (*field worker*) Somijā tik daudzi ir vīrieši, jo sievietes ir gudrākas, iegūst augstāko izglītību sociālajā darbā un kļūst par gadījuma vadītājām, bet smagāko darbu ar klientiem atstāj vīriešiem, jo vajadzīga tikai viengadīgā pilnveides programma sociālajā izglītošanā (*social education*). Somijā

⁷ No 2008. gada Rīgas domes Kurzemes rajona Sociālā dienesta Ģimenes atbalsta centrs Bolderājas rajonā. 2010. gadā pārveidots par Rīgas Sociālā dienesta Pārdaugavas rajona nodaļas Teritoriālo centru.

satiku arī vienu sociālo darbinieku ģimeni, kur sieva kā sociālā darbiniece strādā ar meitenēm un vīrs ar puisiem – viņi abi veic lauka darbu.

Inese mūs atgriez pie tēmas. **I.S.V.** No otras puses tam (pārim sociālajā darbā) ir daudz plusu, jo īpaši profesionālo krīžu brīžos. Man ir bijuši periodi, kad liekas, ka jāiet prom uz kādu citu jomu, piemēram, personālvadību vai kur citur. Arī Kārlim ir bijuši tādi brīži ar nopietnām pārdomām par palikšanu sociālajā darbā.

K.V. Mums pat ir bijusi doma braukt prom no valsts. **I.S.V.** Jā, arī tāds posms ir bijis. Bet tas, ka mēs esam pāris, nozīmē, ka mēs atbalstām viens otru. Mums ir vienots vērtību pamats un līdzīgs redzējums. Tas nozīmē, ka ir iespēja atbalstīt otru šādās grūtās profesionālās krīzes situācijās. Man Kārlis ir arī skolotājs un atbalsta punkts daudzos momentos. Ja man ir kāds neskaidrais, melnais punkts – ko darīt? Nezinu! – Kārlis būs pirmais, ar ko es apspriedīšu savus darba jautājumus, profesionālo dzīvi. Es zinu, ka es varu saņemt atbalstu un padomu, kurā ieklausīšos. Tas ir liels pluss man kā cilvēkam gan pāru attiecībās, gan profesionālā ziņā. Tam ir savi plusi un mīnusi. Viss atkarīgs, kā novelk tās robežas.

I.O. Kādi tad ir mīnusi divu sociālo darbinieku dzīvošanai kopā?

I.S.V. Tie ir tad, kad ir par daudz darba, kad pazūd mūsu attiecības... Klau! Varbūt parunājam par kaut ko citu!

K.V. Mums meita ir teikusi: “Beidziet par darbu runāt! Atkal jums tas darbs!” Es redzu daudzus mīnus, ko ienes sociālais darbs, piemēram, sociālā darba zināšanas ģimenē. Es zinu, kā vajag, bet es redzu, ka ikdienā tas nedarbojas! (smejas) Šad un tad es domāju, ka ir vieglāk nezināt, jo ar zināšanu un nevarēšanu ir jāsadzīvo. Sevi mainīt jau ir visgrūtāk. To es ļoti labi apzinājos psihoterapijas mācībās – ja šķiet, ka terapeitam nav problēmu, tad mēs stipri maldāmies. Tāpat ir sociālajam darbiniekam. Šos abus laukus, dažādās lomas bieži nevar apvienot – es kā tēvs un es kā pasniedzējs varam rīkoties, domāt atšķirīgi. Līdzīgi mēs kā vīrs un sieva un kā divi profesionāļi šajās lomās uzvedamies atšķirīgi, jo tomēr tuvinieku emocionālā iesaiste ņem virsroku un mēs esam tādi, kādi esam.

Es gribēju paturpināt. Kad tu zvanīji, aicināji uz sarunu un teici, ka tevi interesē, kā divi sociālie darbinieki sadzīvo, es aizdomājos, kā mēs viens otru ietekmējam. Un es sev nedefinēju, kur mums abiem ir milzīga privilēģija kā profesionāļiem. Lai arī mums ir daudz kopīgu interešu, tomēr mēs katrs esam specializējušies nedaudz atšķirīgos sociālā darba laukos un ieguvuši atšķirīgu pieredzi. Es it kā vienlaikus iegūstu arī daļu Ineses pieredzes, zināšanas par tēmām, kuras man nav bijušas tik pazīstamas. Un, ja es nezinu, es varu pajautāt Inesei. Kad es specializējos par invaliditātes jautājumiem “Apeironā” vai darbā ar jauniešiem, Inese šo manu pieredzi arī varēja iegūt.

I.S.V. Mēs reāli varam ļoti daudz viens no otra mācīties.

K.V. Piemēram, tagad Inese aizbrauc uz Eiropu ANSES darīšanās. Es nekad neesmu bijis Nīderlandē, studējis par viņu sociālo darbu vai supervīziju, bet no Ineses es uzzinu, kā tiek mācīti supervizori, kāda ir supervīzijas sistēma. Līdzīgi es ar Inesi dalos par savu Zviedrijas, Somijas pieredzi, un Inese uzreiz reflektē, ka tie taču ir tie modeļi, ko mēs centāmies “Marsa gatves” laikā ieviest. Tāda veidā starp mums notiek ļoti nozīmīga profesionālā bagātināšanās un pieredzes apmaiņa. Iespējams, ja mēs būtu strādājuši vienā dienestā, blakus kabinetos, mēs nevarētu tā papildināt viens otru. Tas būtu atšķirīgi. Inese atbrauc no kaut kurienes, man uzreiz citas refleksijas, cits skatu punkts.

I.S.V. Tad mums rodas kādas jaunas idejas. Bet atkal mīnuss – nevar pārforšēt. Ja runā par bērniem, bērnu audzināšanu, tad man viennozīmīgi ir palīdzējušas manas sociālā darba zināšanas. Racionālas zināšanas, protams, neizmaina, bet dod iespēju paskatīties citādi. Daudz ko es varu pamanīt savos bērnos, ko, iespējams, neieraudzītu bez esošajām zināšanām.

K.V. Apkopojot var teikt, ka mēs palīdzam viens otram uzturēt ticību sociālajam darbam un jēgu mūsu profesionālajai darbībai, kas bez būšanas vienā profesijā varbūt nebūtu iespējams. Bet tas, ko iedomājos, kas ienāk specifisks mūsu ģimenē – tā noteikti ir profesionālās leksikas izmantošana ikdienā.

I.O. Kādu leksiku ģimenes ikdienā sanāk izmantot? Par socializēšanās vai funkcionēšanas grūtībām?

K.V. Nu jā! Piemēram, par kādam projekcijām. **I.S.V.** “Beidz uz mani projicēt!” (smejas abi) **K.V.** Vai par “atdalīšanās” grūtībām. **I.S.V.** Vai, piemēram, nesaproti, ka tā ir reāla emocionālā vardarbība?

I.O. Vai jūs vēlētos, lai jūsu bērni kļūst par sociālajiem darbiniekiem?

I.S.V. Es jā! Šo mēs arī esam sapratuši un esam uz viena viļņa, ka mūsu bērni var kļūt un būt tie, par ko viņi vēlas. Ja viņi izvēlēšies būt par sociālajiem darbiniekiem – super! Varbūt sanāksim sociālo darbinieku dinastija.

K.V. Mēs pirms pāris gadiem meitai prasījām, par ko viņa gribētu kļūt, un viņa mums atbildēja: “Man jau laikam nekas cits neatliks, kā kļūt par supervizoru!” Tagad jau vairs nē. Tagad vēlas biznesā, par tūrisma biznesu domā.

I.O. Jā, bet daudzi bērni viņas vecumā nemaz nezina, kas ir supervizors.

I.S.V. Viņa arī savu draugu lokā ir teikusi, ka, pateicoties mums, zina tādu vārdu kā supervīzija. Ja kādos klases salidojumos kāds sūdzas, ka grūti darbos vai kur citur, tad viņa jautā: “Vai jums supervīzija nenotiek?” Tagad viņai ir pusaudžu gadi, un es esmu teikusi viņai, ka diemžēl viņai nav paveicies, ka abi vecāki ir sociālie darbinieki, jo pamana daudz ko tādu, ko citi vecāki nepamanītu. Man pietiek ieraudzīt kādu pavisam nelielu niansi, un tā acs jau

ir uztrenēta, ka daudz ko var uzķert pusaudža uzvedībā diezgan ātri. Es domāju, ka viņai tas ir grūti.

K.V. Bet, piemēram, kad viņa stāsta par savu klasesbiedru un uztraucas par to, kādu iespaidu vienas skolotājas nelabvēlīga uzvedība atstās bērnam, viņas satraukums par to, kā viņš jutās, kādas tam būs sekas – tā varētu būt mūsu ietekme.

I.S.V. Ko es gribētu, lai bērni darītu dzīvē? Man ir svarīgi, ka viņi ievērotu vērtības – cieņa pret atšķirīgo, spēja pieņemt, spēja saredzēt aiz uzvedības tās motīvus, spēja pieņemt dažādus sociālos slāņus, nekļūt augstprātīgiem, izturēties cienīgi. Man liekas, ka tas ir man svarīgi, lai bērni ievērotu sociālā taisnīguma un sociālās atbildības principus. Vienalga, kur viņi strādātu, būtu svarīgi, lai šīs pamata lietas tiktu ievērotas.

I.O. Viena jūsu milzīga vērtība ir jūsu kopība, savstarpējais atbalsts un ģimeniskums, bet tiekoties ar diviem sociālā darba profesionāļiem, kuri abi divi roku rokā jau ir iesoļojuši Latvijas sociālā darba profesionāļu vecākajā paaudzē un ļoti daudz ir paveikuši sociālā darba un supervīzijas attīstībā, es nevaru neizmantot iespēju jautāt par jūsu sociālā darba sajūtu tagad. Kādu jūs šobrīd redzat sociālo darbu?

I.S.V. Ja es domāju par sevi, tad laikā, kad mēs sākām darboties sociālajā darbā, viss attīstījās, varēja darīt un aizsākt daudzas lietas. Tas ir ļoti saskanīgi ar mani, jo man patīk būt jaunās idejās, projektos. Tagad ir nedaudz citādi. Tagad daudz kas ir stabils, realizējies, izveidojies un noformējies. Man kļūst grūtāk, jo man ir nepieciešama radoša vide un atkal kaut kas jauns. Sociālajā darbā viss bija jauns, supervīzijā viss bija jauns. Kaut kā aizsākšana man ir ļoti būtiska. Man šķiet, ka šobrīd vajag daudz vairāk radošuma. It kā iespēju ir daudz, bet, kur realizēties ar savu jau noformējušos praksi, ir jāmeklē.

K.V. Domājot par sociālo darbu, es redzu to sistēmu kontekstā. Kad mēs sākām, nekas nebija definēts, gribējās atzīšanu, nosaukšanu vārdā. Atceros mūs vakarskolā sauca: “jūs, psiholoģiski domājošie”, jo sociālā darba vēl nebija. Kad sākās atzīšana, tad atzīšanai līdzī sekoja daudzi noteikumi, veidojās struktūra, sistēma un ne vienmēr tā, kā sākotnēji bija iecerēts. Šobrīd, manuprāt, lielākā problēma ir, ka sociālais darbs un sociālais darbinieks tiek definēts pārāk viengabalaini un netiek diferencētas dažādās pieejas. Tie, kuri veidoja šo sistēmu, vairs neredz nepilnības un bieži dzelžaini turas pie tās arī tad, ja veidojums ir nepareizs. Piemēram, sociālais darbinieks sociālajā dienestā ir darbinieks, kurš strādā ar veidlapām un SOPu, pieņem klientus pa 15 minūtēm – tā ir struktūra, kura izveidojās, bet tam nav sakara ar labu sociālā darba praksi. Mums trūkst apzinātības un izpratnes. Bieži neredzam, ka sociālajā darbā ir daudzas apakšgrupas, specializācijas un līmeņi, kur katram ir sava nozīme, process un ieguvums. Ja es satieku ārstu, es varu iet viņam klāt un jautāt par kādu savu kaiti, bet viņš var pateikt: “Piedod! Es esmu tikai sporta ārsts!” Es, līdzīgi kā vairums cilvēku, pieņemšu to saprotoši un akceptēšu, ka sporta ārsts var zināt par sastiepumiem,

muskuļu slodzēm pārslodzēm un tamlīdzīgām lietām. Nevienš negaidīs un nedusmosies, ja sporta ārsts nespēj veikt nieru transplantāciju vai noteikt bērnu slimības. Sociālā darbā specializāciju piemērs būtu līdzīgs kā ārstiem, bet ar piebildi, ka sociālajā darbā ir iezīmētas tikai “lielās” specializācijas (piemēram, sociālais darbs ar ģimenēm un bērniem, sociālais darbs ar pilngadīgajiem). No jebkura sociālā darbinieka sagaida plaša spektra darbības, kas attiecas un neattiecas uz šo profesiju. Trakākais, ka arī pašu sociālo darbinieku vidū šī atdalīšana sagādā grūtības un attiecīgi arī neattīstās. Ja notiek, tad nelielos uzplaiksnījumos, nevis kā regulāra sistēmiska prakse.

I.O. Kārli, kā Tev šķiet, kādēļ tas nenotiek sociālajā darbā?

K.V. Man šķiet, ka tas jau sākas pašā izglītības procesā. Izglītības procesa laikā būtu jāpalīdz atrast stiprās un vājās puses, kā arī piemērotāko profesionālo virzību. Varētu mācīties no ārstu profesijas, kurai ir simtiem gadu un izveidota detalizēta specializāciju sistēma. Otrs iemesls, manuprāt, ka praksē nav pieprasījuma un nodrošinājuma, lai veidotos jaunas specializācijas un metodikas darbā ar klientu. Piemēram, esam izmācījuši aptuveni 30 psihosociālā sistēmiskā darba speciālistus. Šobrīd no viņiem tikai daži strādā šajā specializācijā, atbildība par prakses uzsākšanu ir uz katra indivīda pleciem, bet īsti neredzu, vai sociālajiem dienestiem, sistēmai vai sociālā darba kliķei tas ir vajadzīgs, pieprasīts un noderīgs pakalpojums. Lielai daļai sociālo darbinieku ir apgūtas prasmes, metodikas dažādās jomās, apmeklēti simtiem kursu, bet ar minimālu pielietojamību praksē. Un ne jau tā ir viena sociālā darbinieka atbildība! Trešais, kas mani ļoti uztrauc un būtiski ietekmē sociālā darba jomu, ir sociālo dienestu vadītāju un vietējo politiķu (lēmumu pieņēmēju) izpratne par sociālo darbu un sociāliem pakalpojumiem. Ja sociālā dienesta vadītājs uzskata, ka pietiek ar vienu universālu sociālo darbinieku, tad tajā pašvaldībā nekas nemainīsies. Kas tad veido sociālā darba lauku? Kāds atbalsts sociālajam darbam ir pašvaldībās un valstī kopumā? Izglītība, prakse, paši sociālie darbinieki. Tas viss veido kopējo mozaīku. Tā ir kolektīva vienošanās par to, ko darīt vai nedarīt. Vienošanās ar sabiedrību – uz ko ejam, uz ko neejam.

I.S.V. Man liekas, ka svarīgi būtu pievērst uzmanību Latvijas reģionālajām īpatnībām, kā ir būt par sociālo darbinieku laukos, kādu funkciju izpildi var sagaidīt no šī darbinieka un kādu nē. Mums joprojām ir daudzi sociālie darbinieki, kuri vienā novadā, vienā pagastā strādā un dzīvo daudzus gadus – tas ir ok? Tajā pašā laikā es arī uzskatu, ka nevar atstāt sociālā darba jautājumu risināšanu tādā NEO liberālā, kapitālistiskā plūsmā – ka viss sociālais darbs un tā attīstība ir sociālā darbinieka individuālā vienpersoniskā atbildība. Gribi strādāt atbilstoši sociālā darba vērtībām – raksti projektus, taisi grupas un darbojies, “mēs” (pašvaldība, valsts) neietekmējam un nepalīdzam. Tas ir milzīgs jautājums, kā Latvijas sociālajā darbā iedzīvināt kādu profesionālā kopīgā atbalsta un diskusijas telpu un vienojošo profesionālo virzību.

Man liekas, ka tagad mēs esam ļoti nozīmīgā sociālā darba

pārmaiņu laikā. Cik lielā mērā katrs sociālais darbinieks spēs uzņemties iniciatīvu un negaidīt, kad cits nolems, kā sociālajiem darbiniekiem strādāt. Apvienosies un aizstāvēs sociālā darba vērtības. Protams, te parādās citas puses problēma – daudzi sociālie darbinieki gaida, kad kāds (kolēģis, vadība, pašvaldība, valsts) nolems, pateiks, kā jādara, bet tad, kad pasaka, tad nezina, ko ar to darīt. Bet kopumā profesionālajai attīstībai būtu jānotiek, balstoties uz pašu profesionāļu diskusijām un kopīgi pieņemtajiem lēmumiem. Ir nepieciešama kāda brīvība, lai attīstītos. Ļoti trūkst kopīgas iesaistīšanās profesijas attīstībā, kopīgas diskusijas. Tas ir kaut kur izzudis no sociālo darbinieku kopienas.

I.O. Jā! Iespējams, ka šobrīd vairāk pastāv, ja tā var teikt, institucionālā līmeņa diskusija, piemēram, dienestu darbinieku vidū, organizāciju vadītāju diskusijas, vienošanās par normatīviem, procesiem utt., bet trūkst profesionālā līmeņa diskusijas starp profesionāļiem par darba saturu, darbu ar klientu, attiecībām, metodēm, par sociālā darba mērķiem un vērtībām.

I.S.V. Pietrūkst sociālo darbinieku līdzdalības profesijas tapšanā.

I.O. Inese, kā Tev liekas, kur tas ir pazudis?

I.S.V. Mani uzrunāja tas, ko Kārlis teica par “definēšanu”. Mēs radījām, mēs definējām un ieviesām. Šobrīd pamatos sociālais darbs ir nosaukts un vajadzētu iet dziļumā, plašumā un specializācijās. Tomēr esošie sociālie darbinieki lielā mēra strādā jau “definētā”, nosauktā, strukturētā laukā un pieņem to kā esošu, pastāvošu un nemaināmu. Mani ļoti satrauc sociālā darba vērtību nozīmes samazināšanās. Piemēram, sociālā darba pamatvērtība ir nodrošināt sociālo taisnīgumu, sociāli taisnīgu pieeju, bet bieži sociālā darba prakse ir ļoti tālu no pamatvērtībām, un tiek realizētas institucionālās prasības. Tas ir satraucoši. Ja nav kopējo vērtību, tad ir ļoti grūti vienoties un, iespējams, tā šobrīd ir galvenā problēma.

Tie laiki, kad, “kā man pateica, tā arī darīšu”, ir beigušies. Darba vietā aizvien vairāk no sociālā darbinieka būs nepieciešama individuāla lēmuma pieņemšana un autentiskums. Tie sociālie darbinieki, kuri ir bagāti ar iniciatīvu un pieeju atšķirībām, ātri izdeg, jo nespēj realizēties. Paliek tie, kuri akceptē institucionālos ierobežojumus arī tad, ja tie būtiski ietekmē, kropļo sociālā darba veikšanu.

K.V. Arī vairāki sociālo dienestu vadītāji ir uzsvēruši, ka viena no lielākajām problēmām sociālajiem darbiniekiem ir grūtības domāt klienta vajadzību kategorijās. Piemēram, “klienta vajadzība ir saņemt krīžu centra pakalpojumu”. Nē! Krīžu centrs ir tikai instruments, kā apmierināt kādu citu vajadzību, kura bieži netiek nosaukta vārdā. Mūsu profesionālais uzdevums ir noformulēt precīzi – kāda ir klienta vajadzība tagad, rīt un, iespējams, ilgtermiņā. Un slēgt “līgumu” ar sabiedrību, kā mēs reaģējam uz šīm vajadzībām un ar sociālā darba atbalstu varam attīstīt un

veicināt kopīgo sabiedrības attīstību un izaugsmi. Par to bieži aizmirst, domājot īstermiņā, šodienas problēmas risināšanas kontekstā. Bieži sociālajos gadījumos (rehabilitācijas plānos) var redzēt: problēma ir, ka klientam nav darba, tātad klientam vajadzīgs darbs, uzdevums – atrast darbu! Tā ir katastrofāla sociālā darba situācija, ka pamata problēma ir nodarbinātība, nevis grūtības, kuras cilvēkam neļauj iekļauties sabiedrībā, t.sk. darba tirgū. Jo visbiežāk darba tirgus neatbilst mūsu, sociālo darbinieku, klientu vajadzībām. Un nodarbinātības problēmu risināšana bieži saistīta ar daudz plašākiem ekonomiskiem, cilvēkresursu attīstības un politiskiem lēmumiem. Šāda refleksija ir nepieciešama, lai sociālais darbs (sociālais darbinieks) varētu iegūt savu identitāti un apzināties iespējas un ierobežojumus.

Būtiski šobrīd saprast, vai sociālais darbinieks tiešām realizē savas profesijas misiju, mērķus, vai arī veic pseidopasūtījumu no sabiedrības. Piemēram, bieži klients tiek nolikts marginalizētā statusā, līdzīgi to var attiecināt uz dabisku sabiedrības reakciju un sabiedrības pasūtījumu “tikt galā” ar šo sabiedrības locekli. Ja sociālais darbinieks ir šajā identitātē, tad arī sociālais darbinieks mēģina “tikt galā”. Skatoties no profesionālās sociālā darba puses – sabiedrības vienas grupas marginalizēšana pati par sevi ir problēma, un katrs indivīds tiek skatīts kā sistēmas sastāvdaļa, tātad – neizstumjama. Kāda ir šobrīd sociālā darbinieka ētika, vērtības un identitāte attiecībā uz šiem jautājumiem? Sociālie darbinieki bieži saka: “Jā, jā, ētika, vērtības, teorija – tas viss ir labi, bet Latvijas realitāte ir kaut kas cits!” Kas tad tas ir un kur tas ir nosaukts? Šīs neskaidrās un nenosauktās darbības rezultātā sociālie darbinieki pārņem vērtības, kas nemaz nav raksturīgas sociālajam darbam. Piemēram, vienkāršošu vienu izplatītu sociālo darbinieku tēzi: “Klientam ir jāstrādā, jo, ja klients nestrādā viņš ir “slikts” cilvēks.” Vai, piemēram, bieži sastopams – ja klients saņem sociālo palīdzību, viņam nav tiesības izvīrīt prasības. Kādēļ viņš nāk prasa palīdzību, ja nedara to, ko liek? Vai cits piemērs, kad rehabilitācijas plāna uzdevumos ir iekļauts “atturēties no alkohola”. Šie piemēri parāda milzīgas atkāpes no profesionāla sociālā darba vērtībām un mērķiem, kas turpmāk ietekmē visu sociālā darba procesu ar klientiem un, protams, arī rezultātu. Pazūd jēga sociālajam darbam. Atceramies definīciju, ka sociālais darbinieks pielieto specifiskas metodes, lai palīdzētu cilvēkiem sociālās funkcionēšanas uzlabošanā, atgūtu iespēju iekļauties, risinātu sociālās problēmas utt. Tātad sociālais darbs ir noteiktas metodes, darbības, izpratne – ko, ar ko un kā dari specifiskā sociālā darba vērtību un mērķu kontekstā.

I.S.V. Zinu, ka savulaik par sociālo gadījumu runāja tā, ka sociālais gadījums ir jā-at-ri-sina! Sociālajam darbiniekam tika mācīts, ka sociālais gadījums ir jāatrisina. Lielā mērā šis domāšanas veids ir palicis. Re, kur ir problēma, re, kur ir gadījums – atrisini! Nevis, ka piedāvā risinājumus, veido attiecības, motivē un zini, ka pamatā atbildība ir klienta pusē, bet, ka sociālajam darbiniekam ir jāatrisina klienta sarežģītā situācija. Tas bieži izskaidro, kādēļ sociālie darbinieki sūkstās par nemotivētajiem klientiem, kuri neko paši negrib, jo klienta motivēšana kā atsevišķs darba uzdevums

sociālajam darbiniekam iekšēji nerodas. Tu nevari atrisināt gadījumu!

K.V. Jā, sistēmiskajā pieejā to pieņemam organiski, ka neko bez klienta mēs nevaram izdarīt. Mēs sakām: “Klientam pieder 51% akcijas!” un nevis otrādi, kad sociālais darbinieks pārņem leģitimitāti un risinājumu varu. Mēs varam palīdzēt klientam. Es bieži saku, ka, ja gadījums ir veiksmīgi atrisinājies, tad ir jāpasaka paldies klientam, ka viņam ir bijis tik daudz resursu un spēku.

I.S.V. Vēl man liekas būtiski, ka šobrīd sociālajā darbā ir tendence pārāk orientēties “darīt pareizi”, “darīt kā vajag”, “neklūdīties”. Visbiežāk “pareizības etalons”, uz ko pamatojas, ir kādas institucionālās procesa norādes, nevis sociālā darba profesionālās vērtības, sociālā darba pieejas un metodes. Iespējams, pietrūkst arī profesionālā pašvērtējuma un pašapziņas.

I.O. Vai tās nav bailes rīkoties kā sociālajam darbiniekam, jo nevarētu jau arī teikt, ka šī zona ir pavisam skaidra jau sākot no augstskolas, un ne tik daudzi sociālie darbinieki spēj profesionāli pamatot savu rīcību vadībai un bieži arī sev. Tādēļ atliek sekot skaidri noteiktiem institūcijas procesiem vai institūcijas tradīcijai. Bez tam te ir vēl cits aspekts, jo profesionālās pašapziņas iedīgļus iedēsta augstskolā.

I.S.V. Jā! Bailes kļūdīties. Manuprāt, tā ir bīstama tendence. Vajag darīt tā, kā ir uzrakstīts, pat, ja tas ir pretrunā ar sociālā darba vērtībām, un zaudētājs šajā procesā būs sociālais darbs un klients. Sociālais darbinieks jau nevar strādāt kā bankā pēc instrukcijām. Ja ir tas, tad nospied to pogu datorā, ja klientam cita situācija – nospied otru. Man liekas, ka sociālais darbinieks darbā ar klientu nevar atļauties tā strādāt. Mani biedē šīs tendences.

I.O. Es domāju, ka, iespējams, tas attīstās šajā virzienā, jo vairāk ir “definēti”, aprakstīti sociālā darba institucionālie aspekti. Savukārt nepietiekami definēti un droši vien kopumā vāji apzināti ir sociālā darba profesionālie aspekti, kā arī vāja sociālo darbinieku profesionālā kopiena, iesaistīšanās profesijas veidošanā, par ko runājam iepriekš.

K.V. Man liekas, ka sociālais darbinieks bieži izvēlas darbu ar veidlapu, jo tur ir gandarījums – tur var paspēlēties ar vārdiem, mainīt teikumus, taisīt smukus formulējumus, izvirzīt soļus, uzrakstīt atzinumu. Dažkārt tas kļūst kā kompensācija tam, ko sociālais darbinieks nevar izdarīt ar klientu, veidojot attiecības, pārvarot klienta pretestības, noliegumu. Vai arī nostrādā otrs moments, par ko runāja Inese – ka gadījumam ir jābūt atrisinātam, un veidlapas, formāli procesi ir tie, kas palīdz sajūst šīs it kā darbības, it kā risinājuma klātbūtni.

I.S.V. No otras puses, es domāju, ka sociālajiem darbiniekiem ir aizvien grūtāk tikt līdzī visām prasībām, kas tiek izvirzītas. Vienam sociālajam darbiniekam ir pārāk daudz funkciju un pienākumu. Supervīziju kontekstā es to ļoti labi jūtu. Prasības sociālajiem darbiniekiem ar katru gadu pieaug gan no pašvaldības, gan saistītām jomām – policija,

ārsti, skolas, bāriņtiesa utt., kas ietekmē sociālā darbinieka darba apjomu, kaut vai, ja tas ir par vienu ierakstu datu bāzē vairāk. Sociālais darbinieks nevar to visu akumulēt.

I.O. Jā, pakalpojumu pieaugums vai gluži otrādi – specifiskas problēmas, bet pakalpojumu nav, klientu skaita pieaugums un sarežģītāka problemātika, pieaug ierakstu datu bāzēs noslogojums utt. Citviet pasaulē, piemēram, Skandināvijas pieredzē, to darbu, ko Latvijā veic viens sociālais darbinieks ar ģimenēm un bērniem, veic vismaz 3, no kuriem viens ir *case manager*, cits strādā ar bērniem, cits ar vecākiem. Vai arī ir sadalīti pa specializācijām, jo ģimenistu problēmloks ir ļoti plašs un nevar būt speciālists visās ģimeņu sociālajās problēmās. Dažkārt ģimenistu laukā ir tik sarežģītas situācijas, ka viens sociālais darbinieks situāciju nevar vadīt.

K.V. Te ir tas mūsu fenomens, ka “maisiņš”, t.i., sociālā darbinieka ietilpība, nav bezgalīga, bet viņā “bāž, bāž, bāž!” un turpina bāzt. Ir lietas, kuras “saspiestas”, lai varētu ietilpināt kaut ko vēl. Un tad rodas jautājums, kas ir tas, kas šobrīd ir “saspiests”, t.i., apspiests, netiek izmantots, nav iespējas izmantot praksē, jo tam vienkārši vairs nav vietas, laika un varēšanas? Es domāju, tā ir profesionālā refleksija, brīvais un radošais, alternatīvais redzējums, kritiskā domāšana, laiks attiecību veidošanai ar klientu un tamlīdzīgi. Savukārt bez šīm īpašībām sociālais darbinieks nevar noturēt savu profesionalitāti un profesionālās robežas.

I.S.V. Jā, ir sajūta, ka sociālie darbinieki nevar turēties pretim un aizstāvēt savas robežas. Vai nu tā ir tāda postpadomju telpas īpašība, vai ļoti vāja profesionālā identitāte, trūkst profesionālās kopienas atbalsta, lai kopīgi aizstāvētu robežas un teiktu NĒ – piemēram, tas un tas neietilpst sociālā darbinieka funkcijās, ja nav specializēta izglītība, vai arī – sociālais darbinieks ar ģimenēm un bērniem gadījuma vadīšanā var strādāt ar xx klientu lietu skaitu.

K.V. Es bieži par sevi dzirdu, ka es esmu ideālists vai arī, ka stāstu par ārzemju pieredzi. Jā, protams, ka es atsaucos arī uz ārzemju pieredzi, bet dažkārt šķiet, ka sociālie darbinieki ir tik dziļi savas ikdienas rutīnā, ka kaut kas jauns sāk šķīst apdraudošs. Vai, piemēram, es esmu analizējis sociālo gadījumu, balstoties tikai uz mūsu pašu Latvijas sociālo darbinieku Ētikas kodeksu. Tu nevari iedomāties, kas notiek, jo man saka: “Tas ir Ētikas kodekss, bet prakse ir citāda!” Sociālie darbinieki ar grūtībām pielāgo, interpretē un integrē Ētikas kodeksa vērtības praksē. Skumji, ka tie sociālie darbinieki, kuriem ir stipra sociālā darba vērtību izpratne, atzīst, ka ir aizvien grūtāk strādāt, un virkne kolēģu iet prom no dienestiem, mēs to zinām. Daļa izdzīvo pakalpojumu sniedzēju institūcijās, nevalstiskajā sektorā, bet daļa aiziet pavisam prom, jo kontroles, sociālās palīdzības sniegšanas formalizētā, normatīvā domāšana kļūst vadoša sociālajā darbā.

I.O. Man arī ir bieži nācies piedzīvot šādās situācijas, un arī mani apsaukā par teorētiķi (smaida). Mana kopējā sajūta ir, ka tā ir kāda “zona”, kurā jaunais, “citāda” nedrīkst ienākt, un jūtamas ļoti lielas bailes, nedrošība no sociālo darbinieku puses. Tās ir bieži dzirdētas frāzes: “Ētikas kodekss ir tikai

ētikas kodekss; teorija ir tikai teorija; teorija nav saistīta ar praksi, ar mani vai klientu; neviens nav tik pieredzējis, lai būtu skolotājs un saprastu manu praksi.” Patiesība, jā! Ja sociālais darbinieks saka, ka teorija nav saistīta ar praksi, tad tiešām viņa prakse nav saistīta ar teoriju. Tātad prakse nav mērķtiecīga, apzināta, reflektīva, un vienīgais atskaites punkts savai darbībai paliek pats sociālais darbinieks ar visiem institucionālajiem norādījumiem un veidlapām. Tādā situācijā visa lielā sociālā darba kopiena, t.i., pieejas, teorijas, vēstures atziņas, metodes, diskusijas, grāmatas utt. nevar palīdzēt, jo sociālais darbinieks ar to pēc būtības nav saistīts. Laikam mēs esam atvēruši Pandoras lādi, runājot par sociālā darba grūtībām... Jūtams, ka arī mums šīs diskusijas pietrūkst, un mēs varētu turpināt, aplūkojot ļoti daudzās problēmu zonas sociālā darba profesijā, kas šobrīd tiešām ir satraucošas un norāda uz deprofesionālizāciju. Diemžēl laiks mums ir ierobežots, un mēs no problēmu uzskaitījuma varētu pāriet uz to, ko vajadzētu darīt, kādas varētu būt attīstības perspektīvas? Kādas ir jūsu domas, Kārli un Inese?

I.S.V. Ja es būtu 15 gadus jaunāka, es droši vien mestos iekša Sociālo darbinieku biedrībā. Es reāli kūdītu, aktivizētu, iesaistītu sociālos darbiniekus savu interešu aizstāvībā. Sociālajiem darbiniekiem ir jāattīsta sava interešu pārstāvēšana. Sociālo darbinieku biedrībai ir jāaug un jāattīstās. Es iemetos supervīzijas attīstības laukā, kopā ar kolēģiem dibinot Latvijas Supervizoru apvienību un stiprinot sociālo darbu no tās puses. Caur supervīzijām es arī redzu savu misiju, iedrošinot sociālos darbiniekus pastāvēt par savām profesionālajām robežām, par savām interesēm. Tas ir kā teicienā “kurpnieks bez kurpēm”. Ja pārstāvi klienta tiesības, tad ir jāmaksā, jāatrod laiks pārstāvēt arī savas intereses un idejas. Citādi sociālie darbinieki paliek kā klientu lomā, kuri nevar iesaistīties savu interešu aizstāvībā, savu “sociālo problēmu” risināšanā.

K.V. Es piekrītu Inesei, ka jāstiprina sociālo darbinieku profesionālās piederības un drošības sajūta.

I.S.V. Mēs “C Modulī” diezgan skaidri sev definējam, ko mēs varētu darīt. Mēs varam ar savu pieredzi, savu iedrošinājumu caur projektiem, treniņiem un mācībām sociālajiem darbiniekiem stiprināt katru atsevišķi, un tad jau arī joma kopumā iegūst zinošākus, drošākus, pārliecinātākus, lemt spējīgākus, t.i., profesionālākus sociālos darbiniekus. Pamazām tas ir tas, ko mēs darām.

K.V. Piemēram, septembrī man būs jau ap 40 darbinieku, kuri būs bijuši starptautiskās pieredzes apmaiņās Somijā un Zviedrijā. Pārsvārā tas ir sociālo dienestu vadības līmenis, kas ir ļoti nozīmīgs un spēj ietekmēt sociālo darbinieku darba vidi visplašākā nozīmē. Ideja radās, jo bija lielas sadarbības grūtības bāriņtiesu un dienestu darbiniekiem. Otrs, ja runā par attīstības virzieniem un kas būtu jā dara, es saprotu, ka ir jāveido ļoti dziļš dialogs ar labklājības politikas veidotājiem, pirmkārt, ar Labklājības ministriju (LM). Piemēram, tā nevar būt, ka LM kvalitātes kontrole vērtību līmenī rīkojas pretēji uzstādījumiem Sociālā darba pamatnostādņu projektā. Piemēram, Sociālā darba pamatnostādņu ideja

ir maksimāli stiprināt sociālā darba identitāti, vērtības un caur apmācībām, supervīzijām, metodikām stiprināt sociālā darba autentiskumu, profesionalitāti, bet, no otras puses, tās pašas ministrijas cita nodaļa pārbaudēs, uzņemoties sociālā darba eksperta lomu, grauj to. Tā nevajadzētu būt. Trešais – izglītības sistēma. Piedodiet, tagad tas izskatās kā tajā fabulā par līdaku, gulbi un vēzi. Sajūta, ka tie rati ir saplosīti un sociālais darbinieks ir kaut kur pa vidu. Izglītības veidotājiem ir jāvienojas par kādu vienotu izpratni vismaz bāzes lietās. Vēl viena lieta, kas, manuprāt, ir jā dara. Agrāk es domāju, ka mēs, sociālie darbinieki, varam tā brīvi, liberāli pašorganizēties. Es tam vairs neticu. Ir jā rada gatavi prakses modeļi un principi sociālajam darbam. Tas nav nekas jauns, un mēs varam daudz smelties ārzemju pieredzi. Jāvienojas arī par specializācijām un to kompetencēm. Daļēji tas jau šobrīd ir uzsākts Sociālā darba pamatnostādņu projektā, bet būtiski ir domāt ilgtermiņā – kā būs pēc šī apjomīgā projekta. Būtu nozīmīgi sakārtot sociālo pakalpojumu jomu, precīzāk nosaucot pakalpojumus, bet ļaujot arī attīstīties jauniem.

I.S.V. Tai skaitā, beidzot nodalīt sociālo rehabilitāciju no sociālā darba.

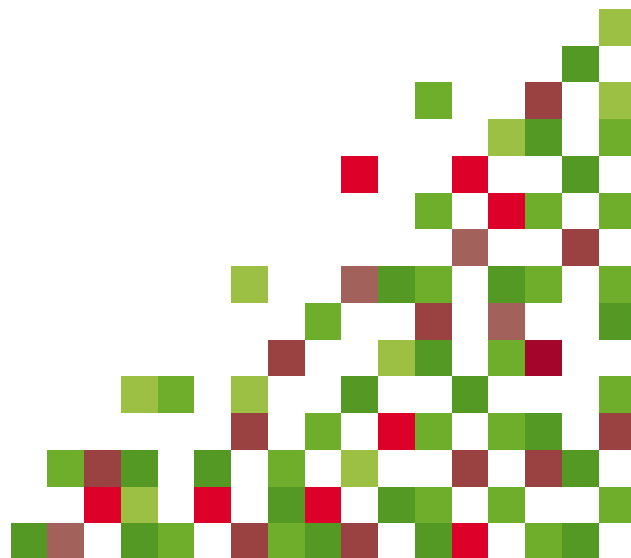
I.O. (smaidot) Kas varbūt beidzot atsavinātu sociālos darbiniekus no sociālās rehabilitācijas plānu rakstīšanas.

K.V. Nākamais līmenis varētu būt, ka tad jau veidojam specifiskas metodikas jomās, aprobējam tās un sekojam attīstībai. Nekas jauns pasaules kontekstā, bet Latvijā vēl tas ir priekšā. Un, protams, sākt fokusēties arī uz sociālā darba saturu un nevis uz formu.

I.S.V. Es redzu perspektīvu spēcīgām pēcdiploma mācībām sociālajiem darbiniekiem, lai padziļinātu sociālo darbinieku prasmes, zināšanas. **Vēl es domāju par to, kā integrēties jaunā paaudzē sociālajā darbā, jo viņi ir citādi.**

I.O. Paldies jums abiem par diskusiju. Mūsu laiks ir beidzies, kaut arī saprotu, ka esam iegājuši ļoti svarīgā ideju zonā.

Lai mums izdodas! Paldies!

Trakie optimisti, kad balons izlaiž gaisu

Sarunu pierakstīja Maija Muceniece, Mg. sociālajā darbā

1997. gada pavasarī notika Sociālā darba un sociālās pedagoģijas augstskolas “Attīstība” otrais izlaidums. Jauno sociālā darba profesionāļu vidū bija arī Laila Balode un Ivars Balodis – sociālo darbinieku ģimene. Zināšanu bagāti, entuziasma pilni attīstīt profesionālu sociālā darba pakalpojumu un ar patiesu vēlmi sniegt atbalstu Latvijas mazaizsargātākajiem iedzīvotājiem. Tāds bija ikviens augstskolas “Attīstība” absolvents; arī šī raksta galvenie varoņi. Laila Balode ir centra “Dardedze” konsultatīvās nodaļas vadītāja, kura ar lepnumu sevi sauc par sociālo darbinieci, savukārt Ivars Balodis jau vairāk nekā 20 gadus vada Invalīdu un viņu draugu apvienību “Apeironi” un atzīst, ka sociālā darba izglītība viņam devusi plašu instrumentu klāstu, ko izmanto savā darbā. Ar Lailu un Ivaru sarunājos kādā vasaras nogales vakarā viņu piemājas dārzā.

Ir 1993. gads, Latvijas valsts pavisam nesen atguvusi neatkarību. Kas mudināja jūs abus pieņemt lēmumu studēt sociālo darbu, kas kā profesija tajā laikā bija kaut kas svešs un nezināms?

Laila: Tajā laikā strādāju skolā, kur saskāros ar daudzām sociālām problēmām, bet tad vēl tās īsti nevarēju nedefinēt. Tā bija sakritība, jo bijām nolēmuši braukt projām no laukiem, kur dzīvojām, un bibliotēkā nejauši ieraudzījū augstskolas “Attīstība” avīzi, kurā bija aicinājums pieteikties studijām un mācīties par sociālo darbinieku. Īsti nezināju, kas tas sociālais darbs ir, bet apraksts man likās ļoti interesants. Šo ideju “pārdevu” Ivaram, atbraucām no laukiem un mēs abi iestājāmies augstskolā.

Ivars: Ja godīgi, es īsti negribēju mācīties, bet Laila man izstāstīja par augstskolu “Attīstība”, un es piekritu šai avantūrai. Mēs pārcēlāmies no laukiem uz dzīvi pilsētā, un bija jāpieņem lēmums, ko darīt tālāk. Tā vienkārši bija iespēja, kuru izmantojām.

Laila: Bija jaunu pārmaiņu laiks. 90. gadu sākumā gaisā virmoja sajūta, ka ir daudz iespēju, lai mainītu lietas – jauna valsts, jaunas profesijas, jaunas iespējas. Man liekas, ka tādā intuīcijas līmeni bija pilnīgi skaidrs, ka kaut kas jā dara, bet, kas ir sociālais darbs, es tajā brīdī nezināju. Pēc apraksta avīzē sapratu, ka tas ir kaut kas ar cilvēkiem, un tas man likās ļoti svarīgi. Dzīvojot lauku vidē un strādājot par skolotāju, biju sapratusi, ka pietrūkst komunikācijas starp vecākiem un bērniem un starp sabiedrību, vecākiem un bērniem. Man pietrūka zināšanu, lai risinātu problēmas, kas bērniem ir aktuālas. Ar tagadējo prātu saprotu, ka es automātiski ieraudzījū sociālo darbinieku vai kādu personāžu, kas to varētu darīt, bet tajā brīdī man idejas nebija. Bija pilnīgi skaidrs, ka kaut kas ir jā dara. Ar visu to, ka vienmēr esmu

vēlējusies situācijas risināt, skolotājam skolā rokas bija par īsu, lai kaut ko tādu izdarītu, un bija jāmeklē citas iespējas. “Attīstība” likās kā brīnišķīga iespēja, jo avīzē bija rakstīts, ka tur būs darbs ar cilvēkiem un iespējas palīdzēt cilvēkiem.

Lai gan augstskola “Attīstība” vairs nepastāv, vēl joprojām kļūst leģendas par tur iegūstamās izglītības kvalitāti un tās absolventu augsto profesionalitāti. Kas, jūsuprāt, bija “Attīstības” fenomens?

Laila: Ļoti labs jautājums! Es pati par to esmu daudz domājusi. Arī es strādāju ar studentiem un savās lekcijās pieminu augstskolu, stāstu par pasniedzējiem, kurus tur satiku, un studenti man nereti uzdod šo jautājumu – kas bija “Attīstība”? Manuprāt, tas fenomens bija rektore Lidija Šiļņeva, kura bija pietiekami drosmīga un neatlaidīga, un uz Latviju varēja atvilināt cilvēkus, kuri mācīja mums skatīties uz lietām pilnīgi citām acīm. Es ticu, ka arī tagad ir ļoti daudzi cilvēki, kas māca studentiem vērot, bet man ir sajūta, ka ne visiem ir vēlme ieraudzīt, un ne visi izmanto šo iespēju. Mēs ne tikai sadzirdējām, ko mums stāsta, bet arī pēc tam to nekavējoties likām lietā. Mūsos bija tāds kā atklājēja gars un vajadzība darīt jaunas lietas. Mūsu kurss arī bija savā veidā unikāls – ar cilvēkiem, kuriem bija pietiekami lielas ambīcijas mainīt pasauli, mainīt vidi, kurā mēs bijām. Un es domāju, ka daudzi no mums to arī ir izdarījuši un tas ir labi izdevies.

Ivars: Man liekas, ka mācību procesā izmantotās metodes bija unikālas. Tās bija pilnīgi atšķirīgas no tām, kādas tika izmantotas padomju laikos. Augstskolā izmantotās metodes prasīja studentu līdzatbildību un iesaisti. Mūs paslavēja, novērtēja, bet tajā pašā laikā bija ļoti stingras prasības.

Laila: Varu salīdzināt šīs atšķirīgās pieejas, jo pirms tam biju mācījusies citā augstskolā un “Attīstībā” bija pilnīgi cita attieksme pret studentiem, kas mani ļoti pozitīvi pārsteidza. Mācības visu četru gadu garumā nevienā brīdī nebija garlaicīgas vai bezjēdzīgas. Tik jēgpilna laika pavadīšana patiešām radīja lielu prieku, tas bija ļoti liels piedzīvojums, kaut vai tikai ar to vien, cik lielā mērā studenti tika iesaistīti procesā.

Ivars: Salīdzinot varētu teikt, ka “Attīstībā” nebija jāmācās reizrēķins, tā vietā mums mācīja izprast, kā reizrēķins rodas. Nebija nekas jāiekaļ, bet caur savu domāšanu jāsaprot, jāpieņem, jāmaina kaut kas sevī. Man liekas, ka tā ir lielākā vērtība, jo ļoti daudz var izdarīt ar savu attieksmi. Nevar iekalt metodi, tā ir jāizdzīvo, jāsaprot, kā to var pielietot, un jāsaprot, kādas būs sekas, ietekme uz cilvēku, pielietojot vienu vai otru metodi. Kāda ietekme būs ģimenē un pašam cilvēkam. Tas, ko “Attīstība” iemācīja, ir saprast cēloņsakarības.

Laila: “Attīstībā” mums iemācīja domāt, uzdrošināties, eksperimentēt, sadarboties un nebaidīties. Arī pozitīvi domāt. Mēs bijām paaudze, kurai gribējās iemācīties, bet šī iemācīšanās bija ļoti netverama, jo bija vērsta uz drosmi mainīt pasauli. Mēs bijām drosmīgi radīt nevalstisku organizāciju. Nevienā brīdī nebija šaubu, ka, ja tev ir laba ideja, viss izdosies. Cilvēki vienkārši *pavelkas*, un tu spēj atkal pats aizdegties un vēl aizdedzini citus. Tev ir mērķi, un tu ej un tos īsteno. Tas ir tas, ko augstskola ir iedevusi.

Minējāt, ka jums bija drosme dibināt nevalstisku organizāciju. Pastāstiet, kā tika dibināta Invalīdu un viņu draugu apvienība “Apeirons”?

Laila: No sākuma nebija “Apeirons”. Vispirms bija studenti ar savām ambīcijām un idejām mainīt sabiedrību. Iespēja mainīt sabiedrību radās tajā laikā Rīgas domes Kurzemes sociālajā dienestā, kurā mēs strādājām. Kurzemes sociālajā dienestā bija brīnišķīga vadītāja Maruta Pavasare, kura ir nozīmīga un spilgta personība Latvijas sociālā darba veidošanās vēsturē, un viņa mums ļāva rīkoties. Viņa mūs nebremzēja, bet ļāva darīt un arī pati iesaistījās. Pirmais, ko izveidojām, bija Sociālās rehabilitācijas dienas centrs, kas tika nodibināts pašvaldības paspārnē, lielā mērā ar Marutas svētību. Centra pirmie uzdevumi bija tādi stipri vieglprātīgi šodienas skatījumā, bet tam laikam ļoti nozīmīgi. Mūsu uzdevums bija nodrošināt brīvā laika aktivitātes cilvēkiem ar, kā mēs toreiz saucām, mobilitātes traucējumiem. Lielākajai daļai šo cilvēku bija kustību traucējumi, bet iesaistījām arī cilvēkus ar intelektuālās attīstības traucējumiem, ar redzes un dzirdes traucējumiem. Pirmais pasākums, ar ko mēs iesākām, bija 3. decembra, kas ir starptautiskā invalīdu diena, organizēšana. Mums piešķīra telpas Imantas kultūras centrā, uz kuru reizi gadā aicinājām cilvēkus ar invaliditāti.

Ivars: Tās aktivitātes mēs sākām jau 1993. gadā. Tajā laikā sabiedrībā valdīja liela cilvēku ar invaliditāti stigmatizācija. Mēs šiem cilvēkiem radījām iespēju, pirmkārt, iziet no mājas un cilvēka cienīgi izklaidēties. Otrkārt, mēs radījām viņiem iespēju būt sabiedrībā, būt kopā un saprast, ka viņi var.

Laila: Tas bija ļoti aizraujošs laiks! Vajadzēja sarunāt, kas uzstājas, noorganizēt transportu, ēdināšanu. Naudas mums nebija, viss bija jāorganizē saviem spēkiem. Mēs visi iepriekšējā vakarā gatavojām – griezām maizi, gatavojām salātus, smērējām sviestmaizes. Atkal – milzīgi liels entuziasms. Tad jau 1997. gadā nodibinājām apvienību “Apeirons”, un tā dibinātāji visi bija mūsu kursa biedri. Tas notika svinīgi kādas izstādes laikā. Lai dažādās aktivitātēs vairāk iesaistītu personas ar invaliditāti, mēģinājām saprast, kādas radošas lietas viņi dara. Ļoti daudziem bija brīnišķīgi darbi, kurus mēs safotografējām un izveidojām kalendāru. Saprotot, ka visus darbus kalendārā ielikt nevarēs, mēs Krievu drāmas teātra¹ telpās izveidojām šo darbu izstādi. Dienā, kad izstāde tika atklāta, mēs saņēmām no Uzņēmumu reģistra apliecinājumu, ka ir reģistrēta apvienība “Apeirons”.

Ivars: Taisnības labad jāsaka, ka toreiz nebija Uzņēmumu

reģistrs, bet bija Reliģisko lietu pārvalde, kuras paspārnē bija biedrību un nodibinājumu reģistrs.

Cik lielā mērā organizācijas aktivitātes ir ietekmējušas to, kāda šodien ir situācija Latvijā vides pieejamības jomā un sabiedrības attieksmē pret personām ar invaliditāti kopumā?

Ivars: Grūti pateikt. No malas tas redzams labāk. Liekas, ka darām lietas, kas ir svarīgas un nozīmīgas, analizējam aktuālākās tendences. “Apeirona” pirmsākumā daudzas lietas bija tādas, kuras darījām pirmo reizi dzīvē, un arī tagad mēģinām darīt to, kas nav daudzu dienas kārtībā. Cenšamies risināt jautājumus, kas ir aktuāli un nozīmīgi cilvēkiem ar invaliditāti. Protams, viena no svarīgām organizācijas prioritātēm kopš pagājuša gadsimta deviņdesmito gadu vidus ir vides pieejamība. Likās, ka tas ir svarīgs priekšnosacījums, lai cilvēki vispār varētu kaut kur iekļauties, kaut ko darīt, kaut kur būt. Ja tajā laikā, kad mēs dibinājām organizāciju, vides pieejamība bija sveši vārdi, tad tagad tās izpratne radījusi ļoti daudz pašsaprotamu lietu, kuras jau sāk ievērot, kuras nemaz citādi nevar būt pieļaujamas. Tas ir rūpīgs darbs, ko esam darījuši katru gadu. Ir gan veiktas izmaiņas likumdošanā, gan regulāri veidotas mācības speciālistiem, kā, piemēram, arhitektiem, būvvaldes darbiniekiem, pašvaldību un valsts pārvaldes darbiniekiem un daudziem citiem, kas iesaistīti būvniecības procesā, gan veidojam un regulāri papildinām dažādus metodiskos materiālus. Organizējam konferences un dažāda mēroga seminārus, tajā skaitā arī reģionālus. Kādreiz runājām tikai par fizisko pieejamību, tagad mēs jau esam aizgājuši divus lokus tālāk un šodien spriežam par pakalpojumu pieejamību. Tas nozīmē, ka mainās koncepcija un domāšana par pieejamību kā tādu. Ja fiziskā pieejamība bija pašā centrā un likās, ka tas ir vissvarīgākais, tad tam mēs esam tikuši pāri un domājam par pakalpojumu pieejamību – pat, ja ēkā iekšā cilvēks var iekļūt, paliek jautājums, vai viņš var saņemt piedāvāto pakalpojumu. Ir svarīgi, kā šis pakalpojums tiks nodrošināts, vai cilvēks labi jūtas, šo pakalpojumu saņemot, un vai vispār pakalpojumu ir iespējams saņemt. Trešais loks, kas ir būtisks un svarīgs – tā ir sociālā pieejamība. Sociālā pieejamība saistās ar to, ka pakalpojumu sniedzējiem ir izpratne, kā pakalpojums nodrošināms cilvēkiem ar dažāda veida invaliditāti. Lai darbinieki, kuri sniedz pakalpojumu, ir apmācīti un pietiekami toleranti, lai cilvēki ar invaliditāti justos labi. Tam, man liekas, ir būtiska nozīme pieejamības attīstības procesā.

Nākamais solis, uz ko mēs virzāmies, ir apziņas mainīšana, ka vides pieejamība nav domāta tikai cilvēkiem ar invaliditāti. Būtnībā mēs runājam par universālo dizainu, kas iekļauj to, ka pieejamība ir vajadzīga visiem cilvēkiem ar ļoti maziem izņēmumiem. Tie ir gan veci cilvēki, gan cilvēki ar īslaicīgu invaliditāti, gan tādi, kuriem vienkārši patīk pieejama vide un labi justies tajā, un kuriem nav darbā piespiedu kārtā jākāpj uz sesto stāvu, bet ir nodrošināts lifts. Radīt iespēju, ka ikviens var izmantot to, ko izmanto pārējie. Tā ir būtiska attieksme, kas ir jāsaprot gan vadības līmenī, gan katram darbiniekam. Man liekas, ka pamazām, ar lielo uzņēmumu ienākšanu Latvijā, mēs domājam par universālo dizainu, un tas ir būtiski un nozīmīgi.

¹ Tagad Mihaila Čehova Rīgas krievu teātris (red. piezīme).

Jau minējāt, ka augstskolas laikā strādājāt Kurzemes rajona sociālajā dienestā, un paralēli tam bija aktivitātes, saistītas ar Sociālās rehabilitācijas dienas centra darbību. Pēc augstskolas beigšanas, kas bija pirmās darba vietas un kas bija lielākie izaicinājumi, esot pie sociālā darba attīstības Latvijā sliekšņa?

Ivars: Kā jau Laila minēja, mēs visi strādājām Kurzemes sociālajā dienestā, kur ieguvām ļoti labu praksi. Pēc tam esmu mēģinājis strādāt valsts pārvaldē, lai saprastu, ko tas nozīmē un kā politika tiek īstenota. Tajā laikā bija tāds Sociālās palīdzības fonds, kas bija Labklājības ministrijas struktūrvienība. Protams, visu laiku bija “Apeirons”, kurā notika aktīva darbība, un kādā brīdī vienkārši nācās izvēlēties – vai nu attīstīt organizāciju, kuru mēs paši esam dibinājuši ar pilnu atbildības sajūtu, vai to palaist pašplūsmā. Izvēle tomēr krita par labu nevalstiskai organizācijai, un tā bija ļoti viegla izvēle. Bija laba komanda, labi cilvēki, kuri darbojās organizācijā, un varējām diezgan veiksmīgi gan rakstīt projektus, gan sniegt pakalpojumus, gan arī organizēt pasākumus, kas tajā laikā bija primāri. Tā nu citas darba vietas man nav bijis.

Laila: Sākotnēji es strādāju Kurzemes sociālajā dienestā, kur nostrādāju vairāk nekā 7 gadus – visu studiju laiku un vēl pēc tam. Brīdī, kad pārāudz sevi vai sasniedz kaut kādu nākamo līmeni, jāsāk meklēt jauni izaicinājumi. Godīgi jāsaka, man nekad nav bijis jāmeklē darbs, tie darbi paši kaut kā ir atraduši mani. Es vēl joprojām uzskatu, ja cilvēks iet ar savu ideju, tad vai nu tai jātiek realizētai vai arī jāiet projām. Man, par laimi, ir izdevies realizēt savas idejas. Es nevaru teikt nevienu sliktu vārdu par darba vietām, kur esmu strādājusi. Man gan to nav bijis daudz, bet katrā darba vietā man bijuši apkārt brīnišķīgi kolēģi, kuri sociālā darba idejas ir atbalstījuši, ļāvušies ar tām kaut kādā veidā inficēties, saslimt, un mēģinājuši atrast pareizo ceļu, kā tikt līdz mērķim.

Divi gadi, ko nostrādāju Labklājības ministrijā, bija mans eksperiments valsts pārvaldes institūcijā – vēlējos paskatīties, kā veidojas sociālā politika. Tur varbūt es nedaudz vīlos, bet tā kā pēc dabas neļauju sev vilties, jo dzīvoju pēc principa – mīli, maini vai ej prom. Iemīlēt nevarēju, izmainīt neizdevās, bija jāiet prom, kur es kaut ko citu varu mīlēt un mainīt. Tad nav jāiet prom, jo izdodas mīlēt. Radīt, ja godīgi, jo “Dardedze” ir radīta no nulles, tāpat kā “Apeirons”.

Ja Tu saki, ka darbi pie Tevis paši nākuši, kā pie Tevis atnāca “Dardedze”?

Laila: Labklājības ministrijā, kabinetā ienāca. Es strādāju Bērnu un ģimenes lietu nodaļā. Atnāca divas meitenes, “Dardedzes” veidotājas Agnese Megne un Agnese Sladzevska, kurām es vienlaicīgi arī biju pasniedzēja augstskolā “Attīstība”, vienkārši pēc padoma. Es viņām stāstīju par bērnu tiesībām. Abas Agneses man izstāstīja ideju, es dalījos ar padomu, un pēc tam kādu gadu mēs vēl tā tīri konsultatīvi tikāmies. Tad viņas man piedāvāja nākt uz “Dardedzi”, un es, ne mirkli nedomājot, aizgāju.

Kas ir “Dardedze”, kur tā sākās un kas tā ir šodien?

Laila: Tāpat kā apvienību “Apeirons” arī “Dardedzi” dibināja sociālie darbinieki, kuri pabeiguši augstskolu “Attīstība”. Tūlīt jau būs 18 gadi, kā darbojamies. Sākotnēji organizācija tika veidota ar mērķi nodrošināt psihosociālās rehabilitācijas pakalpojumu vardarbībā cietušiem bērniem. Pirmos septiņus gadus tas bija stacionārs, tātad bērni dzīvoja uz vietas pie mums “Dardedzē”. Mums bija sadarbība ar valsts un pašvaldības organizācijām, un mēs ļoti īsā laikā ieguvām stabilu vietu sociālo pakalpojumu tirgū ar to, ka pakalpojums bija labs, savā ziņā inovatīvs, lai gan mēs nebijām pirmais krīžu centrs. Mēs bijām viens no trijiem tā laika krīžu centriem, bez mums vēl bija centri Talsos un Allažos. Mēs mēģinājām veidot un meklēt dažādus jaunus risinājumus – kā disciplinēt bērnus, ko darīt ar vardarbībā cietušiem bērniem, jo sabiedrībā bija ārkārtīgi daudz mītu. Valdīja mīts, ka bērnam, kurš cietis vardarbībā, ir jāpalīdz, un visi bija gatavi palīdzēt, bet neviens nebija gatavs saprast, ka šiem bērniem ir vajadzīga struktūra, sistēma un citas varbūt ne tik jaukās lietas, kas prasa ļoti lielu izturību no darbinieku puses. Tāpēc mēs nepārtraukti pilnveidojāmies un mācījām darbiniekus, jo sapratām, ka neviens nekur nesagatavo darbiniekus, kuri prastu strādāt ar traumētiem bērniem. Latvijā šādas mācības atrast nevarēja, tāpēc mums jāsaka liels paldies Markam Rodžersam, kuram vienmēr ar “Dardedzi” ir bijušas labas attiecības. Viņš ir mūs supervizējis dažādās dzīves situācijās un vienmēr palīdzējis, kad lūdzām padomu. Nodrošināt īstermiņa rehabilitāciju bija liels izaicinājums. Mēs jau toreiz sākām domāt par uz pierādījumiem balstītām pieejām. Viena lieta ir 30 dienas jauki pavadīt laiku ar bērnu, cita lieta – saprast, kas ar bērnu ir noticis, un 30 dienu laikā mainīt viņa situāciju uz kaut nedaudz labāku. Tad loģiski radās jautājums, kā to var mērīt. Mēs sākām eksperimentēt, lai saprastu, kā varam pierādīt, ka bērnam, aizejot pēc 30 dienām, ir kaut kas uzlabojies. Tas bija vajadzīgs mums pašiem, lai saprastu, ka ieguldītais spēks un enerģija nav veltīgi. Faktiski pirmie 7 gadi pagāja, nepārtraukti attīstot komandu un meklējot vislabākās iespējas rehabilitācijai.

Saprotot, ka pēc 30 dienām bērns dodas kaut kur tālāk, radās dabiska nepieciešamība sadarboties ar sociālajiem dienestiem un bāriņtiesām. Jo mēs nevaram bērna situāciju padarīt labāku, ja pēc rehabilitācijas viņš atgriežas vidē, kurā nekas nav mainījies. Tad mūsu darbam nav jēgas. Šis iezīmē otru “Dardedzes” virzienu – mācīt, organizēt seminārus, aicināt *spicus* pasniedzējus, izglītot sociālo dienestu un bāriņtiesu darbiniekus un cerēt, ka viņi savu domāšanu mainīs un kaut ko vairāk sapratīs un ieraudzīs par bērniem.

Vienā brīdī mēs sapratām, ka tāda “uguns dzēšana” ir ļoti laba un vajadzīga, bet sociālo pakalpojumu tirgus izveidojās tā, ka savā ziņā pēc mūsu pakalpojuma nebija vairs vajadzības. To mēs sapratām brīdī, kad bijām noguruši meklēt līdzfinansējumu valsts finansētam pakalpojumam un startējām iepirkumā ar tā reālajām izmaksām. Šajā brīdī valsts ļoti skaidri pauda savu politiku, mūs *diskvalificējot*, jo cena pārsniedza ikviena gaidīto. Mēs to pazemīgi pieņēmām un no tā brīža sākām strādāt ar prevenci.

Šobrīd “Dardedzē” ir trīs lieli virzieni, ar ko mēs darbojamies. Pirmais ir preventīvais, kur mēs strādājam ar bērniem un

mācām speciālistus, otrs – nodrošinām psihologa palīdzību un sociālā darba palīdzību tām ģimenēm ar bērniem, kas ir saskārušās ar vardarbību, un trešais, ko mēs ar mainīgām sekmēm mēģinām attīstīt, ir bērnu mājas ideja – kā kriminālprocesa laikā atrast to īpaši saudzīgo veidu, kā noprotināt bērnus un atbalstīt ģimeni, lai līdz tiesai un arī pēc tās viņi saņemtu vislabāko palīdzību.

“Dardedzes”, manuprāt, iespaidīgākā sabiedriskā kampaņa ietvēra vides plakātus ar uzrakstu “Pēriens vairs nesāp, bet tas paliek starp mums”. Vai sabiedrībā ir mainījusies izpratne, ka bērnus pērt nav labi?

Laila: Fizisks sods ir viens no vardarbības veidiem. “Dardedzes” viens no uzdevumiem ir informēt sabiedrību par tām problēmām, ko esam diagnosticējuši. Pagājušajā gadā bija pēdējais pētījums par fizisku vardarbību. Salīdzinot ar iepriekšējo pētījumu pirms vairākiem gadiem, jāsaka, ka situācija faktiski nav uzlabojusies. Vēl joprojām vecāki uzskata, ka fizisks sods ir disciplinēšanas veids, un interesants ir fakts, ka vecāki vēl joprojām nezina, ka fizisks sods ir likumpārkāpums, jo kopš Latvija ir pievienojusies konvencijai par bērnu tiesībām, mēs faktiski esam pievienojušies arī bērnu nepēršanai. Valstiski par šo ir runāts tik maz, ka vēl joprojām vecā, senā tradīcija izmantot fizisku sodu bērnu audzināšanā ļoti daudzās ģimenēs ir dzīva un praktizēta lieta. Var jau arī saprast, jo ar skaļiem lozungiem vecākiem siksnu no rokām var izņemt, bet ir kaut kas jāieliek vietā. Ir vajadzīgs ļoti mērķtiecīgs un liels darbs ar sabiedrību, ar topošajiem vecākiem primārā līmenī. Kaut vai tās pašas bērnu emocionālās audzināšanas grupas, kuru adaptēšanai Latvijā arī “Dardedzei” bija ļoti liela nozīme kā nevalstiskai organizācijai. Mēs to darījām kopā ar Kanādas vēstniecību, Latvijas Universitāti un krīžu centru “Skalbes”. Ir jāpadara pieejamas sabiedrībai nodarbības, kuras ne tikai pasaka, ka pērt nedrīkst, bet kas iedod instrumentus, ko darīt tā vietā. Mēs visi labi zinām, ka bērnu audzināšana ir ļoti sarežģīts jautājums, ka neviens cilvēks nepiedzimst par labu skolotāju un bērnu audzinātāju, tas kaut kur ir jāiemācās. Senākā sabiedrībā šis zināšanas pārgāja no paaudzes paaudzē, bet tad siksmai un žagaram bija diezgan liela vieta. Tagad mēs joprojām sagaidām, ka informācija aizies no paaudzes paaudzē, bet tautas mutvārdu daiļradē tā siksma vēl ir palikusī. Mēs uz to visu skatāmies plašāk. Ja man jautātu, ar ko “Dardedze” šodien ir īpaša, tad es teiktu, ka tās ir īpašas zināšanas, īpašas prasmes, un es uzskatu, ka esam absolūti līderi Latvijā, jo gadu gaitā ir uzkrāts milzīgs informācijas un zināšanu apjoms, ko mums neviens nevar atņemt.

Jūs abus sociālā darba ceļš ir aizvedis uz nevalstiskām organizācijām. Kas, jūsu prātā, ir būtiskākās atšķirības starp sociālo darbu pašvaldības sociālajā dienestā un sociālo darbu nevalstiskā organizācijā?

Ivars: Sociālā dienesta sociālais darbinieks ir institūcijas darbinieks, un viņš strādā institūcijas un tās noteikumu ietvaros. Manuprāt, tas viņus ierobežo, ja ir vēlme darīt kaut ko vairāk. Institūcijā ir jāievēro daudz visādas birokrātiskas lietas, un bieži vien tas, kam vismazāk atliek laika, ir pats klients. Tā, man liekas, ir lielākā atšķirība, jo nevalstiskā

organizācijā katrs cilvēks, kurš ir atnācis, ir gaidīts. Vienmēr atradīsies laiks sarunai ar viņu, tiks meklēta iespēja palīdzēt, un tas nav atkarīgs no tā, vai noteikumi kaut ko atļauj vai neatļauj. Bieži vien ir jāizmanto ne tikai konvencionālas metodes, bet arī nekonvencionālas, lai cilvēkam palīdzētu. Un nereti tās ir iedarbīgas, piemēram, ja pie mums atnāk kāds cilvēks, kurš netiek savā poliklīnikā vai pie ģimenes ārsta, vai viņam ir grūta situācija ar vides pieejamību, mēs aizejam, nofilmējam šo vietu, ieliekam sociālajos tīklos, un tas darbojas. Bieži vien situācijas izmainās. Tie ir resursi, ko nevalstiska organizācija var atļauties daudz vairāk, un, iespējams, ka ar kāda skandāla vai juridiski pamatotas vēstules palīdzību mēs panākam vairāk nekā sociālais darbinieks, kas būtu gadu strādājis un mēģinājis *pareizā* ceļā risināt vienu vai otru problēmu, kas ir atrisināma ļoti vienkārši pāris minūšu laikā. Tas ir attieksmes jautājums – atļauj vai neatļauj, pieprasi vai nepieprasi, palīdzi vai nepalīdzi. Tas, ka sociālajos dienestos bieži esam saskārušies ar problēmu – klientam neatliek laika, jo ir daudz jāstrādā, – ir viena no lietām, kas nav labi ievirzīta mūsdienu Latvijā sociālajā darbā. Par visiem dienestiem to, protams, nevar teikt, bet ir tādi dienesti, kur ļoti izteikti parādās konvencionālais darbs ar papīriem un institūcijām, bet nav domāts tik daudz par cilvēku un problēmas atrisināšanu vai vienkāršu uzklaušīšanu, lai saprastu, kas klientam īsti ir vajadzīgs un kas būtu jāpalīdz. Sociālajos dienestos daudz vairāk vajadzētu domāt par atbildību, ko sociālais darbinieks dara vai gluži pretēji – nedara. Ja mēs to nevaram mainīt ar attieksmi vai sabiedrības attīstību, tad droši vien ir jādomā par šādas normas nostiprināšanu likumdošanā vai ētikas kodeksā, vai kādos citos dokumentos, kur tomēr sociālajam darbiniekam ir atbildība par to, ko viņš vienam cilvēkam ir vai nav palīdzējis, un kādas ir bijušas sekas tam lēmumam, ko sociālais darbinieks pieņēmis.

Laila: Mums kā nevalstiskai organizācijai ir ērti tas, ka mēs paši radām savu darba vietu, mēs paši veidojam sava darba saturu un paši izlemjam, ko mēs darīsim un ko mēs nedarīsim, kas mums patīk, un kas nē. Mēs varam izvēlēties, un tā ir milzīgi liela priekšrocība, strādājot nevalstiskajā sektorā. Grozies kā gribi, ne pašvaldības, ne valsts iestādēs strādājošiem sociālajiem darbiniekiem šādas privilēģijas nebūs nekad. Un pat, ja tāda būtu, tad būtu ļoti liels haoss. Mūsu jomā viens no pamatprincipiem, kas vienmēr būtu jāievēro, ir paturēt bērnu uzmanības centrā. Lai arī kāds ir lēmums, kas jāpieņem, ir jāsaprot, ka tam visam jāgriežas ap bērnu vai bērna labākajām interesēm. Sociālajā darbā vienmēr jāatceras, ka darba centrā ir klients, nevis sociālais darbinieks, kas ir noguris un pārstrādājis, nevis priekšnieki, kas kaut ko no mums prasa, bet tieši klients un klienta vajadzības. Un to mēs, man liekas, reizēm aizmirstam. Tāpat arī, lai ko mēs domājam un darām, kas ir vislabākais mūsu klientam, mēs to nedarām viņa vietā. Strādājot pašvaldībās, var manīt, ka tur ir tik liels spiediens uz kaut kādu interesantu rezultātu, ka beigu beigās klienta problēma kļūst par sociālā darbinieka problēmu, kurš to risina, un, ja neatrisina, tiek par to sodīts. Vienmēr jāatceras, ka klients un klienta vajadzības ir centrālā ass, uz kuras bāzējoties, mēs izvīzām savus sociālā darba mērķus un plānus, kā tos mērķus īstenot. Līdz ar to mēs nevaram uzlikt klientam par pienākumu izdarīt vai panākt kaut ko tādu, ko viņš nekad nevarēs, lai gan mums kā

sociālajiem darbiniekiem vai mums kā iestādei vai institūcijai liekas, ka viņam tas ir jāizdara. Mēs runājam par metodēm, bet pazaudējam cilvēku, un tā ir lielākā nelaime. Ir tāds vecs stāsts par Abrahama Maslova teicienu: “Ja vienīgais instruments ir āmurs, tad visas problēmas līdzinās naglām.” Mūsu sociālo darbinieku saimē šis ir diezgan raksturīgi, ka mēs mēģinām *pievilkt* klientu tam, ko mākam, nevis saprast, kāda ir klienta problēma, saprast, kas viņam šajā brīdī patiešām ir visvairāk vajadzīgs.

Klients ir jāciena. Un šeit es nerunāju par kaut kādu mistisku cieņu, bet par to cieņu, kad es runāju ar cilvēku viņa valodā. Es runāju ar cilvēku, kurš ubago naudu tunelī, viņa valodā, ar cilvēku, kurš vakar atgriezies no ieslodzījuma, viņa valodā, ar cilvēku, kurš vakar seksuāli izmantojis bērnu, viņa valodā, ar māti, kura šodien ir piedzērusies un atstājusi savu bērnu ratiņos pie veikala, viņas valodā. Un katram no šiem klientiem es izvirzu viņa spējām atbilstošus mērķus, nevis kaut kādus universālus mērķus universālā kategorijā – visām mammām vienu, bet tur starp tām visām mammām ir desmit veidu mammas, un viena sapratīs, ko tu viņai saki, bet otra nesapratīs, kādā valodā tu vispār runā. Tā ir sociālā darba lielākā ideja, ka mēs spējam kā sociālie darbinieki nodrošināt klientam individuālu pieeju. Tas izklausās vienkārši, bet ir ļoti sarežģīti, jo Latvijā ir milzīgi liela tendence kaut kur no trijiem aizkalniem paņemt skaistu metodi, iztulkot to un uzreiz pielietot visiem klientiem. Bet tā tam nevajadzētu būt. Es esmu cieši pārliecināta, ka caur metodēm mēs sociālo darbu neattīstīsim. Mēs sociālo darbu attīstīsim caur personībām, caur gudriem sociālajiem darbiniekiem, kuri ies ar cieņu pie sava klienta un ar ļoti lielu pazemību un cilvēkmīlestību risinās viņu sociālās problēmas. Tieši tāpat kā, audzinot bērnu, jābūt stingram, bet mīļam. Te ir tas pats – saprotoša attieksme pret klientu, bet neiztiekot bez prasībām, kas ir jāievēro un jāizpilda.

Ikdienā jums nākas sekot līdzi sociālās jomas politikas norisēm. Redzot apkārt notiekošo, kas jums liekas satraucošs?

Laila: Ir divas lielas lietas, ko es redzu globāli. Pirmā – es nezinu, kāda ir sociālā darba kā profesijas attīstības stratēģija mūsu valstī. Varbūt es esmu to palaidusi garām, bet es neesmu tādu redzējusi gadiem un es nezinu, vai tāda šobrīd ir izveidota. Kā attīstās profesija, kas ir mērķi, kādām mērķa grupām mēs veltām īpašu uzmanību? Nav bijis tāds forums, kurā mēs kopīgi vienojamies par mērķa grupām, ar kurām katrā gadā strādājam, kā mēs profesionāli pilnveidojam sociālos darbiniekus, kā mēs uzlabojam likumdošanu. Mūsu politiskā sistēma, īpaši sociālā darba jomā, ir veidojusies stihiski, kas tā var būt sākumā, kad ienāk jauna profesija. Bet nu jau gan pēc vairāk nekā 25 gadiem ir laiks to visu sākt kārtot. Man kā sociālajai darbiniecei gribas saprast nākotnes stratēģiskos virzienus. Mēs redzam, ka sabiedrība noveco, par ko liecina demogrāfijas rādītāji. Kā mēs tajā ieguldām, ko mēs ar to darām? Mums ir bērni, mums ir DI² process, kas ar to notiek? Es neredzu plānus.

Otra lieta – tā kā uz “Dardedzi” nāk daudz studentu, mana

liela sāpe, ko es redzu ar savu nevalstiskās organizācijas darbinieka aci, ka nav harmonizēta sociālo darbinieku apmācības sistēma, mācību programmas. Patiešām ir tāda sajūta, ka viena augstskola atrodas vienā kontinentā, un otra pavisam citā. Runa pat nav par kopsaucējiem, kad katrai augstskolai būtu savas prioritātes – vienā vairāk runātu par likumpārskatīšanu un probācijas lietām, vienā vairāk par to cilvēku sociālajām problēmām, kuri nonākuši veselības aprūpes sistēmā. Arī to es neredzu. Tādējādi mēs nevaram vainot nabaga sociālo darbinieku, kurš mācās vienu, bet tad, kad viņš nonāk sociālajā dienestā, tā vadītājs pasaka, ka izglītība viņam nav vajadzīga, visu, kas vajadzīgs, dienestā viņam iemācīs. Mēs nedziedam vienā korī.

Un vēl mums ir nemotivēti klienti, kas ir ļoti interesanta lieta – lai man parāda visā šajā baltajā pasaulē sociālo darbinieku, kurš ir privileģēts strādāt ar motivētu klientu! Pat psihoterapeiti atzīst, ka viņiem nav īsti motivētu klientu, kuri ar savu maku pie viņiem atnāk. Bet mēs, nodrošinot sociālo pakalpojumu, esam apvainojušies kā sociālie darbinieki. Ir jāsaprot, ka motivēts klients sociālajam darbiniekam nebūs nekad. Man liekas, tas ir pats pirmais, ar ko jāsāk mācīt sociālos darbiniekus – ka mēs motivējam klientu sadarboties, mēs motivējam klientu saņemt palīdzību, mēs iedrošinām un stiprinām klientu.

Ivars: Tas, ko mēs “Apeironā” mēģinām, ir iesaistīties politikas veidošanas procesā un joprojām izmantojam iespēju piedalīties darba grupās gan valsts, gan pašvaldību līmenī, gan arī piedalāmies Saeimas komisijās un mēģinām kaut kādā veidā aizstāvēt cilvēku ar invaliditāti intereses, lai tās būtu iekļautas gan likumdošanā, gan arī politikas īstenošanā. Bet ir ļoti grūti. Mēs te runājam tādā priekšvēlēšanu gaisotnē, un partiju programmas, kas labklājības jomā sola zilus un zaļus brīnumus, ir tipisks piemērs tam, ko politiķi domā par sociālo darbu un labklājību – īpašu uzmanību tai nepievērš un piesolīt var *da jebko*. Pats galvenais, kas deputātu kandidātu vai partiju izpratnē ir jārisina – palielināt pensijas. Vairāk nekādas citas sociālas iejaukšanās cilvēkos īpaši nav vajadzīgas. Dažas iniciatīvas ir tik pārgudras un neļūdzīgas, ka tu saproti, ka tām īsti nav saistības ar reālo dzīvi. To parāda lēmumu pieņemšanas procesi arī pēc vēlēšanām, kad tu ej uz Saeimas komisiju, runā un mēģini pārliecināt par kaut ko, un pēkšņi kāds deputāts tev pajautā pilnīgi zilus brīnumus. Tad tu saproti, ka viņam vispār nav ne mazākās nojausmas un saprašanas par to, ko pirms tam cilvēki pusotru stundu runājuši un kādas idejas ir mēģinājuši aizstāvēt. Tas ir bēdīgi.

Laila: Ne jau deputāti ir slikti. Tas nozīmē, ka viena no svarīgākajām gudrībām, kas jāiedod sociālajam darbiniekam, ir prasme iemācīties prezentēt savu profesiju. Mēs nevaram sagaidīt, ka deputāti zinās, kas ir sociālais darbinieks. Ja tev, piemēram, pajautātu, kas ir futūrists, ko viņš dara? Es arī nezinu, ko dara futūrists. Bet viņš aizies, pastāstīs, ko viņš dara, un visiem mute paliks vaļā. Un te man jāatgriežas pie “Attīstības”, kur mēs ļoti daudz strādājam grupās, mums bija ļoti daudz iespēju strīdēties, diskutēt un pamatot savu viedokli. Šajās diskusijās mēs īstenībā trenējām prasmī parādīt savu viedokli, un vismaz mums, kas kopā pabeidzām šo augstskolu, nav problēmu aiziet un pastāstīt, ko es daru,

² Deinstitutionalizācijas process

kā es to daru, kāpēc es to daru, kādas metodes es izmantoju, kāds būs rezultāts. Mēs nevaram vainot, ja kāds nezina, ko es daru, jo man pašam ir jāiet un jāspēj to kādam izstāstīt, nevis jāsež savā kabinetā un jāapvainojas uz klientiem, jo viņi, lūk, nāk nemotivēti. Viena izmēra pilsētās ir gan kusli un nevarīgi sociālie dienesti, gan sociālie dienesti, kuri attīstās tā, ka tu skaties un priecājies, un ir sajūta, ka esi aizbraucis uz pilnīgi citu valsti, nevis citu pilsētu Latvijā. Tātad viss ir atkarīgs no cilvēkiem – mums visiem ir vienas starta pozīcijas, bet diemžēl ne vienmēr mēs tās protam labi izmantot.

Nav noslēpums, ka pašvaldībās ir sociālo darbinieku trūkums. Kā, jūsuprāt, varētu piesaistīt vidusskolnieku interesi šai profesijai, lai nākotnē risinātu sociālo darbinieku trūkumu?

Ivars: Šodien būtu grūti ieteikt, jo sociālā darba izglītība ar visu to, ko mēs iepriekš runājām, nav īpaši prestiža.

Laila: Nevienā pasaules valstī tā nav prestiža profesija un nekad nebūs. Arī tas ir jāsaprot.

Ivars: Teikt – ej, strādā par sociālo darbinieku, tas būs *forši*, pagodinoši un labi pelnošs darbs, – laikam nevarētu. Bet, ja cilvēkam ir aicinājums, un viņš grib būt sociālais darbinieks, tad tas ir jāatbalsta, un, iespējams, izveidosies brīnišķīgi profesionāli sociālie darbinieki, kuri varēs mainīt sociālā darba būtību, attieksmi un prestižu sabiedrībā. Protams, sociālajā darbā ir jābūt ne tikai labiem cilvēkiem, bet arī motivētiem cilvēkiem, kuri vēlas kaut ko darīt, un ne tikai institūcijas ietvaros, jo tas nav atstrādāšanas darbs – tas ir nopietns darbs, tie ir cilvēku likteņi un krasi dzīves pavērsieni. Tas jāņem vērā un tam jābūt gatavam.

Laila: Jo vecāka kļūstu, jo vairāk saprotu, ka sociālais darbs ir pielīdzināms, reliģijas terminoloģijā runājot, kalpošanas darbam, jo mēs patiesībā kalpojam cilvēkiem. Tikai mēs kalpojam ar konkrētām teorētiskām zināšanām, mums ir pieejami resursi, vara pār resursu pārdali un resursu radīšanu. Mums ir zināšanas tīri kognitīvā līmenī, bet cauri tam visam ir jābūt divām ļoti svarīgām lietām, kurām man bija liela pretestība, kad pirmo reizi par tām dzirdēju. Pirms kāda laika divu gadu garumā es piedalījies Labklājības ministrijas mācību projektā ar Dānijas sociālajiem darbiniekiem. Viņi minēja šīs divas kvalitātes – kalpošana un pazemība. Jo es vairāk esmu šajā jomā, jo vairāk saprotu, ka tā patiešām ir liela veiksmes atslēga. Ja būsīm pazemīgi pret savu klientu, tad viņš pats *nomotivēsies*, pats nāks un nebūs papildus jāmotivē. Tā ir spēja veidot līdzvērtīgu komunikāciju ar dažādiem cilvēkiem no dažādiem slāņiem. Tā kā esmu pasniedzēja Rīgas Stradiņa universitātē, es redzu, ka ir jaunieši, kuriem ir cilvēkmīlestības dzirksts visaugstākajā līmenī, viņi spēj ieraudzīt. Turklāt ar dažādām mērķa grupām. Man ir bijuši studenti, kas ar mīlestību strādā par aprūpētājiem veciem un nevarīgiem cilvēkiem, man ir bijis students, kurš brīnišķīgi darbojas ar jauniešiem, kuri ilgstoši ir bijuši bez darba un lietojuši atkarību izraisošas vielas. Protams, ir svarīgi to neizdeldēt. Katrs var atrast savu jomu, bet galvenā kvalitāte ir pazemība un kalpošana, un, protams, vēlme mācīties un iet ceļu kopā ar savu klientu. Īstenībā arī ambīcija, kas ir ļoti liela un nekad nebūs novērtēta – tā ir ambīcija ietekmēt cita

cilvēka dzīvi. Nevis tieši ietekmēt, bet būt blakus cilvēkam, kad viņš pats maina savu dzīvi, un sociālais darbinieks ir tas, kā Ziedonis teiktu, “garainis, kas veicina vārīšanos”. Vārīšanās notiek pašam cilvēkam, sociālais darbinieks viņam vienkārši ir blakus. Un tā ir *baigā* lieta, jo mums bieži vien gribas būt līderiem, jo mēs zinām, kā klientam vajag, un mēs sastādām plānu, liekam iet, un, ja tu neej, tu esi muļķis. Bet klients varbūt šobrīd nav gatavs iet, vai arī nav gatavs iet tādā tempā. Un tā ir pazemība. Tā ir tāda sarežģīta lieta.

Ivars: Un kā to var iemācīt?

Laila: Caur personības kopšanu. Ja mēs runājam par bakalaura studiju programmu, kas ir četrus gadus garumā, ir vajadzīgi studiju priekšmeti, kas ļauj cilvēkam apzināties sevi, apzināties savas vērtības un prioritātes, apzināties, ko tu vari un ko nevari, ko tu gribi un ko nē, kas tev patīk, kas nepatīk un kas tu esi. Es bieži studentiem saku: kad jūs pabeigsiet savu augstskolu un, strādājot profesijā, sapratisiet, ka jūs negribat būt sociālie darbinieki, tas arī būs ļoti labs rezultāts. Jo labāk saprotat un neesat nekā nesaprotat un esat. Tā, manuprāt, ir profesija, kur gadījuma cilvēku ļaunās intervences ir ļoti sāpīgas visai sabiedrībai.

Ivars minēja sociālā darba prestižu. Bieži sociālo darbinieku vidū izskan viedoklis, ka profesijai ir zems prestižs, ka tas būtu jāceļ, tad arī rastos arvien vairāk sociālo darbu studēt gribošie. Kas veido profesijas prestižu un kā to uzlabot? Kam tas būtu jādara?

Laila: Mēs paši to veidojam. Ar to, kā mēs paši izturamies pret savu profesiju, kā mēs to prezentējam gan klientiem, gan profesionāļiem, ar kādu mugurkaulu mēs stāvam. Es, piemēram, nekautrējos, ka esmu sociālā darbiniece, man nav nevienu brīdi bijis kauns. Esmu daudz sniegusi intervijas par bērnu jautājumiem, dodu savu vizītkarti, kurā skaidri un gaiši rakstīts, kas es esmu. Paradoksāli, bet tomēr ļoti bieži titros parādās, ka es esmu psiholoģe. Mums pašiem kā sociālajiem darbiniekiem ir jābūt lepnēm par to, ko mēs darām, un jāspēj attīstīt savas profesijas ietvaros tās kompetences, kas mums liekas būtiskas, nevis jāmētājas pa daž-ne-dažādiem nosaukumiem. Ir daudz sociālo darbinieku, kuri nav apmierināti ar savu pamatnosaukumu. Tad viņi vēl kaut ko pamācās un lieto sev citus goda nosaukumus, kas varbūt viņu personībai vairāk glaimo. Bet tādā veidā mēs noteikti nedarām neko labu mūsu profesijai. Mums ar lepnumu ir jāpieņem tas, ka esam sociālie darbinieki.

Ivars: Man liekas, ka to prestižu var ļoti viegli izmērīt. Aiztaisām acis un iedomājamies sociālo darbinieku. Kas nāk prātā pirmais?

Laila: Sieviete, gados, nostrādājusies, tāda it kā dzīves gudra, bet ar ļoti lielu negatīvismu pret klientu un pilnīgu neticību tam, ka klients var mainīties.

Ivars: Vienīgais, ko mēs varam darīt, ir mainīties paši. Un, ja mēs paši maināmies, tad arī klientu acīs mēs būsīm citādāki. Mēs būsīm citādāki arī savas vadības, pašvaldības politiķu, valsts lēmumu pieņēmēju un īstenotāju redzējumā. Tad tas

prestīžs mainīsies. Bet, kamēr mēs esam bēdu sagrauzti un neko nevaroši nabadziņi, ir grūti veidot prestižu, jo mēs esam tie, kas to visu veido, mēs – sociālie darbinieki. Ir arī labi piemēri, kad sociālie darbinieki, kuri strādā dienestos, tiešām paveic brīnumainas lietas un strādā ar sirdi un dvēseli. Diemžēl tādu nav daudz.

Ko jums katram nozīmē būt sociālajam darbiniekam?

Ivars: Apvienībā “Apeirons”, kurā strādāju, būt sociālajam darbiniekam nozīmē mainīt un radīt. Tā ir viena no sociālā darba praksēm, kad jāstrādā ne tikai ar individuālo klientu, bet ar visu sistēmu, mēģinot to izmainīt tā, lai cilvēkam būtu labāk. Tas ir interesanti un forši. Radīt un mainīt. Kāds futūrists reiz uzdeva retorisku jautājumu: “Vai var paredzēt nākotni?” Atbilde bija tāda, ka mēs nākotni varam paši veidot un līdz ar to arī varam paredzēt. Es vēl esmu tādā pozitīvā pārliecībā, ka mēs nākotni veidojam paši. Daudzas lietas, ko mēs šodien pieminējam, ir vienkārši izmaināmas. Ir vajadzīgs garš process, kuram jāiziet cauri – tas ir saistīts ar sabiedrības attieksmi, ar kopējo attīstību, ar prestiža jautājumiem, ar finansiālu nostabilizēšanos vispār valstī kā tādā, ar dažādu blakus faktoru ietekmēšanu, kas veido sociālo situāciju. Tad vienā brīdī var sākt plānot kaut ko, kas orientēts uz nākotni. Bet to var darīt arī šodien, gudri domājot, kas cilvēkiem būs vajadzīgs tuvākā vai tālākā nākotnes procesā. Es lepojos, ka esmu sociālais darbinieks un tā ir vērtība. Vadot “Apeironu”, sociālā darba izglītība, ko es esmu ieguvis, man palīdz būt labam ne tikai vienā konkrētā šaurajā jomā, bet tā man ir iedevusi plašu instrumentu klāstu, ko es varu izmantot, lai strādātu mikro, makro un arī pašvaldību līmenī, veidojot to, kas cilvēkiem būtu labāks.

Laila: Būt par sociālo darbinieku man nozīmē atbildību, ļoti daudz izaicinājumu, lielu adrenalīnu un *draivu*³. Dažādas izjūtas, sākot no absolūta prieka, kad tu esi kādu pārliecinājis, kāds tev ir noticējis, līdz pilnīgai bezpalīdzības un bezjēdzības izjūtai, kad kārtējo reizi atkal notiek lietas, kas nav bērna labākajās interesēs, kas ir pilnīgi nejēdzīgas, un jau 100 gadus ir pierādīts, ka tās nedarbojas. Katrā ziņā viena diena nelīdzinās otrai. Sociālajā darbā strādājot, noteikti nav iespējams piedzīvot rutīnu, jo tas vienkārši nav iespējams – katru dienu ir izaicinājumi. Manuprāt, brīnišķīgs darbs, pie tam strādājot jebkurā līmenī.

Atgriezoties pie organizācijas, ko es pārstāvu, man ļoti godīgi jāatvainojas un jāsaka, ka es vairs neceru uz valsti. Ir tāds stāsts par jūraszvaigznēm, kas izskalotas krastā un kuras kāds vecs vīrs met atpakaļ ūdenī, jo saulē tās izkalst un mirst. Pie vīra pienāk kāds zēns un jautā, kāpēc vecais vīrs tās jūraszvaigznes met atpakaļ un vai viņš grib izglābt visas jūraszvaigznes, jo to ir pārāk daudz un visas izglābt nav iespējams. Iemetis ūdenī kārtējo jūraszvaigzni, vecais vīrs nosaka “Es nevaru izglābt visas, bet šīs jūraszvaigznes dzīvē es kaut ko izmainīju!” Mēs dzīvojam pēc šī principa. Mēs rūpējamies, lai bērniem un ģimenēm, kas nonāk pie mums, viss ir labi. Var mēģināt izmainīt sistēmu, bet, ja esi ļoti maziņš lielas sistēmas priekšā, tad tā sistēma samaļ. Un tad vienkārši

labāk dari savu darbu – labi, likumīgi; dari to, izmantojot uz pierādījumiem balstītas metodes; stāsti, stāsti, stāsti par to un ceri, ka cilvēki, dzirdot tevi, varbūt mainās, varbūt paņem tavas iztulkotās, izdomātās un aprobētās metodes un izmanto. Jo mēs “Dardedzē” nepārtraukti nodarbojamies ar jaunu lietu radīšanu. Varbūt zināmā mērā tā ir tāda Dona Kihota cīņa ar vējdzirnavām, bet visā tajā var noķert arī ļoti lielu pozitīvo emociju daudzumu.

Sociālais darbs ir profesija, kas ir saistāma ar sociālu problēmu risināšanu. Redzot daudzās netaisnības ikdienā un, iespējams, reizēm izjutot bezcerību kādas situācijas atrisināšanā, kas ir tas, kas palīdz jums saglabāt cīņassparu un turpināt iesākt? Un kas ir tas, kas rada lielāko gandarījumu jūsu darbā?

Ivars: Tā ir atbildība par to, ko tu esi uzsācis un ko dari, un atbildība, ka iesāktie darbi ir ar mērķi, jēgpilni. Vienkārši tam visam atmet ar roku? Es nezinu... kaut kāda atbildība tomēr ir, lai darbotos tālāk un meklētu risinājumus, izejas, netradicionālus veidus, kā organizācijā darboties un kā panākt tos mērķus, ko mēs sākotnēji esam izvirzījuši. Droši vien “Dardedzē” un “Apeironā” kaut kādā veidā joprojām pastāv jaunības ideāli. Tās ir tādas svarīgas un svētas lietas, pie kurām mēs pieturamies, un kur mēs atrodam spēku grūtākos brīžos. Gandarījumi ir katru dienu, un nevalstiskajām organizācijām ir raksturīgi, ka tos veido paši darbinieki ar savu darbu, ar savu attieksmi. Panākumus un izmaiņas var ieraudzīt, un tas ir gandarījums, kas vārdos nav izsakāms.

Laila: Ir viens tāds labs teiciens – kas ir jaunība bez ambīcijām un kas ir vecums bez konservatīvisma. Man jāteic, ka mums tomēr tas ambīciju līmenis vēl joprojām ir saglabājies. Tas ideālisms, kas nāk no jaunības, patiešām šobrīd vēl ir klātesošs. Man ir bijušas vismaz divas reizes, kad es esmu gribējusi iet projām. Pirmajā reizē tā bija tīri personiska izdegšana, tāpēc, ka es nebiju sarīcinājusi savus spēkus un vienkārši sapratu, ka es saplīsišu fiziski un emocionāli, bet kaut kā saņēmos. Otrā situācija bija tāda, ka “Dardedzei” bija ļoti, ļoti švaki ar finansējumu, un bija jāpieņem sarežģīti lēmumi. Mēs vienā gadā bijām spiesti no darba atbrīvot vairāk nekā desmit cilvēku. Izdzīvot palīdzēja tas, ka es redzēju mērķi, bija ticība un cerība, ka organizācija spēj pulcināt cilvēkus, kas ir nedaudz traki, spēj dzīvot bez veselības apdrošināšanas, bez samaksām par virsstundu darbu, jo viņi arī ir nedaudz traki un idejas vadīti. Un mēs varam ar to ideju viņus aizdedzināt.

Man jāsaka tāpat kā Ivaram, ka gandarījums ir katru dienu. Vislielāko gandarījumu man sagādā atrisinātās lietas, kad tu reāli redzi ģimeni, bērnus, ka ar viņiem ir noticis vislabākais, kas var notikt, nevis vissliktākais, kas varēja notikt tajā situācijā. Iespēja, ka tu vari iet un panākt risinājumus ar sadarbības partneriem un institūcijām, tas ir liels gandarījums. Un, kad notiek izmaiņas makro līmenī. Nav nekāds noslēpums, ka nevalstiskajās organizācijās strādā cilvēki, kuri domā pāris soļus uz priekšu. Gan “Dardedze”, gan “Apeirons” savā ziņā vienmēr ar savām idejām skrien valsts vilcienam pa priekšu. Panākot malā un ieraugot, ka tas vilciens pabrauc garām, skaļi salutējot un stāstot par jauninājumiem, saprast, ka tu jau pirms pieciem gadiem to pašu esi teicis – tas ir

³ Anglicisms, radies no vārda “drive” nozīmes “dzinulis, spars”.

milzīgs gandarījums. Jo saproti, ka ir dzirdīgas ausis, un tas ir aizgājis tik tālu. Valsts varētu izmantot nevalstiskās organizācijas ideju aprobēšanai, jo visas jau neder. Tās, kuras neder, tās izmēģinot atmet. Tās, kuras iztur laika pārbaudi, var ņemt universālā lietošanā. Man gandarījums ir, ka šobrīd BEA grupas⁴ pieejamas lielākajā daļā Latvijas pašvaldību, jo, kā minēju, “Dardedze” bija viena no organizācijām, kas strādāja pie šīs programmas aprobēšanas un ieviešanas. Man ir gandarījums, ka esam radījuši programmu “Ceļvedis, audzinot pusaudzi”, ko radījuši sociālie darbinieki un psihologi ļoti draudzīgi roku rokā un kura arī ir vienā daļā pašvaldību.

2013. gadā Oksfordas universitātes publicētajā pētījumā “Nākotnes nodarbinātība. Cik paredzama ir darbu datorizācija?” parāda, ka 47% profesiju pastāv augsts risks izzust, jo tās tiks datorizētas. Sociālajam darbam un tam līdzīgām profesijām šis risks ir niecīgs. Kāpēc tā? Un kam globāli būtu jānotiek, lai sociālā darba profesija vairs nebūtu vajadzīga?

Ivars: Man liekas, ka tāda situācija varētu arī nepienākt, jo sociālais darbs jau nav tikai pabalstu izsniegšana vai darbs ar izteikti nabadzīgu sociālo grupu, kā bieži vien Latvijā tas ir izveidojies. Sociālā darba prakses ir visdažādākās, un arī ļoti augsti attīstītās valstīs vienmēr būs tādas situācijas, kad cilvēkam būs nepieciešama palīdzība – vai tas ir kāds vardarbības gadījums, vai invaliditāte, kuru cilvēks ieguvus, vai ar vecuma izmaiņām saistīti procesi, vai situācijas, kad ģimene pēkšņi nevar atrisināt kādu problēmu. Tas ir tāds nebeidzams process, tikai citā pakāpē. Es domāju, ka sociālajam darbam vienmēr būs būt. Par to droši vien nevajadzētu uztraukties, es varētu piekrist Oksfordas futūristiem.

Laila: Man tomēr ir cits viedoklis. Sociālais darbs ir profesija, bez kuras patiesībā varētu iztikt, bet tas tomēr nav iespējams. Kāpēc nākotnē tas nav iespējams? Jo mēs ejam prom no tā. Jābūt ļoti attīstītai ģimenes sistēmai, lai ļoti labi darbotos paplašinātā ģimene. Bet, kā jau teicu, tā vairāk nebūs, jo mēs ejam prom no šāda modeļa. Sociālā darba funkcijas kādreiz mūsu pašu viensētās, kur vairākas paaudzes dzīvoja kopā, veica ģimenes locekļi. Viņi viens otru atbalstīja, viņi palīdzēja viens otram, kad kaut kā pietrūka, pieskatīja bērnus, vecākie palīdzēja ar padomu jaunākajiem situācijās, kad bija kādas atkarības problēmas vai vardarbība ģimenē. Bet situācijā, kad mums ir nukleārā ģimene, kur ir vecāki un bērns, un viņiem nav nekādas saistības ar paplašināto ģimeni un nav atbalsta no vecvecākiem, no krustvecākiem, tantēm, onkuļiem – tad sociālais darbs būs vajadzīgs. Ja mēs aizietu atpakaļ un dzīvotu paplašinātās ģimenes kopienās, tad kopienai būtu pietiekami daudz resursu, lai tās lietas risinātu, ņemot vērā visus vecos cilvēkus, kurus neliktu pansionātā. Ja viņi būtu pie pilna prāta, tad viņi dzīvotu šajā ģimenē, pieskatītu bērnus un dotu bērniem vajadzīgo uzmanību, lai vidējā paaudze attiecīgi var ražot kopproduktu. Tāds mazas sabiedrības modelītis, bet kam būtu arī pietiekama emocionālā inteliģence, kur būtu pietiekami laika vienas otram, kur būtu

cieņa, tā pati pazemība. Bet tas ir tāds ideāls variants. Un tas ir nereāls variants, jo, kā mēs zinām, šobrīd ģimene kļūst aizvien mazāka. Paplašinātās ģimenes modelis ir milzīgi liels retums.

Vai ikdienā jūs viens otram esat profesionāls resurss? Vai arī darba jautājumus atstājat kabinetā?

Laila: Jā, noteikti esam! Pie sava vīra es noteikti varu dabūt kaut kādu supervīziju vai vismaz panākt, ka viņš manī klausās. Pat nedodot nekādu padomu, viņš mani saprot. Es nevaru iztēloties, kā tas būtu, ja mans dzīves draugs būtu citas profesijas pārstāvis, un es viņam stāstītu, kā man pa dienu ir gājis. Pieņemu, ka viņam tas būtu neinteresanti un, visticamāk, es ļoti ātri pārstātu ar viņu dalīties savās jūtās. Mans vīrs man noteikti ir emocionāls atbalsts un resurss. Reizēm arī var praktisku padomu dot – pie kā iet, ko darīt. Mēs jau tomēr *maisāmie*s pa vienām sfērām un līdz ar to var noskenēt to profesionāļu līmeni, ar kuriem var runāt, bet ar kuriem labāk nerunāt. Viennozīmīgi, jā!

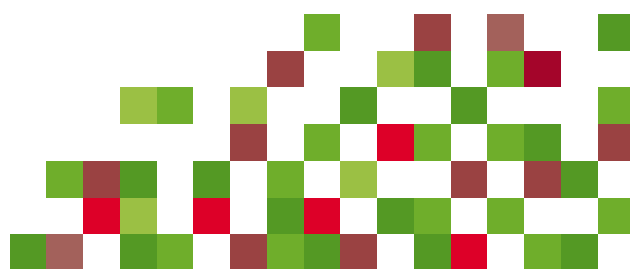
Ivars: Vienā sfērā darbojoties, Laila man palīdz paskatīties uz situāciju no citas puses, zinot situāciju un apstākļus. Iespējams, kādreiz es esmu nofokusējies uz kaut ko un neredzu medaļas otru pusi, un Laila ir tā, kas var parādīt, re, kur tomēr ir viedoklis, kas var būt citādāks. Tas ir diezgan būtiski sociālajā darbā.

Laila: Varbūt tas mums palīdz būt tādiem trakiem optimistiem, jo tad, kad vienam balons izlaiž gaisu, otrs saka, ka nav tik traki, un viņam ir kāda veiksmē bijusi savā jomā. Visu laiku viens otru uzlādējam, tad, kad baterijas patiešām ir izlādējušās. Jo tā gadās!

Šis izdevums ir veidots Latvijas simtgades noskaņās. Un, kā jau jubilejās, mēs viens otram kaut ko vēlam. Ko jūs gribētu novēlēt Latvijas sociālajiem darbiniekiem?

Ivars: Es vēlētu būt stipriem, ticēt sev un veidot nākotni kopā!

Laila: Es teikšu Raiņa vārdiem: “Pastāvēs, kas pārvērtīsies.” Nevajag baidīties pārvērsties, mainīties arī sociālajā darbā. Katrā ziņā neviena pietura nav gala pietura, neviens savā profesionālajā izaugsmē nevar sasniegt to punktu, kad var pateikt, ka ir visu sasniedzis, piemēram, visas sociālā darba virsotnes, un vairāk nav kur kāpt. Tas ir gan individuāli, gan arī visas profesijas ietvaros. Mums ir jādomā, jāskatās, jāmacās, mums ir jābūt drosmīgiem, varbūt nedaudz pat bezkaunīgiem. Apgūt jauno un visu laiku mainīties, jo tikai tā mēs varam būt tonusā savā profesijā. Tas tāds profesionāls novēlējums. Katram personiski – nenonīkt!

⁴ Bērnu emocionālās audzināšanas grupas

Jaunas un ar pieredzi Veltījums kolēģiem un skolotājiem

Raksta mērķis ir atspoguļot mūsu – vecuma ziņā vienu no jaunākajiem sociālajiem darbiniekiem, kuri piedzimām ap to pašu laiku, kad Latvijā sāka veidoties sociālais darbs – pieredzes stāstus, domas un secinājumus par to, kā topam par profesionāliem sociālajiem darbiniekiem. Raksta tapšanā sadarbojās sociālās darbinieces, studiju biedrenes un kolēģes Jana Zīle, Inese Vintiša, Guna Razgale, Kristīne Škutāne, Līga Trupa, Marina Keirāne un Ilze Bērziņa.

Jana, Guna, Kristīne, Marina un Ilze ir sociālās darbinieces jau ar zināmu pieredzi darbā ar ģimenēm un bērniem Rīgas Sociālajā dienestā. Šobrīd Guna un Kristīne ir Bērnu paliatīvās aprūpes dienesta sociālās darbinieces Bērnu klīniskās universitātes slimnīcā, savukārt Marina ir sociālā darbiniece darbā ar ģimenēm un bērniem Liepājas pilsētas Sociālajā dienestā. Līga strādā Jaunjelgavas novada Sociālajā dienestā, kur veic sociālās palīdzības organizatoras darbu, bet Inese ir biedrības “Latvijas Sarkanais krusts” nakts patversmes “Gaiziņš” sociālā darbiniece. Es, Ilze, veicu ģimenes asistentu koordinatores darbu biedrībā “Latvijas Samariešu apvienība”, kā arī darbojos jauniešu rehabilitācijas un atbalsta programmā “Palēciens”.

Stāstu par mūsu pieredzi sāksim ar to, kā izvēlējamies studēt sociālo darbu. Mēs visas bijām Rīgas Stradiņa universitātes sociālā darba studiju programmas studentes (dažādās grupās), studiju laiks bija jaunām zināšanām piepildīts un iedvesmojošs. Toreiz iemācījāmies redzēt pasauli un cilvēkus mums līdzās tā, kā to redz no sociālā darba skatu punkta. Tas bija laiks, kad studiju procesa laikā bieži ielūkojāmies dziļāk sevī un savās pieredzēs. Vienlaikus daudzas no mums guva jaunu personīgo pieredzi – kā kļūt patstāvīgām un drosmīgākām nekā iepriekš.

Kopīgais mūsu stāstos par sociālā darba studiju izvēli – interese par darbu, kas saistīts ar cilvēkiem. Izvēloties sociālā darba studiju programmu, nozīme bija studiju aprakstam, iepriekšējai pieredzei saskarsmē ar sociālajiem darbiniekiem, arī līdzcilvēku viedoklim par darba iespējām pēc studiju beigšanas un iespējai studēt budžeta programmā. Vēlāk studiju procesā mēs sapratām, ka studijas bagātina mūs kā personības, sniedzot iespēju uzlūkot notikumus un cilvēkus no vairākiem skatu punktiem. Mācoties bija iespēja izzināt dažādas jomas – medicīnu, pedagogiju, psiholoģiju, tiesības, ar ko mēs katrs ikdienā esam saistīts. Un, skatoties no šī brīža pieredzes, varam teikt, ka iegūtās zināšanas ir veidojušas mūsu kompetences sajūtu, kas ir svarīga, pieņemot lēmumus gan darbā, gan personīgajā dzīvē.

Līga bija tikusies ar sociālajiem darbiniekiem vidusskolas laikā, iesaistoties brīvprātīgajā jaunatnes darbā atkarību profilakses jomā. Šīs tikšanās Līgu iedvesmoja kļūt par sociālo darbinieku, jo viņa redzēja, ka sociālie darbinieki, darot savu darbu, ir enerģiski, patiesi un pašizliedzīgi. Gunai palīgā nāca tuvinieki,

kuriem bija pieredze sociālā darba jomā, dodot praktisku un zinošu padomu – ka sociālā darbinieka profesija būs pieprasīta gan pēc studiju beigšanas, gan arī turpmākā nākotnē.

Par manu un Kristīnes izvēli varam teikt, ka zinājām: “Gribam palīdzēt cilvēkiem!” “Gribu palīdzēt cilvēkiem!” bija arī Janas pirmais impulss, izvēloties sociāla darba studijas un profesiju. “Vēlmi kļūt par sociālo darbinieku izjutu jau vidusskolas sākumā. Uzreiz sāku sekot līdz iespējām “ēnot” sociālos darbiniekus. Katru gadu man bija iespēja “ēnot” brīnišķīgus, enerģiskus sociālos darbiniekus, kas manī radīja vēlmi kļūt par daļu no sociālo darbinieku kopienas. Pirmajā gadā, kad strādāju par sociālo darbinieci, tieši oficiālajā “Ēnu dienā” ar kolēģēm devāmies uz tikšanos krīzes centrā, kur es pirmo reizi pirms daudziem gadiem satiku sociālo darbinieci Janu, kuru atcerējos visus šos gadus. Bija prieks tur atgriezties jau kā pilntiesīgam sociālajam darbiniekam un atkal satikt Janu,” par tikšanos ar vārda māsu stāsta jaunā sociālā darbiniece Jana.

Pirms sociālā darba studijām Inese jau bija ieguvusi augstāko izglītību sinoloģijā. Pēc sinoloģijas studijām viņa strādāja viesnīcā par administratori, jo patika darbs ar cilvēkiem, un tāpēc vēlējās pilnveidot zināšanas un prasmes šajā virzienā. Izvēloties sociālā darba studijas, Inese vadījās pēc studiju programmas apraksta, kurā viņai saistoši bija medicīnas un psiholoģijas priekšmeti. Nozīmīga bija iespēja studēt par budžeta līdzekļiem.

Arī Marīnu uzrunāja studiju kursu apraksts. Viņa pavisam nedaudz zināja par sociālo darbu un, lai labāk saprastu, ko tieši dara sociālais darbinieks praksē, meklēja papildu informāciju. Noskaidrotais Marīnu pārliecināja – jā, tā ir nodarbošanās, kas viņai varētu patikt!

Zināšanu apguve un prakse maintīja mūsu priekšstatus par palīdzēšanu cilvēkiem un pilnveidoja izpratni par sociālā darba lauku, sociālā darbinieka profesiju un tām organizācijām, kas veido sistēmu, kurā sociālie darbinieki strādā. Studiju laika prakse un pētnieciskie darbi palīdzēja izvēlēties darba vietu pēc studiju beigšanas. Praksē mums bija iespēja ieraudzīt, kā tas, ko mācījāmies universitātē, notiek sociālā darba ikdienā – pirmās apsekošanas, konsultācijas, starpprofesionāļu sadarbība, veidlapu aizpildīšana un pārdomas par klienta situācijas risinājumiem.

Ja studiju praksē bijām labi novērtētas, tika izteikts darba piedāvājums. Un, ja studiju praksē pieredzētais šķita profesionāli interesanti – darba piedāvājumu pieņēmām. Piemēram, Inesi uzaicināja strādāt nakts patversmē pēc tam, kad viņa tur bija praksē un veica pētījumu bakalaura darbam par bezpajumtniekiem. Arī Ineses maģistra darbs bija veltīts bezpajumtniecības tematikai.

Es pirmajā studiju gadā pieteicos brīvprātīgajam darbam biedrības "Latvijas Samariešu apvienība" krīzes centrā bērniem un sievietēm "Māras centrs", jo – nu ļoti gribējās pēc iespējas ātrāk sākt darīt sociālo darbu! Pēc gada brīvprātīgā darba saņēmu piedāvājumu pievienoties krīzes centra kolektīvam sociālās aprūpētājas amatā. Toreiz tas bija manu sapņu piepildījums, jo kā brīvprātīgais darbinieks iztēlojos sevi pēc studiju beigšanas dodamies uz darbu skaistajā Pārdaugavas vietā pie Māras dīķa, kur atrodas krīzes centrs "Māras centrs". Vēlāk kolēģi krīzes centrā ieteica prakses vietu Rīgas Sociālajā dienestā teritoriālajā centrā "Āgenskalns", un sociālā darbiniece Agnese pati personīgi palīdzēja, sarunājot man prakses vietu. Un, kad man jau bija sociālā darbinieka diploms, bija arī iespēja pievienoties draudzīgajam "Āgenskalna" kolektīvam sociālās darbinieces darbā ar ģimenēm un bērniem amatā.

Kristīne, mācoties otrajā kursā, praksi veica Bērnu paliatīvās aprūpes biedrībā un arī kursa pētniecisko darbu rakstīja par pētniecības metodēm paliatīvajā darbā. Toreiz Kristīne tikai nodomāja, ka darbs paliatīvajā aprūpē varētu būt viņas sapņu darbs, bet nepagāja ilgs laiks, kad viņa tiešām kļuva par daļu no Bērnu paliatīvās aprūpes dienesta komandas. "Šobrīd šis ir darbs, kas mani piepilda, izglīto, silda," stāsta Kristīne un iesaka studiju laiku prakses noteikti izmantot, lai izpētītu dažādās darba iespējas, jo tikai tā, pēc viņas domām, var saprast, kas katram der kā cilvēkam un profesionālim.

Sākot praktiski darīt sociālo darbu, ikvienai no mums tika sniegts pieredzējušu kolēģu atbalsts. "Jaunam cilvēkam, kurš tikko pabeidzis studijas un nav ne dienu strādājis sociālo darbu, sākt risināt sociālos gadījumus un saprast, ar ko vispār ir jāsāk, nav viegli. Tagad, atskatoties uz savu pirmo darba pieredzi, priecājos, ka man bija stingra vadība, kas turēja visu „grožos”, iemācīja būt punktuālai, pārlietu nežēloja un neteica visu priekšā, kas un kā jādara, bet lika pašai izdomāt pareizāko darba stratēģiju un pieņemt lēmumus. Nozīmīgs atbalsts bija arī mana ģimene, kas grūtos brīžos lika man sasaproties un noticēt saviem spēkiem," secina Guna, atceroties savu pieredzi. Bija jautājumi, neskaidrība un atbildības sajūta – kā mūsu lēmumi un rīcība ietekmēs klientu. Nepieciešamā brīdī mēs saņēmām atbalstu no padomus gan no vadītājiem, gan kolēģiem. Mums nebija jāpaliek vienām ar jautājumiem, emocijām un bailēm kļūdoties. "Atbalstošs un saprotošs kolektīvs arī deva savu artavu manai sociālā darbinieka karjerai. Un saprotošie klienti, kuri mani atbalstīja un saprata situācijās, kad es kaut ko nezināju, bet centos to noskaidrot un nākamajā tikšanās reizē sniegt palīdzību," stāsta Inese par to, kas viņai palīdzēja, uzsākot darbu pēc studijām.

Īpaša vērtība, ko mums deva studiju laiks, ir kursa biedri. Pēc studiju beigšanas mēs uzturam attiecības kā kolēģes sociālajā darbā, kā arī esam draudzīgas ārpus darba. Studiju laikā mūsu kursa grupas bija nelielas un droši vien tāpēc pārsvarā mūsu pieredze ir tāda, ka bijām draudzīgi un atbalstoši viens otram. Atceroties studiju laikus, visbiežāk sakām, ka kursa biedri – tā bija piederības sajūta un atbalsts studiju procesā. Ne visi no mums pēc studiju beigšanas izvēlējās strādāt sociālo dabu. Ar dažiem kursa biedriem kontaktus vairs neuzturam. Bet ir arī tādi, ar kuriem sazināties bieži un ir vēlme ik pa laikam satikties un pārrunāt, kā katram iet viņa darbā, apspriest

kopīgos jautājumus un sajūst spēku un iedvesmu veikt sociālo darbu. Uzturot savstarpējos kontaktus, mums ir iespēja uzzināt aktualitātes un darba ikdienas izaicinājumus dažādās sociālā darba jomās, būt ziņošām ne tikai savā darba jomā. Tikšanās un sarunas par darbu palīdz veidot plašāku redzējumu par norisēm sociālajā darbā.

Praktiskais darbs ir turpinājums studijām, kā mēs augam profesionāli. Sociālā darba praksē ienācām ar degsmi izmantot studiju laikā iegūtās zināšanas un prasmes, lai sniegtu profesionālu sociālā darba pakalpojumu tiem cilvēkiem, kuri ir mūsu klienti. Un tieši praktiskais darbs mums deva skarbu, bet dzīvu pieredzi, kā ir palīdzēt cilvēkiem – kad izdodas palīdzēt; cik daudziem trūkst spēka mainīt savu situāciju; cik liela nozīme ir paša cilvēka sajūtajai problēmai un cik bieži mūsu iespēja palīdzēt ir atkarīga no paša cilvēka pieejamiem resursiem.

"Vilšanās bijušas daudz un dažādas. Vislielākās bija saistībā ar katra cilvēka personību, ar dzīves situācijas izpratni. Sākt strādāt dienestā un redzēt, cik ātri klienta attieksme pret darbinieku mainās, kad nenotiek pēc klienta prāta. Tādās reizēs man bija iespēja uzzināt par sevi daudz jauna – kāda es esmu klienta izpratnē," savā pieredzē dalās Līga. Līdzīgi par savu pieredzi stāsta arī Marina: "Biju iedomājusies, ka klienti vienmēr vēlas, lai viņiem palīdz. Jaunums bija arī tas, ka klientu acīs sociālais darbinieks ļoti bieži ir negatīvs personāžs." Reizēs, kad piedzīvojam konfliktus attiecībās ar klientiem, palīdz un aizvien vislielākais atbalsts ir kolēģi, kuri gan uzklausa mūsu emocijas, gan iesaistās sadarbībā ar klientu, lai konfliktu pārvarētu. Par šiem konfliktiem runājam arī supervīzijā, kas palīdz ieraudzīt gan klienta perspektīvu, gan saprast, kā vēl līdzīgā situācijā var rīkoties vai reaģēt.

Domājot par to, kas man palīdz pārvarēt konfliktus ar klientiem un turpināt sadarbību, secinu, ka šāda pieredze attīstījusi spēju rast kontaktu ar dažādiem cilvēkiem. Zinu, ka ir reizes, kad palīdzēs joks, citreiz pārliecināta nostāja, vēl citā reizē – neteikt neko vai pārslēgties uz citu tēmu. Manā pieredzē ir arī konflikts, kas pārauga klienta fiziskā uzbrukumā manām kolēģēm un man. To vēlāk pārdomājot, bija daudz secinājumu, bet viens no galvenajiem – arī sociālajam darbiniekam ir tiesības teikt "nē" sadarbībai ar klientu, ja jūt fizisku apdraudējumu, un lūgt aktīvi iesaistīties, piemēram, policiju vai bāriņtiesu. Sociālie darbinieki, īpaši strādājot sociālajā dienestā un veicot apsekošanas, arī konsultācijās kabinetā, ir maz aizsargāti pret fizisku apdraudējumu no klienta puses. Visbiežāk potenciāli apdraudošās situācijās mēs ejam kopā ar kādu kolēģi. Bet – kā rādīja mana pieredze – tas ne vienmēr var mūs pasargāt, mēs bijām apjukušas un nezinājām, kā apturēt agresīvu cilvēku.

Domājot par savu pieredzi un grūtībām, risinot sociālo gadījumu, Inese un Kristīne dalījās pārdomās, ka dažreiz ir skumji – kad šķiet, ka klients kā cilvēks nevienam nav vajadzīgs. Darbinieki katrs kaut ko dara atsevišķi, kaut gan kopā varētu ātrāk sasniegt mērķi. Vilšanās ir par dažādu iesaistīto institūciju nespēju sadarboties un cilvēku "pārfulbolēšanu" no vienas iestādes uz citu, radot vēl vairāk grūtību klienta dzīvē, nevis atvieglojot to. No savas pieredzes varu teikt, ka nereti gadījuma risināšanā iesaistītajām institūcijām pietrūkst

izpratnes vienai par otras kompetenci. Arī man kā sociālajam darbiniekam tikko pēc studijām nebija zināšanu, piemēram, par policijas kompetenci. Pieredzē ir gan tādi gadījumi, kad izpratne panākta un sadarbība turpināta veiksmīgi, gan arī tādi, kad kopīgu valodu neizdodas rast. Secinu, ka trūkumi starpinstitūciju sadarbībā var rasties vienmēr, bet dažādu jomu profesionāļiem ir jāuzdrošinās šādas situācijas risināt – stāstīt par savu kompetenci un lūgt sadarbības partnerus no citām iestādēm stāstīt par viņējo.

Studiju laikā mēs veidojāmies par radošiem sociālajiem darbiniekiem un bieži tika uzsvērts, cik svarīgi sociālajā darbā ir meklēt radošus risinājumus sociālām problēmām. Sākot strādāt, mēs visas saskārāmies ar to, ka ļoti liela nozīme ikdienas darbā tiek pievērsta veidlapu aizpildīšanai. Pierakstu veikšana un klienta lietas iekārtošana ir daļa no gadījuma vadīšanas procesa, kas palīdz plānot intervenci. Tomēr mūsu pieredzē uzsvars uz veidlapu aizpildīšanu ir bijis tik liels, ka aizņem vairāk darba laika nekā atliek kontaktam ar klientu. Mēs biežāk pieredzējām, ka tiek pārbaudīts tas, vai nepieciešamās veidlapas ir aizpildītas, nevis tas, kā mēs komunicējam ar klientu un vai rodam risinājumus klienta situācijai. Jāpiebilst, ka šādas proporcijas veidošanos noteikti ietekmē arī tas, ar cik klienta lietām strādā viens sociālais darbinieks – jo vairāk lietu, jo vairāk veidlapu jāaizpilda. Savukārt jautājums – ar cik klienta lietām strādā viens sociālais darbinieks – ir atkarīgs arī no tā, vai kolektīvā ir aizpildītas visas vakances vai arī esošajiem darbiniekiem nākas strādāt neesošā darbinieka vietā. Un tad jau arī jautājums, kāpēc nereti sociālā darbinieka vakances ilgstoši nav aizpildītas? Turpinot par veidlapu aizpildīšanu, mēs gribētu, lai nākotnē mums ir iespēja laiku kontaktam ar klientu veltīt vairāk nekā veidlapu aizpildīšanai. Kristīnes pieredze un stāstītais: “Man liekas, ka svarīgi ir atrast jomu, kas atbilst pašam cilvēkam, proti, es varu būt profesionāls darbinieks un darīt savu darbu nevainojami jebkurā jomā, bet, ja tā nav mana kaislība, kaut kas, par ko “iedegas sirds”, ilgtermiņā tas nestrādās. Vismaz man svarīgi ir redzēt, ka mans darbs ir kaut mazliet izkustinājis klienta situāciju. Pašreizējā darba vietā lielākais uzsvars ir uz psihosociālo un psihoemocionālo atbalstu, nevis pakalpojumu piešķiršanu un dokumentu gūzmas aizpildīšanu. Tas ir darbs ar pašu cilvēku, nevis n-to kontroles vēstuļu rakstīšanu. Tas ir tas, ko es izprotu ar sociālo darbu pašā saknē, cilvēks kā vērtība. Vēl viena svarīga lieta, kas palīdz, ir iespēja radoši izpausties, izmantot dažādas radošas metodes darbā.”

Izaicinājums ir bijis arī oficiālu vēstuļu sagatavošana. Mēs mācījāmies saprast, ko un kā katrai iestādei atbildēt vai pavēstīt. Studiju laikā mēs par lietišķo vēstuļu rakstīšanu neko daudz nemācījāmies, taču praktiskajā darbā sociālajā dienestā tā ir ikdiena un šādas iepriekš apgūtas prasmes būtu krietni atvieglojušas darbu gan mums, gan vadītājiem, kuri vēstules lūdza labot.

Apkopojot var teikt, ka praksē ne viss ir vienkārši, lai sociālais darbs notiktu tā, kā mēs to bijām sapratušas studiju laikā. Ideālo modeli maina gan institūcijas rāmis, gan katrs profesionālis ar savu attieksmi pret darbu. Esam apkopējušas arī savus secinājumus par to, kas mums palīdz ikdienas praksē. Vispirms tā noteikti ir mūsu spēja pārvarēt grūtības, novērtēt to sniegto pieredzi un sevi kā vērtīgu profesionāli. Motivācija

pilnveidoties un piederības sajūta sociālā darba jomai.

Mums patīk mūsu kolēģi! Mūs stiprina draudzīgs un atbalstošs kolēģu kolektīvs. “Mūsu kolektīvs ir multidisciplinārs, svarīgi, ka kolēģi uztver mani kā resursu un novērtē pienesumu kopīgā darbā,” stāsta Kristīne. Svarīgi ir justies saprastam un sadzirdētam arī no vadītāja puses. No savas pieredzes varu teikt, ka vadītājs, kurš uzticas saviem darbiniekiem, iesaista viņus nozīmīgu jautājumu risināšanā un ļauj realizēt katram savas profesionālās ieceres, palīdz pieaugt pārliecībā un patstāvībā.

Mums ir svarīgas izaugsmes iespējas atalgojuma, atbildības un profesionālās kvalifikācijas ziņā. Jana jau studiju laikā saprata, ka sociālais darbs ir profesija, kurā nemitīgi ir jāmainās un ir jāseko līdzi izmaiņām. Tas ir kā *win-win*, jo nav garlaicīgi ne darbā, ne ārpus tā – pašam kā cilvēkam, ir jāapgūst daudz jauna un jāpārvar stereotipi.”

Lai arī starp sociālajiem darbiniekiem pretrunīgi vērtēta ir supervīzijas nozīme sociālajā darbā un arī mūsu viedokļi ir atšķirīgi, tomēr daļai no mums tā ir būtisks atbalsts profesionāli veikt darbu un neizsīkt. Līgas pieredze par supervīziju ir, ka tā palīdz, ja ir vērsta uz klienta situācijas labāku izpratni un sevis izzināšanu gadījuma vadīšanas kontekstā. “Ikdienā mēs strādājam ar klientu nesakārtotām attiecībām ar sabiedrību, esam vidutāji starp vairākām paaudzēm un institūcijām, kas prasa mūsu enerģiju un nemitīgu ieguldījumu problēmu risināšanā. Bet kur lai mēs paši ņemam enerģiju, lai neizdegtu skrējienā starp darbu un mājām? Dažreiz ir svarīgi par sevi padomāt, jo ne katram ir individuālas terapijas vai supervīzijas iespēja.” Supervīzija ir laiks un vieta, kad varam mācīties saprast savu spēju robežas un novērtēt jau paveikto.

Mums ir svarīgi atpūsties un veltīt laiku hobijiem, mieram un enerģijas atjaunošanai, tuviniekiem un savu personisko sapņu realizēšanai. Mēs nevaram pie mīļajiem iet izsīkuši, mums jāvelta viņiem kvalitatīvs laiks un rūpes. Jo mūsu ģimenes un draugi ir vissvarīgākie. Šo kārtību darba dunā nedrīkst aizmirst.

Raksta nobeigumā vēlējums sev, kolēģiem un sociālajam darbam Latvijā kopumā. Mēs novēlam, lai tuvā nākotnē sabiedrība kļūst labāk informēta par sociālā darba un sociālā darbinieka profesijas mērķiem. Jana saka: “Latvijai un visiem brīnišķīgajiem Latvijas sociālajiem darbiniekiem valsts simtgadē es novēlu saskatīt mūsu mazās uzvaras, sociālā darba profesijai augt un celt savu prestižu, lai sabiedrība redz, kāds foršs un zinošs cilvēks ir sociālais darbinieks, nevis baidās no viņa.” Pievienojamies Janas teiktajam un ceram, ka plašsaziņas līdzekļos sociālie dienesti un darbinieki biežāk tiks parādīti kā pozitīvi tēli, un klienti, kas iepriekš ir saskārušies ar sociālajiem darbiniekiem kaut kur citur, nebaidīsies no mums, bet droši vērsīsies pēc palīdzības. Novēlam sociālā darba profesijai Latvijā kļūt arvien prestižākai, pienācīgi atalgotai un spējīgai piesaistīt aizvien jaunus cilvēkus, kuri apgūst šo profesiju un pēc studijām turpina darbu sociālajos dienestos, valsts un nevalstiskajās organizācijās!

Redkolēģija

Andra Mite – redkolēģijas vadītāja, sociālo zinātņu maģistre politikas zinātnē (Mg. sc. pol.), Baltijas Starptautiskās akadēmijas docente, studiju virziena “Sociālā labklājība” vadītāja

Vita Roga-Wiles – sociālās pedagoģijas doktore (Dr. paed.), pedagoģijas zinātnes maģistre (Mg. paed.), Sociālo darbinieku biedrības biedre, kopienas sociālās aprūpes aģentūras “Vitascare” dibinātāja, Lielbritānija

Ieva Ozola (ex Lāss) – sociālā darba maģistre (Mg. soc. d.), Sociālo darbinieku biedrības biedre, lektore, supervizore, smilšu spēles terapijas un Marte Meo metodes praktizētāja Junga analītiskās psihoterapijas un bērnu psihoanalīzes apmācībā. Ikdienas prakse darbā ar bērniem un pieaugušajiem Sociālo pakalpojumu aģentūras Konsultatīvajā un atbalsta programmā audžuģimenēm, aizbildņiem un adoptētājiem Rīgā

Mārtiņš Moors – sociālo zinātņu maģistrs sabiedrības vadībā (Mg. sc.), tiesību zinātņu maģistrs (Mg. iur.), augstākā izglītība sociālajā darbā (Bc. soc. d.), Sociālo darbinieku biedrības valdes priekšsēdētāja vietnieks, Rīgas Stradiņa universitātes lektors, Rīgas domes Labklājības departamenta direktora vietnieks, Sociālās pārvaldes priekšnieks

Maija Muceniece – sociālā darba maģistre (Mg. soc. d.), Labklājības ministrijas projekta “Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās” vecākā eksperte

Literārā redaktore
Linda Jansone

Izdevuma maketētāja
Vladislava Krupmane

Iespiests tipogrāfijā
Sabiedrība ar ierobežotu atbildību “Zelta Rudens Printing”

Atbildīgais izpildītājs
Sabiedrība ar ierobežotu atbildību “Baltijas Starptautiskā akadēmija”
e-pasts: bsaredkolegija@gmail.com, tālr.67100605, mob.tālr.26100864

“Sociālais darbs ir profesija un akadēmiska disciplīna, kas veicina sociālās pārmaiņas un attīstību, sociālo saliedētību un iespēju radīšanu patstāvīgai funkcionēšanai sabiedrībā un cilvēku atbrīvi. Sociālā taisnīguma principi, cilvēktiesības, kolektīva atbildība un cieņa pret citādību ir sociālā darba centrā. Balstoties uz sociālā darba teorijām, sociālajām un humanitārajām zinātnēm, un speciālām zināšanām, sociālais darbs iesaista cilvēkus un struktūras, lai risinātu dzīves problēmas un izaicinājumus, un veicinātu labklājību”.

(Starptautiskā definīcija,
pieņemta Melburnā,
2014. gadā)

Izdevums tipogrāfiski iespiests Ministru kabineta 2015. gada 14. aprīļa noteikumu Nr. 193 “Darbības programmas “Izaugsme un nodarbinātība” 9.2.1. specifiskā atbalsta mērķa “Paaugstināt sociālo dienestu darba efektivitāti un darbinieku profesionalitāti darbam ar riska situācijās esošām personām” 9.2.1.1. pasākuma “Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās” īstenošanas noteikumi” ietvaros.
Projekts Nr.9.2.1.1/15/I/001 “Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās”

Labklājības ministrija

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA

Eiropas Sociālais
fonds

I E G U L D Ī J U M S T A V Ā N Ā K O T N Ē

Izdevums tiek izdots divas reizes gadā

ISSN 2500-9680

9 772500 968005